

ACADEMIA ROMÂNĂ

VENEȚIA ÎN MAREA NEAGRĂ

III.

ORIGINEA LEGĂTURILOR CU ȘTEFAN CEL MARE ȘI MEDIUL
POLITIC AL DESVOLTĂRII LOR

DE

N. IORGA

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE.

EXTRAS DIN:

ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE

Seria II. — Tom. XXXVII.

MEMORIILE SECȚIUNII ISTORICE

BUCUREȘTI

LIBRĂRIILE SOCEC & Comp. și C. SFETEA

LEIPZIG

OTTO HARRASSOWITZ.

VIENA

GEROLD & COMP.

1914.

37.305

Prețul 80 bani.

Analele Societății Academice Române. — Seria I :

Tom. I—XI. — Sesiunile anilor 1867—1878.

Analele Academiei Române. — Seria II:

L. B.

Tom. I—X. — Desbaterile și memoriile Academiei în 1879—1888.	
Indice alfabetic al volumelor din <i>Anale</i> pentru 1878—1888	2.—
Tom. XI—XX. — Desbaterile și memoriile Academiei în 1888—1898.	
Indice alfabetic al volumelor din <i>Anale</i> pentru 1888—1898	2.—
Tom. XXI—XXX. — Desbaterile și Memoriile Academiei în 1898—1908.	
Indice alfabetic al volumelor din <i>Anale</i> pentru 1898—1908	2.—
Tom. XXXI. — Desbaterile Academiei în 1908—9	5.—
> XXXI. — <i>Memoriile Secțiunii Istorice</i>	10.—
> XXXII. — Desbaterile Academiei în 1909—1910	5.—
> XXXII. — <i>Memoriile Secțiunii Istorice</i>	14.—
Știri despre veacul al XVIII-lea în țerile noastre după corespondențe diplomatice străine. I, 1700—1750, de <i>N. Iorga</i>	—,50
Arhiva senatorilor din Chișinău și ocupația rusească dela 1806—1812. III. Amănunte asupra Moldovei dela 1808 la 1812, de <i>Radu Rosetti</i>	1,60
— IV. Amănunte asupra Țerii-Românești dela 1808 la 1812, de <i>Radu Rosetti</i>	2.—
Despre elementele cronologice în documentele românești, de <i>N. Docan</i>	1,20
Partidele politice în Revoluția din 1848 în Principatele Române, de <i>A. D. Xenopol</i>	—,50
Studii privitoare la numismatica Țerii-Românești. I. Bibliografie și documente, de <i>N. Docan</i>	—,60
Știri despre veacul al XVIII-lea în țerile noastre după corespondențe diplomatice străine. II, 1750—1812, de <i>N. Iorga</i>	—,80
Conflictul dintre guvernul Moldovei și mănăstirea Neamțului. I. Înainte de 1 Iunie 1858, de <i>Radu Rosetti</i>	1,60
Marele spătar Ilie Țifescu și omorîrea lui Miron și Velîșco Costin, de <i>I. Tanoviceanu</i>	—,50
Luptele dela Ogretin și Teișani din zilele de 13 și 14 Septembrie 1602 (7111), de <i>General P. V. Năsturel</i>	—,50
Conflictul dintre guvernul Moldovei și mănăstirea Neamțului. II. După 1 Iunie 1859, de <i>Radu Rosetti</i>	1,50
Din amintirea unui boier moldovean din jumătatea întâi a veacului XIX, Dimitrie Ghițescu, 1814—1878, de <i>A. D. Xenopol</i>	—,70
«Doamna lui Ieremia Vodă», de <i>N. Iorga</i>	1.—
Sociologia și socialismul, de <i>A. D. Xenopol</i>	—,20
Despre metoda în științe și în istorie, de <i>A. D. Xenopol</i>	—,20
Țara Severinului sau Oltenia, de <i>Dr. At. M. Marienescu</i>	—,50
> XXXIII. — Desbaterile Academiei în 1910—1911	4.—
> XXXIII. — <i>Memoriile Secțiunii Istorice</i>	12.—
Francisc Rákóczy al II-lea, înviectorul conștiinței naționale ungurești și Românii, de <i>N. Iorga</i>	—,40
Un călător italian în Turcia și Moldova în timpul războiului cu Polonia, de <i>N. Iorga</i>	—,30
Două documente privitoare la revolta boierilor din țara Făgărașului în favoarea lui Mihnea Vodă numit cel Rău, 1508—1510, de <i>Ioan Pușcariu</i>	—,20
Carol al XII-lea, Petru cel Mare și țerile noastre, de <i>N. Iorga</i>	1.—
Câteva note despre cronicile și tradiția noastră istorică, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Alte lămuriri despre veacul al XVIII-lea după izvoare apusene. Luarea Basarabiei și Moruzeștii, de <i>N. Iorga</i>	—,40
Răscola Seimenilor în potriva lui Mateiu Basarab, de <i>N. Iorga</i>	—,30
Cevă despre ocupațiunea austriacă în anii 1789—1791, de <i>N. Iorga</i>	1.—
Insemnătatea Divanurilor ad-hoc din Iași și București în istoria renașterii României, de <i>D. A. Sturdza</i> :	
— I. Tratatul de Paris din 30 Martie 1856	—,40
— II. Anul 1856	1,20
— III. Anul 1857	1,60
— IV. Lucrările Divanurilor ad-hoc din Iași și București	1,60
— V. Anul 1858. Căimăcămia din Moldova a domnilor Ștefan Catargiu, Vasile Sturdza, Anastasie Panu	1.—
Partea Românilor din Ardeal și Ungaria în cultura românească (influențe și conflicte), de <i>N. Iorga</i>	—,20
Munții Tâmaș și Tâmașel, de <i>Ioan Pușcariu</i>	—,20
Dinastia lui Radu Negru Vodă în Ungro-Vlahia (Valahia Mare) și Dinastia Basarabilor în Oltenia (Valahia Mică) și în Valahia Mare, de <i>Dr. Atanasie M. Marienescu</i>	1.—

VENEȚIA ÎN MAREA NEAGRĂ

III.

ORIGINEA LEGĂTURILOR CU ȘTEFAN CEL MARE ȘI MEDIUL POLITIC AL DESVOLTĂRII LOR

DE

N. IORGA

Membru al Academiei Române.

Sedința dela 6 Iunie 1914.

În ce privește informația, faptele, puține lucruri nouă se pot spune cu privire la acele relații — *întâmplătoare* — dintre Veneția și Ștefan cel Mare, pe cari le-a scos la lumină întâiu răposatul Esarcu, într'o broșură care dădea ediția, destul de îngrijită pentru acea vreme, a hotărîrilor Senatului venețian relative la marele Domn al Moldovei, până ce aceste acte au fost reeditate, mai puțin îngrijit, dar după copii mult mai bune, date de direcția arhivelor dei *Frari*, în volumul VIII al colecției Hurmuzaki. Dacă totuș, după revederea atentă și completarea acestor piese, care merită să fie date și a treia oară, într'o ediție care ar putea fi considerată ca definitivă, mă încumet a vorbi încă odată despre aceste legături cari țin din ajunul luptei dela «Podul-Inalt» sau Vasluiu până în preajma pierderii acelor cetăți prin cari Moldova avea contact cu Marea, explicarea trebuie să se caute în nevoia, ce se simte încă, de a da un cadru acestor relații și de a rosti o *judecatâ dreaptă asupra atitudinii amânduror părților*.

Tocmai pentrucă au fost întâmplătoare, legăturile Domnului român cu puternica Republică a Mediteranei nu se pot înțelege prin sine, și tot așa de puțin prin ținerea în seamă numai a faptelor apropiate și a situațiilor vecine din alte țeri. Acest scurt capitol, plin însă de elemente tragice, face parte dintr'o dramă

mult mai vastă și cu un sens mult mai adânc. Și această dramă trebuie studiată de multe ori foarte departe.

În al doilea rând, nu se poate taxă Veneția de egoism, de vederi înguste, de lipsa interesului pentru creștinătate fără a fi cercetat măcar situația careia trebuie să-i facă față, fără a cunoaște pe deplin principiul însuși al existenței sale și menirea firească derivată din ea. Căci pentru o societate politică nu poate fi nimic mai presus de grija mântuirii sale, care ea însăși, când reprezintă, aduce după sine sau pregătește o formă specială de cultură, e o necesitate morală a lumii.

I.

Încă din 1463 Veneția, care, neliniștită de Turcii lui Mohammed II, ajuns Împărat bizantin, în toate posesiunile ei orientale, credea să poată frânge prin cruciata lui Piu II puterea păgânului, se găsiă prinsă într'un războiu cu Sultanul, fără să poată aștepta cuceriri sau glorie din seria de acțiuni obscure, mântuite în cele mai multe cazuri prin înaintarea dușmanului.

În acest războiu, care-i uză pe încetul puterile, ea avea, neapărat, nevoie de ajutători, căci, cu mercenarii ei, scump plătiți și cu grijă de păstrarea lor și a trupelor a căror «antrepriză» o aveau, n'ar fi fost în stare să ducă o luptă pe viață și pe moarte, desnădăjduită, devotată în sensul antic al cuvântului, contra aceluia care eră numit acum cu furie «criminalul și sângeerosul dușman al lui Hristos» (1). Pentru aceasta ea căută să grăbească pacea Italiei, ca să se poată folosi apoi de banii Papei și ai Florenței, de ostașii regelui Neapolei și ai ducelui de Milan. Pentru întâia oară ea simția nevoia unei «uniuni italiene», avea conștiința unei Italii singure, cu aceleași interese, în fața acelorași primejdii, dela aceiași vrăjmași. «Căci toți», spune guvernul ei la 20 August 1470, «suntem în aceeaș corabie, și, făcându-se naufragiu, și acei cari sunt la pupă ori în mijlocul corăbiei, cât și cei dela proră, deși aceștia s'ar părea întru câtva mai aproape de stânci, obișnuesc a se îneca în valuri și a fi înghițiți de dânsese (2)». Soli-

1) «Nefarij et sanguinarii Christi hostis» 1470, 20 August, în Berchet, *Le guerre dei Veneti nell' Asia, 1470—1474*, Viena 1856, p. 1.

(2) «Omnes enim in eadem navi sumus, et, facto naufragio, non minus qui in pupa aut in medio navis sunt, quam qui in prora, quamvis propiores aliquantulum scopulis sti videantur, ab fluctibus submergi et absorbi consuevere»; *ibid.*

daritatea italiană eră amintită și în solia care mergea la Florența în Octomvrie, ca să arăte cum s'a luat Negroponte de «dușmanul cel prea înviersunat și prigonitor al numelui creștin, Turcul» (1), «înlăturând astfel toate piedicile ce se împotriviau la năvălirea, turburarea și prada Italiei», așa încât orice om cuminte poate prevedea acum «ce se va întâmpla cu principatele Italiei, cu libertățile ei și cu vieața și averea fiecăruia, în particular și public». Unirea, necesară, a creștinilor, trebuia să înceapă cu unirea, sub auspiciile Papei, a Italiei, mai deadreptul amenințată, ajutându-se astfel concentrarea ofensivă a celorlalte puteri creștine. Cu 25 de corăbii napoletane și 50 de altele venețiene s'ar putea riscă și o mare luptă navală cu noul domn al Arhipelagului (2). Încă de atunci se fixase programul, și el cuprindea, nu numai îndepărtarea forțelor turcești dela hotarele Italiei (3), dar și un atac asupra insulelor și locurilor potrivite în Orient și o expediție napoletană în Albania, — unde soarta rășboiului eră să-i fie tot mai puțin favorabilă Republicei, — unită cu o nouă lovitură a regelui Ungariei (4). Ceeace nu împiedică, de alminterea, trimeterea, în Noemvrie 1470, a lui Niccolò Cocco și Francesco Capello la «Poarta Turcului» pentru a-i vorbi de dorința de a trăi în pace cu dânsul, ca și cu «prea-strălucii lui predecesori» (*progenitoribus*) (5). Mara, fiica lui Gheorghe Brancovici, văduvă a lui Murad al II-lea, tatăl Sultanului, și sora acestei din urmă, Ecaterina de Cilly, erau câștigate ca negociatoare (6), oferindu-se a procură Republicei și acel veșmânt al Mântuitorului, «vestis salvatoris nostri domini Iesu Christi», pe care Veneția nu voise a o primi în zălog dela nenorocitul Paleolog Manuil (7).

Când, la 22 Decemvrie, se înnoi liga italică din vremea Papei Nicolae, când regele Ferdinand făcù (1 Ianuarie 1471) alianța contra Turcilor (8), la care se raliaseră Ancona, despotul Cefaloniei, Tocco, ducele venețian al Arhipelagului, Ragusa, fostul «herțeg»

(1) «Cum accerrimo hoste et christiani nominis persecutore»; *ibid.*, p. 6.

(2) *Ibid.*, pp. 6—8.

(3) «Retrusionem atque remotionem hostis ab litoribus et oris Italie»; *ibid.*, p. 13.

(4) *Ibid.*: «conversionem virium Serenissimi domini regis Hungarie contra Turchum». Cf. Iorga, *Geschichte des osmanischen Reiches*, II, p. 135.

(5) Cornet, *l. c.*, p. 15 și urm.

(6) *Ibid.*, p. 16.

(7) *Ibid.*, p. 17.

(8) *Gesch. des osm. Reiches*, II, pp. 151—2.

Vlatco și Ivan Balșici, din Zenta, iar, mai târziu, Rodos, Ciprul, ducele Burgundiei, în casa căruia erau tradiții de cruciată, speranțele Republicei crescuseră : ea credea să poată recăpăta, pentru o sumă cât de mare, Negroponte însăși ; Papa era îndemnat, tot odată, să nu-și uite datoria, acum când Hanibal atacă Saguntul (1). Dar primăvara trecu fără isprăvi de o parte și de alta, și Veneția văzù pe Turci pretutindeni fără să cuteze a le sta în față (2).

Acesta e momentul când regele Georgiei și puternicul Han turcoman al Persiei, Uzun-Hasan, dușmanul învierșunat al lui Mohammed al II-lea, cerură prin scrisori ajutorul Veneției, lupta împreună contra Otomanilor.

II.

Fără vot al Senatului, fără instrucții fățișe, mersese întâiu, îndemnat de cineva care se va arăta mai jos, Lazaro Querini (3), la Curtea Persiei. Apoi, la începutul lui Martie 1471, se află încă în Veneția, dar trebuie să plece, în curând, spre Roma, «un sol al lui Uzun-Hasan», ale cărui scrisori, «în limba lui», fură traduse în latinește și trimise solului Republicei la regele Siciliei (4). Cunoaștem numele lui : era medicul evreu, originar din Spania, Isac, Isac-beg (5). El arată «isprăvile (*successus*)» Hanului, care, atras în Asia Mică de ofertele pretendentului caraman Pir-Ahmed, ocupase Ersingian și Sivas, trimisese bande prădătoare în văile anatoliene (6), dar, în acelaș timp, «supusese atâtea regate foarte întinse, neamuri și popoare, nu numai cu puterea și cu armele, dar și cu prudența, virtutea și norocul», moștenind «Impărăția lui Tamerlan» (7). Pir-Ahmed fusese scos însă de begul din Anatolia, și Hasan, care-și trimisese fiul într'acolo, cu «40.000» de nomazi, cerea deci colaborarea Veneției contra «dușmanului comun». (8) Un alt sol turcoman trecuse prin Trapezunt, pe care încă un ocrotit al lui Uzun, un moștenitor al Com-

(1) Cornet, *l. c.*, pp. 21—2.

(2) *Ibid.*, pp. 152—3.

(3) *Ibid.*, p. 28, no. 16: «redijsse ad nos superioribus mensibus virum nobilem Lazarum Quirinum quem ad Excellentiam Suam miseramus oratorem»; cf. și p. 26.

(4) *Ibid.*, p. 23, no. 12; p. 26.

(5) V. p. 41: se spune, despre solul din Septemvrie 1472, că e acelaș care venise cu Lazaro Querini.

(6) *Gesch. des osm. Reiches*, II, p. 160 și urm.

(7) Cornet, *l. c.*, p. 23, no. 13.

(8) *Ibid.*

nenului David, eră să-l atace, și prin Cetatea-Albă a Moldovei în Polonia (pe calea Hotinului, de sigur), ca să atâțe pe regele Casimir contra Turcilor; un sol georgian îl însoția, și, cu un al treilea, al Polonilor, el trecu, tot prin Veneția (Aprilie), la Roma (1).

Veneția nu voiă războiul cu Turcii. Dacă Sultanul, cum eră de așteptat, n'ar primi nici măcar status quo, adică Albania venețiană în marginile cele mai înguste, lupta trebuia însă continuată. Tratatul din 1471 nu intră însă în curs de execuțiune—aceasta se putea vedeă destul de bine—, și deci Republica *eră datoare să nu neglijeze nici un sprijin*. Al lui Uzun-Hasan nu eră de loc vrednic de dispreț: se răspunse deci solului dintâiu că numai de hatârul stăpânului său au fost îndemnați trimeșii venețieni să-și întrerupă, dacă mai e timp, drumul la Poartă (2).

Dela Roma solul pomenit se întoarse abia în Maiu, fără să putem ști ce a isprăvit pe lângă Sixt al IV-lea, care n'avea bani destui nici pentru creștini, necum pentru păgânul care căpătase, prin cuceriri, bogățiile Asiei centrale și ale Persiei. Încă din Martie se alesese Catterino Zeno pentru a merge la Uzun, care, deși Venețienii mergeau de atâta timp la Tebriz, nu eră în destul de cunoscut; acuma, la 18 Maiu, se hotărî că Zeno va întovărăși pe ambasadorul turcoman, care primi un caftan de catifea. El trebuia să prezente piese de brocard și să vorbească de liga cu Ferdinand, de uniunea italică, de hotărîrea Republicei de a nu cruța — *cu flota mare ce a gătit* — pe «acel balaur și șarpe nesățios, călcător de pace și răsturnător de Domni» (3); cu privire la negocierile cu Turcii se strecură puțința unei păci, pe care, dacă solia lui Hasan n'ar fi zăbovit, s'ar fi ferit s'o propuie (4). Nu se uită «soția aceluia Domn», care nu eră decât fiica Impăratului trapezuntin David, detronat și jertfit de Mohammed: erau să i se amintească bunele relații pe cari Veneția le avuse cu acest principe, — cu atât mai mult, cu cât *ea însăș scrisese Republicei «altă dată» (alias)*, arătându-și ura împotriva distrugătorului familiei sale. *Căci dela dânsa, dela Despina, rămasă creștină, deși mult iubită de soțul ei (5), pornise întreaga*

(1) *Ibid.*, p. 25, no. 14.

(2) Cornet, *l. c.*, pp. 23—4. Cf. Dlugosz, la această dată.

(3) «Draco iste et insaturabilis serpens, fidei fractor et dominorum eversor»; *ibid.*, p. 26.

(4) *Ibid.*, p. 27.

(5) «La Despina è apresso de lui in grandissimo amor e reputation et auctorità»; *ibid.*, p. 81. Veneția cultivă și sentimentele mamei Hanului; *ibid.*, p. 82. Cf. *ibid.*, p. 122.

politică de amestec și agresiune în Anatolia. Zeno avea voie să se coboare la țărniș, numai odată cu forțele turcomane (1).

Deși părerea lui Aloisio Donato, care voia să nu se trimeată ni-meni până nu va sosi răspunsul dela Sultan, nu întruni decât un număr de voturi ceva mai mic decât cealaltă propunere, totuși Zeno *nu plecă*: trebui răspunsul lui Mohammed, hotărît negativ — el nu primi măcar pe ambasadori — și sosirea altui sol al lui Uzun-Hasan, pentru ca, la 10 Septemvrie, trimesul venețian să-și capete instrucțiunile definitive (2). Ca să motiveze marea zăbavă, va invoca dieta din Regensburg contra Turcilor și alegerea noului Papă, prielnic cruciatei, Sixt IV, care va trimete și un om al său, poate în acelaș timp. Zeno eră recomandat și Caramanului Pir-Ahmed, rege-lui Georgiei și lui Alexandru al Iberiei (3). De fapt, un Franciscan sosi la Veneția ca să se imbarce pe galerele Alexandriei și să treacă în Cipru, iar de aici în Caramania (4).

Totuș se negocia și mai departe cu Sultanul, prin aceleași principese sârbești și solul lor, Teodor. Numai știrea sigură că Uzun-Hasan a pornit spre Apus cu toate forțele sale împiedecă, în Aprilie 1472, expedierea unui nou sol, Marc' Aurelio (5).

Deși veniau știri îngrijitoare pentru Albania, dela Leonard Tocco, deși atacul din primăvară al Turcomanului se mărgini la o năvălire a pretendentului trapezuntin, flota creștină începù în Levant o adevărată cruciată pe urmele, vechi de un secol, ale viteazului rege cipriot Petru I-iu, erou al revanșei creștine. Dar pentru aceea negocierile cu Turcii nu fură întrerupte; Cocco rămăsese la Corfù, și, în Iunie, Marc' Aurelio fu expedit împreună cu agentul Teodor, motivându-se hotărîrea prin aceea că o mediație așa de onorabilă «nu poate strică în vreun chip lucrurilor creștine» (6).

Atunci sosi, în Septemvrie, după multe piedici, Isac-beg, solul pome-nit, «Spaniol de nație, de lege Evreu» (7), al lui Uzun-Hasan și tâlma-ciul lui Zeno, cu vestea că expediția începe: el aducea și o scri-

1) *Ibid.*, p. 27.

2) *Ibid.*, p. 28 și urm. Nici cel dintâiu nu plecase. Cf. *ibid.*, pp. 28 și 29.

3) *Ibid.*, pp. 29-30.

(4) *Ibid.*, p. 31, no. 18. El fu silit însă a se întoarce din Caramania în Cipru fără a vedea pe Han; *ibid.*, p. 47, no. 35. Trimitea scrisori dela Uzun-Hasan în Maiu 1472 (*ibid.*, p. 41).

(5) *Ibid.*, p. 31 și urm.

(6) *Ibid.*, pp. 38-9, n-le 27-8.

(7) «Natione hispanus, fide autem Hebreus»; *ibid.*, p. 39, no. 29.

soare arabă cu traducere latină a Hanului și alte scrisori, din 30 Maiu, ale lui Cattarino Zeno, care declară că însuș făcuse zece zile de drum cu oastea năvălitoare (1).

III.

Sosirea lui înseamnă și îndrumarea celor dintâi legături directe ale Veneției cu Ștefan. În adevăr solii în Polonia trecuseră incognito, *scogniosudi* (2), iar solul la Veneția luase de sigur drumul Ciprului, pe unde-l va fi condus Querini, însoțitorul său.

Dar Isac, care are legături, neapărat, cu Evreii din Caffa, se îndreptă într'acolo, pentru a trece apoi, poate, la Moncastrul genovez, Cetatea-Albă. Deoarece, prin atacul său asupra lui Radu Munteanul, vasal turcesc, Ștefan se așezase în rândurile dușmanilor Sultanului, se aduceă, credem, o scrisoare și către dânsul, asemenea cu aceea către «Frâncii» Apusului, și cu misiva din 1474, pe care o avem în traducerea lui Constantin de Sarra, notariu în Caffa, având în copie data de MCCCCLVIII, care trebuie citită: MCCCC LXXIII (3).

Uzun-Hasan cunoscuse pe Ștefan, puterea lui, folosul ce eră în măsura să tragă la dânsul, prin solul care fusese în aceste părți la 1470—1 și prin lămuririle date lui în Polonia. Odată ce Isac eră trimis către regele Ungariei, căruia i se înfățișă în Buda, e inadmisibil ca Domnul Moldovei, prin țara căruia treceau a doua oară emisari ai Hanului Asiei centrale, să fie uitat (4).

Știm ce spuneă Isac și Hagi-Mohammed, noul sol, care veni peste câteva zile, tot în Septemvrie: stăpânul său e gata să vie însuș (5), cu toate puterile lui, «500.000 de călăreți», spre a «suprimă» pe Sultan; va petrece iarna pe malul Mediteranei la Aidin, Sarucan «și alte locuri maritime lângă Focea și Alto-Logo și tot malul acela în față cu Chios și Mitilene» (6) și va sta patru ani în Ca-

(1) *Ibid.*, p. 41.

(2) *Ibid.*, p. 25, no. 14.

(3) Cf. P. Cancel, *Data epistolei lui Uzun-Hasan către Ștefan cel Mare și misiunea lui Isak-beg*, București 1912. Cf. cu *Chilia și Cetatea-Albă*, tabla, la acest nume. Data de 1472 propusă de d-l Cancel nu poate fi primită pentru că în scrisoare se arată tocmai luptele ce se desfășurau până la sfârșitul anului 1472 și după aceea. Cf. Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare*, p. 330, no. 141.

(4) Cornet, *l. c.*, p. 71.

(5) Deci înainte *nu fusese*.

(6) «In Aydino, Sarchano et aliis maritimis locis suprascripti Ottomani circa Foleas, Altum Locum et illam oram e regione Chii versus Mitilenas»; *ibid.*, p. 43; cf., pp. 41, 45, 47 și urm.

ramania. Flota venețiană să vie deci fără întârziere la Candelor și Satalia, pe cari le cercetase odinioară Petru al Ciprului. Se cereau bombarde, artileriști pentru ele, meșteri, precum și bani.

La 12 Septemvrie, Veneția, care nu luase încă măsuri ofensive pe Mare contra lui Mohammed al II-lea, ci se ținea în cea mai prudentă expectativă, fericită, prin solul venit, pe Han pentru «succesele lui foarte fericite» (1), pentru «dispoziția lui mărinimoasă și excelentă» și-i arată că flota ei, unită cu a Papei și a regelui de Neapole, se află gata de a «atacă țărmurile Asiei» și a-l sprijini astfel, «dacă s'ar cobori în provinciile Otomanului», — cum, deci, nu făcuse încă până la ultimele știri. Isac eră îndreptat și la Curtea celor doi aliați italieni ai Republicei (2). În acelaș timp se luau măsuri pentru flotă și se trimeteau scrisori de îndemn în vederea «prilejului căzut din cer», nu numai la Roma și Neapole, dar și în Polonia, Ungaria, Franța, Burgundia — unde ducele încheie în curând o alianță cu Franța—și la Impăratul (3). Se speră în desfacerea posesiunilor otomane din Asia, pentru ca apoi creștinii să se arunce asupra celor din Europa, cari le-ar sta înainte ca o pradă gata de împărțit! Regele Ungariei se arată dispus, în Noemvrie, să ajute și el (4). Se speră în căpătarea de vase spaniole și chiar milaneze (5). Deocamdată Pietro Mocenigo, comandantul flotei, căpătă numai instrucții de a se pune în legătură cu Hanul, și se trimeteau pentru aceasta două piese de artilerie și doi meșteri; celelalte bombarde se pot împrumută de pe corăbii sau dela Marele-Maiestru din Rodos,—Republica fiind gata să le și plătească. Scrisori mergeau pe această cale, cu triremele ce duceau în Cipru pe Caterina Cornaro, noua regină, la «Hasan-bei» și la Caraman (6).

Nu se isprăvia luna lui Octomvrie și sosiau, prin Corfù, scrisori dela Mocenigo, arătând isprăvile făcute de dânsul până atunci. Le cunoaștem bine. Corăbiile creștine se prezentaseră la Palacia, care

(1) *Ibid.*, p. 39, no. 30: «Eius felicissimis succesibus». În scrisoarea citată eră vorba însă de o înfrângere și, oricum, Veneția trebuia s'o cunoască. De altmintrelea înfrângerea lui Uzun-Hasan s'a întâmplat *mai târziu* în toamna lui 1472.

(2) *Ibid.*, pp. 39—40, no. 30.

(3) *Ibid.*, pp. 40-2.

(4) *Ibid.*, p. 55, no. 43; p. 56 și urm.

(5) *Ibid.*, p. 60. Pentru ajutor din Croația (Turcii prădau în Friul), *ibid.*, pp. 62—3, n-le 49—50.

(6) *Ibid.*, pp. 45—6. Eră vorba de a se trimete trupa nouă în Morea; dar se așteptau vești din Orient; *ibid.*, pp. 55—6, no. 44.

fu distrusă, la Lemnos, unde fu restabilit castelul Kokkinon (1), pe coastele Cariei ca și la Delos. După ce se făcù și unirea cu nouăle contingente ale regelui de Neapole și ale Papei, se atacă din nou, în față cu insula Cos, coasta Asiei, iar, după un popas la Samos, Satalia, a cărei cetate rezistă. După trecerea lui Hagi-Mohammed, în sfârșit, Smirna fu devastată ca pe vremurile lui Umùr bătrânul, și Clazomene avù aceeaș soartă (2).

Iar, din partea lui, Uzun, care aduceă cu dânsul pe moștenitorul din Sinope și pe fratele lui Isac-beg Caramanul, luă Tocat, Cesa-reia și se opriă numai înaintea Angorei, așteptând, ca odată Timur, apariția desprețuitului Sultan din Rum. Încă la 12 Octomvrie, acesta apăruse pe coasta Asiei, și Uzun se retrase până la Eufrat, lă-sând numai pe Casum Caramanul ca să înfrunte oștile Osmanlâilor (3).

Cele dintâi vești — așa de bune — le aflau Venețienii pe la jumătatea lui Decemvrie (4). Indată Matiaș Corvinul eră îndemnat să între în Bosnia, «regatul său» (5). Sultanul, incredințat că e «ju-dețul lui Dumnezeu» și că s'a apropiat «ruina și pieirea lui cea de pe urmă», trimeteă soli pentru pace cu Veneția la Corfu și la Scutari, și se dădeă ordin a nu li se îngădui să meargă mai departe. «Fiecare s'a ridicat și așteaptă vremea prea dorită de a se răsbună pentru jignirile suferite și de a se liberă de atâta tiranie și apăsare, sub care erau ținuți până acum», spune Senatul la 5 Ianuarie 1473 (6), — și știm că în acest moment chiar Ștefan goniă pe Radu cel Frumos din București și așeză în locu-i pe Basarab-Laiotă.

(1) V. *Notatorio del Collegio*, XX, fol. 5, 24 April 1474: pentru «Francisco Pasqualigo, electo rectore jnsule nostre Lemnos». Cf. fol. 27 Vo. (19 Septemvrie 1475): cu privire la Nicolae Cominò din Negroponte, care ajutase cu o luntre pe Orsato Giustiniano «jn obsidione Mithylënarum» și fusese ucis cu ai săi. Pentru «la jmpresa de Methelin», *Senato Terra*, VII, fol. 21.

În *Senato Mar*, X, fol. 170, procesul rectorului de Lemnos, care a spânzurat, a prădat, «fecit mercaturam de frumentis et faxolis de jnsula et eas mitebat Chium, stupravit violavitque multas feminas», a făcut nunți silnice, etc.

(2) Toate ineditele de acolo le voiu publică în continuarea colecției mele *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades*, pe care cred s'o pot începe încă în acest an.

(3) *Gesch. des osm. Reiches*, II, pp. 164—5.

(4) Cornet, *l. c.*, p. 60. «Transitum Amalat, primi capitanei Illustrissimi domini Ussoni-Cassani, citra Eufratem, expugnationem et dirreptionem civitatis Thocati, Cesaree et nonnullorum aliorum locorum Othomani, conflictum, fractionem et fugam filii et unius Bassadis predicti Ottomani, cum maxima suorum trucidatione et cede, et recuperatione magne partis ditionis Caramani».

(5) *Ibid.*, pp. 62—3, no. 50 (26 Decemvrie 1471).

(6) *Ibid.*, p. 64 și p. 73.

Cu Iagi-Mohammed trebuiã să plece un al doilea sol venețian, Giosafatte Barbaro, precum și alții dela Papă și regele Neapolei (1). Șase bombarde mari și 50 mici se trimeteau Hanului biruitor, împreună cu alte arme, multe, și muniții, la cari se alăturau daruri de argint pentru 4.000 de galbeni, mătăsuri pentru aceeaș sumã, postavuri de lãnã pentru 10.000 (2). Erau să meargã șase meșteri de bombarde, o sutã de pușcași, doi ingineri. Niciodatã Republica nu fusese mai darnicã. Ea anunțã cu bucurie, prin Barbaro, Hanului cã regele Ungariei, lângã care se aflã și Isac și un secretar venețian, Aloisiu Sagundino, rudã a istoricului cãderii Eubeii, a poruncit trupelor sale din Belgrad să prade pe teritoriul turcesc, ceea ce s'a și fãcut (3). Mateiaș însuș va nãvãli. «Va fi foarte sigur, mai mult pradã decãt luptã (4)». «Turbatul șarpe» (5) trebuie distrus.

Și se credeã cã în adevãr el e pe priporul prãpastiei. Se așteptau rezultate extraordinare dela aceastã providențialã intervenție a unui domn musulman, legat, spuneã Zeno, *prin jurãmânt* cu Veneția (6). Nu numai cã Veneția și-ar fi recãpãtat Negroponte și Moreia toatã, — minimul erã Argos —, cã ar fi anexat Lesbos, dar ea ar fi cerut la pace — dacã Uzun-Hasan stãrue s'o facã — *dominația, pierdută aproape cu totul, în Marea Neagrã*. Mohammed ar fi cedat biruitorului toatã Anatolia «și tot ce posedã dincolo de strãmtoare, cu tot malul acelei strãmtori opus Europei (Grecia), așã încãt acolo să nu-i mai rămãie nimic. Aceasta o spunem așã pentru castelul Dardanelor, ca să ajungã în mãna și puterea aceluia domn, și ca nimeni altul să nu mai poatã clãdi cetate în vreun punct al aceluia mal, și *astfel să fie în voia noastră a trece în sus de strãmtoare și a intrã în Marea Neagrã și a veni la Trapezunt și în alte locuri ale aceluia domn*, pentru restaurarea vechilor cãlãtorii și negoțuri, spre folosul Mãriei Sale și a supușilor ambelor pãrți (7).» *Barbaro*

(1) *Ibid.*, p. 65, no. 51. — Se vorbiã iarãș de l' Imperatrice de Trapezunda», soția lui Uzun p. 74.

(2) *Ibid.*, pp. 65—6, no. 52. Se trimiteau doi agenți la Zeno, unul prin Cipru, altul prin Caffa; *ibid.*, pp. 67—8.

(3) *Ibid.*, p. 72.

(4) «Et esserli certissima preda che contrasto»; *ibid.* Cf. pp. 75—7, no. 56.

(5) *Ibid.*, p. 69.

(6) «Per suo sagramento hà promesso... de perseverar perpetuamente cum noi in amicitia, coniunction et union et haver li amici nostri per amici et li inimici per inimici»; *ibid.*, p. 82.

(7) «E tuto quello lui possiede de là dal stretto, cum tuta la ripa de esso stretto opposita a la Grecia, si che in quella niente omnino li restasse. Questo dicemo cussi

eră invitat să încerce o alianță formală, scrisă, ofensivă și defensivă, dar nu contra Sultanului egiptean și sirian, în posesiunile cărui cetățenii Veneției aveau așa de mari interese (1).

III.

Pe la mijlocul lui Februarie 1473, un nou sol al Hanului Persiei sosiă în Veneția, și totodată se află printr'un trimis întors din Cipru *schimbarea operațiilor lui Uzun-Hasan*: el eră la Eufurat, unde luase Malatiah și asediă acum și vadul dela Bir (2). Totuș, arătându-se isprăvile făcute, se cerea ca flota creștină să între în acțiune, — firește ca să se ajute, printr'o diversiune ca aceasta, operațiile dela Eufurat (3). Despina doriă, poate în vederea unei recuperări a Trapezuntului, ca un *alt* sol să-i fie trimis în special (4).

Până la începutul lui Aprilie se află însă o tristă veste: Uzun se îndreptase, dela pasurile Eufuratului, nu contra Anatoliei, ci contra Siriei (5). Deși negustorii venețieni din Damasc erau arestați sub bănuială de complicitate (6), totuș Veneția prețuia așa de mult alianța cu Turcomanul, încât *permitea lui Mocenigo să ajute pe Han și în aceste părți, dacă ar ajunge la țarm* (7). Numai dacă atacul s'ar îndreptă asupra Turcilor, flota va intra în Dardanele (Iunie) (8).

De fapt, lăsându-se la o parte atacuri ca acel din Galipoli, flota creștină luă Sichi și, în Iunie, Gorigos, apoi Seleucia și Mira Sfântului Nicolae; dacă nu se putu lua Candelorul (9), Macri, în față

per lo castello del Dardanello, che pervenisse in mano e podestà de prefacto excellentissimo signor, come perché niuno altro più ne potesse edificar in locho alcuno de quele ripe et consequentemente fosse in libertà nostra passar suxo per el stretto et intrar in Mar Mazor e venir a Trapesonda et altri luoghi de esso excellentissimo signor, per instauration de li antiqui traffici et comercij, per beneficio della Soa Celsitudine et suo subditi et nostri»; *ibid.*, p. 80.

1) *Ibid.*, p. 82. Cf. p. 90, no. 68.

(2) «Occupasse Malatiam... et obsidere Bir»; *ibid.*, p. 83, no. 61. Și p. 89, no. 66.

(3) *Ibid.*

(4) *Ibid.*, p. 84, no. 62.

(5) *Ibid.*, p. 92 și urm.

(6) *Ibid.*, p. 90, no. 68; p. 95, no. 73; p. 97, no. 76; pp. 98—9, no. 78.

(7) *Ibid.*, p. 92 și urm.—O propunere, contrară, a lui Ludovic Cà di Pesaro, căzuse.

(8) *Ibid.*, pp. 95 7, n-le 74—5.

(9) La 5 Septemvrie 1477, se hotărește cu privire la «jocalia que tenebat pro pignore Petrus a Pace a domine Scandalori pro ducatis centum quinquaginta»: Ioan Dario le duce la Cairo: «coladena cum certe zoie et perle», etc. (*Notatorio del Collegio*, XX, fol. 66).

cu insula Rodos, fu distrusă (1). În aceste operații ajutase și noul Caraman, Casum (2).

La 18 August însă Cattarino Zeno dădea veste despre înfrângerea lui Uzun-Hasan, care fusese biruit de Sultanul însuși, după lungul șir al biruințelor sale, la Baiberd (Tergian), în ziua de 10 August (3). Astfel se înălțaseră în zadar pretutindeni în posesiunile Veneției rugăciunile pe cari Senatul le orânduise, la 20 Septembrie 1472, «pentru ca Domnul Dumnezeu nostru, pentru mila-i nesfârșită, să binevoască a da prosperitate lucrurilor noastre și a găti biruință domnului Uzun-Hasan, pentru ruina și distrugerea neamului prea crud al Otomanilor și liberarea creștinătății de acel neam nelegiuit al Turcilor» (4).

Permițându-se lui Mocenigo să se întoarcă acasă, afară numai dacă i s'ar cere de Iian contrariul, Signoria hotărâ, la 30 Octombrie, «a nu se părăsi afacerea lui Uzun-Hasan, ci a se sprijini și mai mult decât înainte, pentru efectul ei, și a se pregăti și zori întoarcerea lui în campanie (5)». Ii trebuia și mai departe, — într'un timp când se încercă o negociare și cu Gem, fiul mai mic al lui Mohammed, lăsat de dânsul pentru paza Capitalei în 1472 (6), *în vederea așezării lui în stăpânire, prin înlăturarea tatălui și a fratelui Baiezid, și ocupării de Venețieni a castelului Dardanelelor*, — diversiunea ori măcar svonul, faima și urmările ce putea să aibă. Se destinau doi soli la dânsul, cari trebuiau să plece la o lună de distanță, stând un an acolo. Lui Uzun i se scria, arătând că și Europa, nu numai Asia, s'a mișcat de «faimoasele lui izbânzi» și că numele lui a ajuns acum «foarte cinstit și nemuritor»: păcat că, «precum el a fost dușmanului spre veșnică teamă și spaimă și în această ultimă luptă a făcut mare măcel din ai lui», totuș «*nu l-a pus pe fugă și nu l-a biruit cu totul*», căci, în acest caz, «într'o singură zi ar fi rămas domn liber peste toate, fără să mai fie vreo împotrivire». Soarta a zăbovit numai căderea definitivă a «învinsului», căci sunt puțini

(1) Iorga, *Gesch. des osm. Reiches*, II, p. 155.

(2) *Ibid.*, p. 166.

(3) *Ibid.*, pp. 166—7; Cornet, *l. c.*, p. 105. Pacea cu Sultanul se făcu de Uzun încă în 1473; *ibid.*, p. 116, no. 94.

(4) *Apendicele*, la această dată.

(5) «Non est deserenda materia Illustrissimi domini Ussoni-Cassani, sed magis quam prius sustinenda in reputatione et procurandus atque solicitandus reditus eius ad impresiam»; *ibid.*, p. 102, no. 82.

(6) V. *Apendicele*, la 9 și 12 Septembrie 1473, 25 Maiu 1474.—Grecul venit cu propunerea fu dovedit un înșelător.

și oboșiți acei «cari au scăpat de spada noastră». Republica îndemnă să-și reînceapă, în primăvară, întorcându-se dela Tebriz, întreprinderea (1).

Drumul eră însă așa de riscat, încât, întâiu, nimeni nu voi să «facă acele lucruri pe cari nici un bun cetățean nu trebuie să se teamă a le face pentru mântuirea patriei» (2). Totuș, cu toate măsurile necesare ce se luară, trimiterea noului ambasador zăbovi, ca și aceea a tovarășului său, propus de regele Ferdinand (3). Barbaro el însuș se oprise, cu ajutoare cu tot, în Cipru și se gândia să corespundă cu Hanul prin portul Gorigos, încă ocupat de creștini (4). Iar despre Cattarino Zeno se știa că e pe calea întoarcerii, la Caffa (5).

În Februarie 1474, totuș, Ambrosio Contarini, noul ambasador, plecă, după secretarul Polo Ogniben și în tovărășia cavalerului napoletan Lancilotto, spre Caffa, pe calea Poloniei, cu instrucție de a cere la regele de acolo cărți de trecere în numele lui (6). Se vorbiă iarăș în instrucțiile sale de slăbiciunea Sultanului după luptă, de «prea marea pieire», de «licențierea rămășițelor oștirii lui, cari nu se poate să nu mărturisească extrema și necrezuta lor măcelărire și ruină» și se făgăduia ajutor în contra Siriei, dacă astfel întreprinderea fixată asupra lui Mohammed s'ar putea ajuta (7).

Ba chiar doi din *Savii* propuneau ca el să fie *îndemnat* să atace Siria pentru a împiedeca pe Sultan de a o lua și *pentru a căpăta prin aceasta o creștere de putere și stăpânirea Mării* (8). Altfel, fără o mișcare repede, adăugiau acești doi magistrați, moștenirea lui Uzun ar fi ca a lui Alexandru cel Mare (9).

Din Caffa încă, Zeno, oprit de luptele dintre Tătari în *Campagna* Gotiei, trimisese nouăle scrisori ale lui Uzun, asemenea cu care el

(1) *Ibid.*, pp. 103—4. În Cipru erau încă Barbaro, Hagi-Mohammed și solii Papei și regelui; pp. 105—6, no. 84.

(2) *Ibid.*, p. 108, no. 86; p. 115, no. 92.

(3) *Ibid.*, pp. 115—6, no. 93; pp. 47—8, no. 96.

(4) *Ibid.*, pp. 118—9, no. 97.

(5) *Ibid.*, p. 121. Se mai expediaseră, de Consiliul de Zece, agenții Martin Pin și Polo Albanese; *ibid.*, p. 122. Acesta nu e decât Ogniben. V. Malipiero, *Annali Veneti*, în *Acte și fragmente*, III, p. 84: «Polo Ogniben, Albanese, mandò per Consegio de X a Usson-Cassan»; cf. și *ibid.*, p. 84, nota 2.

(6) Cornet, *l. c.*, pp. 119—23, no. 98.

(7) *Ibid.*, p. 124.

(8) *Ibid.*, p. 125, no. 99.

(9) *Ibid.*, În caz de pace se cerea Negroponte și chiar cetatea Argos: se prevedea că Uzun va cere restituirea dinastilor legitimi în Trapezunt și Caramania (*ibid.*, p. 126, no. 100).

adresase altele Papei și regelui Poloniei (1). O hotărîre a Senatului din 15 Fevruarie 1474 dă cuprinsul lor. Hanul arată cum a fost lupta, «măcelul cel foarte mare și ruina dușmanului» și hotărîrea lui de a reveni în primăvară (2).

IV.

Această scrisoare, în versiunea ei adresată Veneției, Papei și regelui Poloniei, nu ni s'a păstrat. *O avem însă în aceea pe care o primiră Ștefan Vodă și regele Ungariei* (3).

Iată'o, în forma revăzută prin bunăvoința direcției Marcianei din Veneția:

† M^oCCCCLVIII^o, in civitate Caff[e] Hec est quedam traducio quarundam litterarum Serenissimi d. d. Uzum Assam, dirrictarum potenti domino Steffano Vaivode, scriptarum in lingua persica. Ad requisicionem Isac-Buch, magni oratoris Illustrissimi d. d. Uzumassam, que traducio facta fuit per me, Constancium de Sarra, arcium magistrum, et in hac parte notarium publicum, de verbo ad verbum et verbum pro verbo, nichil addito vel mutato, quod mutet sensum vel variet intellectum, nisi forte forent alique dictiones in illa lingua persica que per propriam dictionem latinam non possent traduci. Quas dictiones traduxi per proximiozem dictionem latinam que potuerit conformari talli persice dictioni. Interpretante Coia Colli, Armeno, perito in dicta lingua persica, et me traducente in lingua latina. Quarum litterarum tenor sequitur, et est tallis:

In quarta linea, videlicet in parte dextera dicte littere persice, sunt verba infrascripta litteris 'aureis:

In nomine Dei misericordis, et qui Deus infinitis nominibus nominatur.

Assam, filius Alli, filij Othmani.

Magno domino misericordi et domino magno in sua regione Steffano Vayvoda potens super tota Valachia, salutes infinitas puro corde. Scitote quod Izac-Buch pro parte nostra mittimus ad Excellentissimos dominos Franchorum: ipse enim Izac secreta nostra optime pernovit. Ideo tamquam nobis propriis fidem prebeat in omnibus per eum exponendis parte nostra. Scitis enim ea que anno elapso contigerunt, dum veniremus de partibus Sami. Nam tempore meus maior filius cum exercitu et magnis dominis erat in partibus

(1) *Ibid.*, p. 123, no. 38; p. 126 și urm. V. ordinul, din 5 Noemvrie 1473, al dogelui către dominiul Cretei, în *Apendice*: nu se știă atunci dacă Uzun s'a întors ori ba la Tebriz.

(2) Cornet, *l. c.*, pp. 126—8, no. 101.

(3) Către Matiaș, în *Monumenta Hungariae Historica*, VII, pp. 293—5; către Ștefan, Hurmuzaki, II², pp. 124—5, no. CIII.

de Seras et Ofras. Et unus alius ex filijs meis etiam erat cum exercitu infinito in partibus Babilonie, ubi est locus precipuus Sarracenorum. Et alij quatuor nepotes mei ex minore fratre meo erant in regione iuxta Corusam et Masudram, et preter exercitus supradictos maximus exercitus meus et populus residentiam faciebant in suis locis proprijs. Item preter supradictos exercitus multa milia hominum erant in circumstancijs Sami. Quibus omnibus exercitibus dimissis in locis ut supra annotatis, ego cum paucis hominibus visitavi partes Othmani et cum voluntate omnipotentis Dei, qui nobis bona tribuit, primum homines Othomani rupi, qui homines fuerunt esca gladiatorum et sagitarum nostrarum. Verumquidem post ille Othmanus parvam particulam meorum fregit, sed, ubi fuit interemptus unus ex nostris, ex suis fuerunt interempti decem. Et predicta nottificamus vobis quia nulla causa mala erat inter ipsum Othmanum et me. Isto primo tempore congregabo omnes homines bellicosos, fortes armigeros, et totam meam potenciam cohadunabo, me dirrigendo ad partes Othmani. Ideo necesse est quod huiusmodi causas vos nottifficetis magnis dominis christianis et illos certifficetis de voluntate nostra, illos ortando ut se parent et disponant, exercitus congregent et se ipsos uniant ut veniant super Othomano, tamquam boni amici nostri, ex illa parte de Europa. Et ego pariter super illum ibo ex parte ista, et sic virum istum debemus deponere de sede illa. Spero enim quod cogitationes nostre gracia et misericordia Dei perficiantur sicut desideramus et volumus. Et in hoc simul rogemus Deum quod has res nostras ipse omnipotens Deus ad bonum finem perducatur et omnia mala perdantur.

Ego, Constancius de Sarra, arcium liberalium magister et in hac parte publicus imperiali auctoritate notarius, supradictam traductionem feci de dicta lingua persica in latinam in omnibus et per omnia prout superius continetur, et ad robur me subscripsi signumque meum apposui consultum.

Dăm traducerea, care e și o explicație :

Hasan, fiul lui Ali, fiul lui Osman. Marelui domn milostiv și marelui Domn în țara sa, lui Ștefan Voevod, celui puternic asupra Moldovei întregi, închinăciuni nesfârșite din inimă curată. Să știți că pe Isac-beg din partea noastră-l trimitem la prea luminații domni ai Frâncilor. Căci acest Isac știe foarte bine tainele noastre: de aceea să-i dați crezare ca nouă înșine în tot ce va spune din partea noastră.

Căci știți cele ce s'au întâmplat anul trecut [= anul musulman], când am venit din părțile Șamului [= Siriei (1)], deoarece pe acel timp fiul meu

(1) Această mențiune înlătură definitiv propunerea datei de 1472, căci numai în primăvara anului 1473 Uzun-Hasan a fost în Siria.

mai mare eră cu oastea, și domnii cei mari, în părțile dela Șiraz și «Ofras» (?). Și un altul din fiii miei și el eră cu oaste nesfârșită în părțile Babiloniei, unde e locul de căpetenie al Saracenilor (=Sudanului) (1). Și patru nepoți ai mei dela fratele meu mai mare (= Mirza Iusufgè și alții) erau în părțile Caramaniei, și alți patru nepoți ai mei, dela un frate mai mic, erau în Rei, lângă Corasan și Masunderan. Și, afară de oștile acelea, o oaste a mea și un popor al meu foarte mare stăteau pe la casele lor. Așijderea, afară de aceste oștiri multe mii de oameni erau în împrejurimile Șamului. Pe cari oști toate lăsându-le în locurile mai sus arătate, eu cu puțini oameni am cercetat părțile Otomanului, și cu voia atotputernicului Dumnezeu întâiu am rupt pe oamenii Otomanului, cari oameni au fost hrana săbiilor și săgeților noastre. Dar după aceea Otomanul a înfrânt o mică părticică din ai noștri, dar, unde a fost ucis unul dintre ai noștri, dintre ai lui au fost uciși zece. Și acestea vi le dăm de știre vouă, pentrucă nu eră nici un lucru rău (*causa* = cosa) între acel Otoman și mine.

În această primăvară (2) voiu adună pe toți oamenii de rășboiu, puternici, înarmați, și voiu stränge toată puterea mea, îndreptându-mă spre părțile Otomanului.

De aceea e de nevoie să dați de știre aceste lucruri Domnilor creștini mari și să-i asigurați de voința noastră, îndemnându-i să se gătească și puie la cale, să strângă oști și să se unească și să vie asupra Otomanului, ca buni prieteni ai noștri, din acea parte, din Europa. Și eu de asemenea voiu merge asupra lui, din partea aceasta, și astfel trebuie să dăm jos pe omul acela din Scaunul lui. Căci nădăjduesc că gândurile noastre cu îndurarea și mila lui Dumnezeu se vor săvârși, precum dorim și voim. Și întru aceasta rugăm și pe Dumnezeu, care, fiind Dumnezeu atotputernic, să ducă la bun capăt aceste lucruri ale noastre, și toate cele rele să se piardă (3).

Adăugăm o observație. Dela regele Poloniei, Isac, care trecuse prin Moldova, se putuse lămuri mai bine asupra însemnătății lui Ștefan, care, din partea lui, știă foarte bine cine eră Uzun. Dar mai eră un punct de atingere: dacă o Comnenă, «Despina», soția Hanului, pusese la cale toate pentru Anatolia, căci eră și lupta pentru moștenirea ei trapezuntină, soția Domnului român eră, din 1472 (4), *altă Comnenă*, din ramura «cadetă» dela Mangup în Cri-

(1) Aceeaș observație.

(2) Tocmai așa în rezumatul Senatului; *l. c.*

(3) Traducerea aceasta a notarului de Caffa avuse întărirea episcopului local Ieronim; *Mon. Hung. Hist., Acta Extera*, V, pp. 259—60, no. 179; *Matyás Király levelei*, ed. Fraknói, I, pp. 300—1, no. 213. — Copia o datorim, am spus-o, bunătății d-lui director al Bibliotecii Marciana din Veneția.

(4) V. și *1st. lui Ștefan cel Mare*, pp. 138—9.

meia, și, astfel, *rudă, foarte îndepărtată, a Hanului turcoman, Ștefan făcea parte și el din sistemul de alianțe țesut între Comnenii despoiați, de o parte, și Caramanii izgoniți și familia domnilor de Sinope, de alta, pentru restituirea, cu ajutorul puterii mari a lui Uzun-Hasan, a vechii stăpâniri în Marea Neagră*, din care singura rămășiță erau Caffa genoveză și Chilia, Cetatea-Albă, ale Moldovei. Să nu uităm că, în 1471, Uzun trimisese și un sol la Genova și că, în Iunie 1472, Guvernul acesteilalte Republice recomandă noului consul caffez Antoniotto de Gabella buna înțelegere contra Turcilor, chiar suspendându-se represaliile, cu Mangupul, cu Cetatea-Albă, ba chiar cu «Impăratul Tătarilor».

V.

Intovărășind pe Zeno, rugat să îndeplinească și o misiune la Cracovia și Buda (1), Isac-beg, care era un simplu dragoman, oricât l-ar întitulă «mare-ambasador» notarul traducător, merse la regele Casimir, în Opathowiez, unde află pe Ogniben în cale spre Caffa (Februarie 1474) (2). Abiă la 8 Maiu, el era la regele Matiaș (3). *Unde a petrecut între aceste date, înțelegem ușor: în Moldova.*

Dar, cât despre aceia, Veneția nu se răzimă întru nimic pe Domnul moldovean: nici măcar atâta cât pe fostul «herțeg» Vlaico, închis în castelul Novi și căruia i se comunica prin ambasador, pentru a-l îmbărbăta, biruințele lui Uzun, în 1474 (4). El trecea pentru Signorie printre creștinii gata să se revolte: «o oarecare răceală și rebeliune a multor provincii ale sale și locuri din părțile Greciei, care ușor ar putea să fie spre cea mai mare ruină a întregului său Stat, într'o lature și în alta» (5) sau: «ai lui chiar sunt gata să se răscoale și să se libereze de tratarea lui așa de crudă» (6).

Totuș Polo Ogniben, Albanezul, pe care Contarini-l găsi la Caffa în ziua de 26 Maiu 1474, trecuse fără îndoială prin Moldova (7).

(1) Cornet, *l. c.*, spre sfârșit.

(2) Dlugosz, XIII, p. 509.

(3) Fraknoi, *Matthias Corvinus*, p. 176; cf. *Levelei*, I, pp. 300—1, no. 213.

(4) Cornet, *l. c.*, p. 129.

(5) «Certo sollevamento e rebellion de molte sue provincie e luogi dela banda dela Grecia, che poteria facilmento esser in maxima ruina de tuto el stato suo, in l'una et in l'altra provincia»; *ibid.*, pp. 123—4.

(6) *Ibid.*, p. 127: «I sui proprij per ribelarsi et liberarsi de li crudelissimi suoi trattamenti».

(7) *Viaggi fatti da Venetia alla Tana, in Persia*, etc., Veneția 1545, p. 63.

Se negocia pe atunci — încă din 1471, — după îndemnul unui Giambattista Volpe, așezat în Rusia moscovită, pentru a se îndemna Hanul tătaresc, amenințat și el de cucerirea Sultanului, la un atac în Tracia; secretarul Giambattista Trivisano mersese până la Moscova, dar Volpe, care trecu apoi în Italia pentru a pregăti căsătoria, binecuvântată de Papa, a Marelui Duce cu fiica lui Toma Paleologul, îl făcu să fie oprit ca ostatic, sub cuvânt că ar chema pe Tătari contra Moscovei (1). Un Antonio Gislardo, din Vicenza, tovarășul său, care călătoria, pentru scopuri necunoscute nouă, între Moscova și Neapole, aduse această veste, asigurând tot odată că planul cu Tătarii e absolut realizabil (2). La 6 Noemvrie eră vorba ca el să fie trimis în locul lui Ogniben — sau a «Tătarului lui Francisc Pini» — Martin Pin e citat mai sus — sau a «celuilalt Tătar ce se oferă» ori, în sfârșit, a «bărbierului lui Catarino Zeno, — la Uzun-Hasan el însuș (3). Peste câteva zile, Ogniben fiind ales pentru această misiune, se rezervă lui Gislardo, după dorință, aceea de a combina, cu Trivisano, negocierile la *acestă lalt Han*, — care și scrisese în acest sens —, asigurând pe Țar că *Tătarii vor fi scoși «prin regiunile vecine cu Euxinul și Moldova (Valahia)», «malurile Dunării»* (4), *făgăduindu-i-se lui, în caz de victorie, succesiunea Imperiului de Orient, care i se cuvine, ca soț al Despinei Zoe, în cazul când moștenitorii bărbătești legiuți ar lipsi* (5).

Gislardo, care plecă în Decemvrie, a putut să aibă, la rândul lui, anume legături cu Ștefan (6). Dar planul, a cărui îndeplinire ar fi atins esențial țerile noastre, n'avu nici o urmare deocamdată.

Dar, în loc să ajute pe Uzun-Hasan pe Mare, în părțile Levantului, cum eră hotărâtă în Martie (7), Veneția trebui să înfrunte trupele beglerbegului Rumeliei sub zidurile capitalei sale albaneze, Scutari, fără ca vreo diversiune să fi venit din depărtatele văi ale Ersin-gianului, deși Capudanul reocupă în acest an 1474 Caramania, cu por-

(1) Cornet, *l. c.*, p. 98, no. 77. Actele privitoare la căsătorie se vor da în vol. anunțat din *Notes et extraits*. Cf. *Gesch. des osm. Reiches*, II, p. 168.

(2) *Ibid.*

(3) *Apendice*, la data de 6 Noemvrie 1473.

(4) *Ibid.*, p. 112.

(5) Cornet, *l. c.*, pp. 106—7. Pasajul e [reprodus și în *Gesch. des osm. Reiches*, *l. c.* Cf. *ibid.*, p. 112: «Occupatoris Imperij Orientis, quod, quum stirps mascula deesset imperatoria, ad Vestram Illustrissimam Dominationem iure vestri faustissimi conjugij pertineret».

(6) *Ibid.*, pp. 112—3, no. 90.

(7) V. *Apendicele*, la data de 23 Martie 1474.

turile ei (1). La 13 Septembrie, Senatul scria lui Barbaro, care se află pe la Urfa, în alaiul lui Uzun, că puternica cetate a fost bătută «câteva zile» de tunurile turcești, «ruinându-se zidurile în mare parte», dar că Antonio Loredano a putut sili pe Soliman la plecare, luându-i steaguri și corturi, încă dela 8 August (2). Eră teamă de un atac la Corfă (3). Pe acest timp Sebastiano Badoer fu expedit în cea mai mare grabă (13 Iunie) la Matiaș Corvinul, ținându-se seamă de aceea că «toate căile trebuie încercate ca să se poată ajuta cetății noastre Scutari și prin diversiune și prin trimetere de ajutoare și că e acum o singură cale de diversiune: prin năvălirea regelui Ungariei» (4). Se stăruia la Buda pentru a pune în mișcare pe acest suveran, odată un concurent periculos al Veneției la împărțirea subsidiilor (5). Și în Polonia se trimetea un sol pentru ajutor (6).

Se știe că trupele din Albania trecură în Moldova și fură sdrobite, în Ianuarie 1475, lângă Vasluiu. Polo Ogniben, întorcându-se dela Uzun, prin Caffa, unde împrumută bani dela consul (7), primi dela acesta o scrisoare către Ștefan, scrisoare care nu ni s'a păstrat, dar care, ni-o spune Ștefan însuș, cuprindeă îndemnul la luptă contra Sultanului. În Moldova, el fu primit la Vasluiu, către sfârșitul lui Noemvrie, de Domn, care, așteptând hotărîtoarea ciocnire cu beglerbegul, îl rugă să-i caute un medic pentru boala sa de picior, vechea rană dela Chilia, și-l însărcină să meargă la Papa ca să-i ceară ajutorul pentru a putea lupta, alături cu «Hasan-beg», «din toate puterile, pentru creștinătate» (8). În Buda, Paul află despre

(1) *Gesch. des osm. Reiches*, II, pp. 167—8.

(2) Cornet, *l. c.*, pp. 130—1. V. Zinkeisen, *Gesch. des osm. Reiches*, II, pp. 414—7; Iorga, *Gesch. des osm. Reiches*, II, p. 183. — În *Notes et extraits* se dau extrase din acte privitoare la urmările asediului. Menționăm și scrisoarea din 16 August a lui Mateiaș, care amenință pe Papa că, de nu va fi susținut, face pacea cu Turcii. La 1 Decembrie, însemnarea banilor trimiși de Papă prin Baltazar de Piscia.

(3) *Apendicele*, la datele de 16 Septembrie 1474 și 13 Februarie 1475. — Se ieau atunci măsurile pentru «Vuch Vaivoda Croie et vicarius Croie nomine Ivan Cucha, Vaivoda Alexij», cari n'au cu ce trăi în Albania (*Sen. Mar.* X, fol. 78 Vo).

(4) *Apendicele*, la această dată.

(5) Cornet, *l. c.* Cf. și pp. 109—10, no. 88; p. 118, no. 96.

(6) La 17 Iunie, bani pentru «orator noster qui de presenti vadit in Hungariam et Polloniam» (*Sen. Terra*, VII, fol. 42 Vo).

În *Sen. Mar.* X, fol. 17 Vo. (Septembrie) se vorbește de plecarea din Albania a Turcilor, stricând Dagno.

(7) V. *Apendicele*, la data de 6 Martie 1475.

(8) Esarcu, *Ștefan-cel-Mare*, pp. 23—4 (29 Noemvrie); Hurmuzaki, VIII, la dată; *Apendicele* nostru.

biruința lui Ștefan (1) și, astfel, la 7 Februarie 1475, el aduse vestea că Ștefan a înfrânt «90.000 de Turci, dintre cari 40.000 au pierit și 4.000, între cari un Pașă și un fiu al Sultanului, sunt prinși»(2). Urmă vestita scrisoare de biruință a lui Ștefan către toți domniile creștini, *scrisoare alcătuită după aceea pe care însuș o primise, un an înainte, dela Uzun-Hasan, pe urmele căruia călcă acum.*

În acel moment, Republica negocia cu Turcia. O scrisoare ragusană din August 1474 arată că se trimet deși soli pentru pace, aproape zilnic, la Constantinopol (3). Deși un călugăr se oferia să ardă flota otomană (4) și fratele lui Ibrahim-beg să redea Negroponte, negocierile urmau, cu oarecare speranțe (5). La Veneția cel puțin nu eră nimic de așteptat pentru Ștefan.

Intr'un memoriu care va apărea la Veneția, în cartea închinată memoriei lui Monticolo, se va arăta cum s'au dezvoltat negocierile cu Signoria. Aici, mulțămindu-ne a da actele, revăzute pe originale, vom insista numai asupra condițiilor de istorie generală cari explică — nu vreau să întrebuițez cuvântul: scuză — atitudinea Veneției la această dată și în urmarea lucrurilor.

În Martie 1475 se adresau lui Ștefan exact aceleași îndemnări, cu aceeași motivație, cari fuseseră adresate lui Uzun și se adăugia trimiterea hirurgului. «Voevodul Moldovei» intră în considerație din punctul de vedere, firec, al diversiunii neapărate, și numai din acesta. Precum Uzun pierdă, cu tot ajutorul Venețienilor, rămas în Cipru, lupta din 1473, astfel, în cursul verii anului 1475, când Caffa, Mangupul căzuseră și Chilia, Cetatea-Albă fură atacate, Ștefan trebuia să se descurce singur. În acel moment, la 26 August, Veneția se preocupă de «obiectul păcii cu Turcul» (6). Negociațiile se purtau prin «madona l'Amirissa»,

(1) Esarcu, p. 25 și urm.; Hurmuzaki, VII, la dată; *Apendicele* nostru.

(2) Malipiero, *l. c.*, p. 84.

(3) Gelcich și Thallóczy, *Diplomatarium ragusanum*, p. 634, no. 390.—Pentru plata și răsplata lui Ogniben, v. *Apendice*, la datele de 15 Martie și 22 Iunie 1475 și 29 Maiu 1476.

(4) V. și nota următoare.

(5) La 29 Decembrie 1474, sol ales pentru pace cu Turcii; *Misti Consiglio X*, VIII, fol. 88 Vo. — Călugărul, fol. 88 Vo—9.—Oferta, din 13 Ianuarie 1475, a lui «frater Braymbech Turcus», fol. 89—90.

La 20 Martie 1475 se trimete «Marinus Georgij de Ragusio... Galipolim, ad Bassam fratrem suum» (*Misti Consiglio X*, XVIII, fol. 96 Vo). La 28 Martie eră vorba de a se lua Canina (*ibid.*, fol. 96 Vo și urm.). — Pentru un Bartolomeiu Leopardo la Uzun, *Apendicele*, la data de 8 Maiu 1476.

(6) *Misti Consiglio X*, XVIII, fol. 121: «Ea que tractanda sunt in Consilio Rogatorum circa materiam pacis cum Turco».

Mara Sârboaică, văduva Sultanului Murad (1). Și se porunciă solului, Ieronim Giorgio, să se scuze că s'a întrerupt discuția, «pentru că aflasem aici că Sultanul a mers cu oaste de uscat în părțile Valahiei» (2).

Dar, în August, negocierile încetară, Turcii oferind prea puțin (3), și, când se află despre căderea Caffei, o emoție puternică se produse în Veneția. Ea se vede din scrisoarea către Badoer, din Ungaria, care trebuie să se informeze despre starea lui Ștefan și a regelui Poloniei (4), și din aceea către Papă, care primise din Genova știrea că n'ar fi căzut Caffa: se cerea lui Sixt al IV-lea să cheme în ajutor pe principii creștini ca să scape Moldova și să împiedece cu mijloacele lui—căci ei au cheltuit în 13 ani 600 la 800.000 de galbeni(5)—asaltul «dușmanului furios» asupra Italiei înseș(6). Chiar după ce se află, în Noemvrie, că Sultanul și-a retras trupele dela hotarele Ungariei, se trimetea, în Decemvrie, la Ștefan unul dintre oamenii cari încunjurau pe ambasadorul din Ungaria, Bartolomeiu de Brandis, secretar (7). Ogniben el însuș trebuia să urmeze, cu medicul cerut, care se găsisse cu greu (8).

Din Decemvrie până în Februarie Matiaș Corvinul ținu asediat Șabațul, spre marea mulțumire a Republicei, a cărei gelozie față de cererile de subsidii la Roma ale regelui unguresc dispăruse înaintea folosului ce se putea căpăta dela acest presupus înlocuitor european

(1) La 12 Septemvrie se dă un ajutor fratelui ei, lui «despotus cechus [=orbull], frater domine admirisse» (*Sen. Secreta*, XXVII, fol. 33 Vo). Cu privire la «pauper despotus cecus» în 1477, v. *Notes et extraits*, IV, la data de 25 August din acel an. — Pentru «la maregna del Turco», care mărturisiă în Martie 1475 lui Girolamo Zorzi că înfrângerea dela Vaslui e «cea mai mare pe care au suferit-o oștile turcești», v. și Analele Malipiero, în *Acte și fragmente*, III, p. 81. — Un «Nicasinus, nobilis despoti Servie», trimise la «Amirissa» în Iunie 1475 (*Sen. Secreta*, l. c., fol. 77).

(2) *Sen. Secreta*, l. c., la data de 26 August 1475.—Pentru ieșirea la Adrianopol a Sultanului *Chilia și Cetatea-Albă*, p. 141; *Gesch. des osm. Reiches*, II, p. 173.

(3) *Gesch. des osm. Reiches*, II, p. 184.

(4) *Sen. Secreta*, la 1 Septemvrie 1475.—La 21 Noemvrie se trimet 400 de galbeni acestuia; *Sen. Terra*, l. c., fol. 95 Vo. Pentru Sebastiano Badoer, și fol. 105 Vo. (5 Februarie 1476, fol. 108.

(5) *Sen. Secreta*, l. c., la 19 Decemvrie 1475.

(6) *Ibid.*, la datele de 1 Septemvrie și 21 Noemvrie 1475.

(7) *Ibid.*, la datele de 12 și 19 Decemvrie.

(8) Pentru «Baldezar de Perusio, famosissimus doctor medicine qui in gymnasio nostro patavino ab nostro dominio conductus fuit Baviera»; *Sen. Terra*, l. c., fol. 58 Vo. «Magister Nicolaus de Venetijs, medicus» la 4 Martie 1475; *ibid.*, fol. 68 Vo. «Bartholomeus de Albricis, phisicus» (fol. 104).

al lui Uzun (1). Intre dânsul și Ștefan se încheiase acum pacea, pregătitoare a unei lupte comune contra Turcilor, și se făceau marile preparative de cruciată, pe cari le cunoaștem din deosebite izvoare (2). Papa se putea lăuda prin arhiepiscopul de Regensburg trimis la regele Romanilor că prin silințele lui a izbutit să îndrepte pe Matiaș, «cu toate puterile sale și cu auxiliari români și ardeleni», contra Turcilor (3). La începutul anului 1476, Sixt al IV-lea arătă ducelui Burgundiei că din Ungaria vin neconținut cereri de stipendii, pe cari el le satisface după putință (4).

În acelaș timp, se urmau legăturile cu Moscova și cu Tătarii. La 22 Decembrie 1474 încă, se luaseră măsuri pentru reexpedierea solului Marelui Duce, care venise cu daruri, anunțând că Trivisano a fost ajutat și cu bani ca să meargă la Tătari (5). Iar, peste mai mult decât un an, în Maiu-Iunie 1476 (6), Signoria se îngrijă de solul tătar care venise la doge. Trivisano aducea pe acest sol, Thair, care plecă apoi cu scrisori către Han și unul din sfetnicii lui, în care erau îndemnați a năvăli pe la Dunăre în clipa când Sultanul e strâns rău de regele Ungariei și «alți prinți creștini» (7).

Solia moldovenească din Maiu 1476, care trecuse la Roma pentru subsidii și se întorsese indignată că banii se dau lui Matiaș și pentru pretinsul său vasal, e cunoscută (8). Trimeșii afirmau cu putere că Domnul lor «a pornit războiul din propria lui voință

(1) *Gesch. des osm. Reiches*, II, p. 180.—Pentru luarea Șabațului, și *Sen. Secreta*, I. c., fol. 60—1 Vo. Cf. și scrisoarea lui Nicolae de Ragazola, Buda, 31 Decembrie 1475; inedită.—Uzun trimetea și la începutul anului 1475 un sol, care ajungea în Februarie la Candia (Analele lui Ștefan Magno, I. c., p. 88. Pentru darurile destinate lui, cari se ieau din Cipru și se trimet Sudanului pentru a-l împăcă, v. *Apendicele* 3, la data de 28 Decembrie 1474. Argintăriile erau aduse înapoi la Veneția în ziua de 21 Februarie 1475 (v. *ibid.*, la această dată).

(2) *Acte și fragmente*, III, pp. 101—2; *Studii și doc.*, XVI, p. 111 și urm.

(3) Inedite venețiene.

(4) *Sen. Secreta*, la data de 15 Februarie 1476. Pentru pregătirile mari venețiene contra Turcilor, *Sen. Terra*, I. c., fol. 57—7 Vo.

(5) *Sen. Terra*, la 22 Decembrie 1474.

(6) «L'è necessario proveder al spazamento del ambassador del Tartaro» (*Sen. Terra*, I. c., fol. 118). Cf. *Gesch. des osm. Reiches*, II. Pe atunci se ajută familia lui Niccolò Contarini, mort consul la Tana (*Sen. Terra*, I. c., fol. 105 Vo).

(7) *Sen. Secreta*, I. c., la 10 Maiu 1476. Se scria (*Sen. Secreta*, I. c., fol. 70 Vo) și regelui Poloniei, arătându-se calea «per oram Maris Euxini ad Danubium».

(8) Exarcu și Hurmuzaki, II. cc. Apoi în *Apendicele* nostru.

și că e stăpân liber al Statului și al oamenilor săi» (1). Veneția, stoarsă de bani, nu putea face alta decât să stăruie în chipul cel mai călduros la Roma pentru Ștefan, «a cărui persoană, Stat și puteri înțelege oricine cât sunt de importante în orice caz și oricum s'ar întoarce soarta», cerându-se ca legatul să poată hotărî și în folosul lui, dacă s'ar încredința el însuș că în adevăr Voevodul trebuie împiedicat prin jertfe bănești de a face pacea cu Țurcii despre care vorbesc amenințător solii lui. «Căci socotim că pe această cale s'ar purtă grija mult mai cu folos lucrurilor regelui Ungariei chiar decât pe altă cale, pentrucă ar fi o pagubă și o primejdie cu mult mai mare pentru lucrurile lui și prin urmare a tuturor creștinilor din vreo hotărîre rea pe care ar luă-o Ștefan, decât folos și asigurare din acea parte de bani care, nedându-se lui Ștefan, s'ar da, cu celelalte, Măriei Sale Regelui.» Lui Badoer din Ungaria i se amintia că regele însuș a mărturisit «cât poate să-i folosească și să-i strice Ștefan în orice caz și la orice împrejurare» (2). El «trebuie să fie ajutat», eră încheierea, «susținut și păstrat în credință, nu părăsit și adus la desperare». Să nu uităm că în acel moment chiar Republica dădea din decima și vigesima clerului ei 26.000 de galbeni Papei pentru cruciată.

Solii ceruseră ei singuri a se trimite lui Ștefan un agent care să vadă situația lui adevărată, ca să-l poată prețui mai bine (3). Se știe că secretarul Emmanuel Gerardo îndeplini, mai mult timp, această misiune (4). El eră recomandat lui Badoer și urmașului acestuia Anton Vetturi, cari *trebuiău să impace pe Matiaș cu această solie specială* (5). În acelaș timp se credeă încă în putință năvălirii tatărești, care se solicită din toate puterile (6). Și, deoarece, la 1474, solul trimes în Polonia nu aflase pe rege, care se află la Breslau, se expediă, la 18 Iulie, Trivisano și la Tătari și la Casimir, în speranța că Hanul *ar putea fi de ajutor lui Ștefan, care, în acest moment, la Valea-Albă, dădea lupta lui pe vieață și pe moarte, ori măcar să atace Caffa de curând cucerită de Mohammed, ca și celelalte locuri și Tana însăș.*

Infrângerea lui Ștefan fu deplănsă nu numai de Venețieni, dar

(1) «Vayvodam Stephanum ultro et sponte sua bellum adversus Turcos suscepisse esseque liberum dominum status et gentium suarum»; *Apendice*, la 6 Maiu 1476, no. 2.

(2) *Ibid.*, n-le 2, 3.

(3) *Ibid.*, la 20 Maiu 1476.

(4) V. *Apendicele* (actele din Esarcu și Hurmuzaki, VIII).

(5) *Sen. Secreta*, la data de 14 Iunie.

(6) *Ibid.*, la data de 25 Iunie.

și de ducele de Milan, din punctul de vedere al Republicii ca și din acela al creștinătății, dându-se vina pe zăbăvile și nehotăririle Romei (1). Vestea că nenorocirea n'a fost hotărîtoare, că Sultanul s'a întors fără a fi făcut din Moldova o provincie otomană și fără a-i fi impus măcar un nou Domn din mila sa, că Ștefan s'a coborît din munte și «călărește slobod» în țara sa curățită de dușmani, că Basarab Munteanul a fost gonit în folosul lui Țepeș (2), a bucurat, firește, pe toți aceia cari, de frica unui atac asupra Italiei, purtau grija intereselor creștine. Dar în curând (1477) Gerardo cereă să se poată întoarce, și el n'avu un urmaș.

Nu se reușise a împacă pe regii Ungariei și Poloniei (3), nici pe cel dintău cu Impăratul, nu se putuse crește interesul Papei pentru siguranța principilor răsăriteni, nu se obținuse, după expresa dorință a lui Ștefan, acea grație de jubileu, acea «proclamare de cruciată în părțile ardelene și moldovenești și aiurea, unde ar putea folosi lucrurilor creștine», despre care se vorbește în instrucțiunile din 23 Septemvrie. Tătarii, în loc să fie ajutătorii lui Ștefan, luptaseră împotriva lui după ordinele suzeranului celui nou din Constantinopol.

De altminterea cunoscutul aventurier și făcător de proiecte, Filippo Buonaccorsi, zis Callimachus Experiens, venise din partea regelui Poloniei anume pentru a dovedi că Tătarii, popor greoiu (*sic*) la luptă, căci își cară toate după dănsul, nație împărțită în triburi dușmane și incapabilă de credință, dușmană înviersunată a creștinilor, nu pot fi întrebuițați în nici un chip pentru apărarea Creștinătății, așa de greu amenințată după trecerea Dunării de Mohammed al II-lea. Trimisul aducea în acelaș timp o scrisoare de omagiu a lui Ștefan către Casimir și asigură că regele a cercetat pe Sultan prin ambasada sa numai pentru «a liberă» pe Domnul Moldovei. Deși Veneția asigură că și Ștefan e de părere că Tătarii pot să atace Bulgaria și că el ar fi dispus chiar să ajute această ofensivă, — Gerardo anunță că și sunt la hotare, și Voevodul se bucură de aceasta —, nu se putu ajunge la nici o înțelegere între păreri determinate de interese așa de opuse (4). Trivisano rămase fără folos, câtva timp

(1) *Ibid.*, la datele de 5—8 și 23 Septemvrie. — La 23 e ales Bertuccio Gabriele pentru nunta lui Matiaș; *Sen. Secreta*, I. c., fol. 98 Vo. Regina eră la Chioggia în Octomvrie (*ibid.*, fol. 101). Gabriele duceă pentru 250—300 de ducați postav (fol. 101 Vo—2).

(2) *Apendicele*, la 7 Ianuarie 1477.

(3) La 7 Ianuarie 1477, Republica scrie solului la Papă pentru ca să se capete treva ungară, necesară pentru creștini (*Sen. Secreta*, I. c., fol. 122).

(4) *Apendicele* și *Sen. Secreta* la datele de 1, 7 și 10 Ianuarie 1477.

încă, la Curtea regelui (1). Dimitrie, agentul său la Tătari, fugi de acolo, și astfel la 18 Martie 1477 i se comunică lui Trivisano însuș că, amintindu-și de sfaturile regelui, s'au hotărit a-și «părăsi gândul» și a-l rechemă. «Prea puternicul atlet al creștinătății» (2), cum îl numia și Veneția, rămase să se apere cu propriile lui puteri.

Soli unguri reveniau dela Papă la începutul lui Fevruarie: ei făcuseră obișnuita călătorie pentru ajutoare (3). Din partea lui Ștefan însuș sosiă în Maiu unchiul său, Ioan Țamblac, aducând cu sine o prețioasă scrisoare, în care cumințile sfaturi și duiosese plângeri sunt ale Domnului însuș, îngrijat de soarta Chilieii și Cetății-Albe. *El se oferîă să recăștîge Caffa și Crimeia toată, ceeace ar fi «lucru ușor» pentru dânsul* —, dar, făcând această propunere, el nu se gândia în deajuns la totala desfacere a stăpânirii venețiene în Marea Neagră, la renunțarea absolută a unei refaceri a lucrurilor ce fuseseră odinioară.

Caffa, cucerită de Mohammed al II-lea, Tana, niște ruine pe teritoriul otoman, Tătarii, niște vasali ai Sultanului, strămtorile păzite de castele turcești, coasta Asiei întoarsă sub dominația vechiului stăpân din Constantinopol, — se mai puteă face oare ceva în aceste împrejurări?

Influența venețiană în Marea Neagră încetase, și ea încetase pentru totdeauna.

De aceea Țamblac aduse cu dânsul numai mângâieri zădarnice (4). Și pentru acestea chiar Veneția trebuia, îndată după aceea, să se îndreptățească față de regele Matiaș, aducându-i înainte propriile mărturisiri cu privire la folosul pentru creștinătate al Voevodului Moldovei, ca să-l împace cu primirea de pură complezență ce se făcuse ultimului dintre ambasadorii politici ce a trimes Moldova în Veneția (5).

(1) *Ibid.*, la data de 10 Ianuarie 1477.—În acelaș timp se ieau măsuri pentru Contarini întors prin Moscovia, Cattarino Zeno și Barbaro; *ibid.*, la datele de 16 Ianuarie, 6 și 8, Fevruarie, 11 Martie, 12 Maiu 1477, 23 Iulie 1484. — La fol. 133 Vo. din *Sen. Secreta*, XXVII, știri ale lui Trivisano despre dieta din Polonia.

(2) «Suprascriptus Vayvoda, fortissimus rei christiane athleta»; *Apendicele*, la 23 Noemvrie 1476.—La 23 Noemvrie eră la Veneția, ca sol al lui Matiaș, Mihail, «lector budensis» (*Sen. Secreta*, l. c., fol. 110—11 Vo). — La 8 Maiu, măsuri pentru dijma contra Turcilor, pe care unii o intrerup (*Sen. Terra*, l. c., fol. 163 Vo).

(3) *Sen. Secreta*, XXVII, fol. 132 (14 Fevruarie).

(4) Pentru cheltuelile lui v. *Apendicele*, la data de 18 Maiu 1477.

(5) *Sen. Secreta*, la data de 17 Iunie 1477.—Cf. și răspunsul dat lui Callimachus întors dela Roma, *ibid.*, la data de 25 Iunie 1477.—La 7 Iulie, solul iea împrumut 150—200 de ducați, pe cari-i va da înapoi lui Trivisano (*Sen. Terra*, l. c., fol. 172).—Și regelui Ungariei i se cereă, la 15 Iulie, pacea creștină (*Sen. Secreta*, la această dată).

De altminterea, Matiaș, tot mai îndârjit, făcea responsabilă Veneția și pentru lipsa «contribuției italiice» (1). Împăratul stăruia în sfârșit ca să nu se mai dea bani unui principe care-i întrebuițează contra creștinilor (2). Și la 29 Decembrie se afirmă de Signorie că el a făcut trevă pe șase ani cu Turcii (3).

Se știe că, în 1477, Veneția avu să se lupte cu Turcii, în Arhipelag, ca și la Lepanto, care fu liberat de asediu numai în Iulie (4). Și în Albania se începură iarăș ostilitățile (5), și Veneția avea legătură cu «Ivanus», fiul lui Scanderbeg, care se oferia a merge acolo, și cu Ivan Cernoievici, care cerea să fie ajutat (6).

Deși se negocia iarăș cu Sultanul, prin Vlaico din Herțegovina și prin Tommaso Malipier, proveditorul flotei (7), anul următor aduse asediul cel nou la Scutari, condus de Mohammed însuș, «Imperator Turchorum», care în Iunie răspingea din nou condițiile de pace (8). Cete turcești apăreau în Tirol și Istria (9).

În Septembrie, regele Ungariei, care trimisese la Papa pe Gheorghe arhidiaconul «tarnensis» — fratele dogelui vizită la Chioggia pe acest prelat bolnav de friguri —, eră felicitat că n'a făcut pacea cu Turcii, și îndemnuri la războiu se aduceau și prin solul cel nou, Urban Foscarini (10). Dar în curând la Veneția chiar se făceau mari serbări pentru pacea cu Turcii (25 Aprilie 1479): edictul se publică lângă basilica Sfântului Marc, de crainicul Signoriei, înaintea dogelui, magistraților, reprezentanților Milanului, Florenței, ducelui de Ferrara și seniorului de Pesaro, asistând și Lutfi-beg, ambasadorul «prea

(1) *Sen. Secreta*, la 8 August. Pe atunci Emanuel Girardo eră la Buda ca secretar (12 August: «dimisso istic Emanuele Gerardo, secretario nostro, qui vobis in dies de successibus rerum scribat donec successor voster venerit»; *Sen. Secreta*, l. c., fol. 35. Cf. și scrisoarea îndreptată «Emanueli Girardo, secretario nostro in Hungaria»).

(2) *Sen. Secreta*, l. c., fol. pp. 53 Vo. (Octombrie). Soli în Ungaria (6 Noembrie), *ibid.*, fol. 56 Vo.

(3) *V. Sen. Secreta*, la data de 29 Decembrie 1477.

(4) *Sen. Secreta*, l. c., fol. 51. Cf. Iorga, *Gesch. des osm. Reiches*, II, pp. 184—5.

(5) *Sen. Secreta*, l. c., fol. 54 Vo. și urm., pentru «el bixogno de Croya».

(6) *Ibid.*, fol. 75 (13 Ianuarie 1478), 78.

(7) *Ibid.*, fol. 54—4 Vo., 59 Vo., 60 și urm., 62 și urm.

(8) *Ibid.*, fol. 92, 99 (26 Iunie).

(9) *Ibid.*, fol. 111 Vo. (22 August). Cf. scrisoarea către Papă după pieirea din Albania (fol. 121—1 Vo.; 26 Octombrie).

(10) *Sen. Secreta*, XXVIII, fol. 116—6 Vo. (7 Septembrie). Cf. la 1 Septembrie 1477.

puternicului Impărat al Turcilor» (1). Regelui Ungariei i se comunică aceasta, prin Pietro Diedo, trimis la 26 Martie, arătându-i că au fost îndemnați de împrejurările italiene (2). Iar la 20 Aprilie trimesul lor la regele Matiaș eră rechemat pentru a nu se ațăță bănueli din partea Turcului, căruia în 1480 i se trimeteau meșteri de aramă, zidari și chiar pictori: «depentori» (3). Odată ce însuș regele făcuse treva, ce ar mai fi putut face ei, cari răscoliseră Persia și «Sciția» pentru ajutor (4)!

Când lucrurile se turburau din nou, în 1483 și regele Fernando de Neapole ajunse «communis hostis noster», (5) «dușman de obște» și pentru Republică și pentru Baiezid al II-lea, Veneția se hotări a păstră cu orice preț «iubirea și bunăvoința Sultanului, pentru a ne putea folosi în orice caz de ajutorul lui» (6). Secretarul Giovanni Dario, trimis la Constantinopol la sfârșitul lui Martie 1484 (7), fu bine primit în luna următoare și i se acordă insula Zante, în schimbul unui tribut (8). Când ducele de Naxos irită pe Sultan, se luă încă odată deciziunea de a păstră «necălcată și sinceră pacea cu Imperiul» (9).

Deci, când, puțin după aceasta, bailul Pietro Bembo și Dario dădură vestea, neașteptată, că Baiezid a luat Chilia și Cetatea-Albă, Republica — deși pacea italiană fusese încheiată (10) — nu arată nici o părere de rău: din potrivă, ea se gândiă la mătășurile și postavurile

(1) *Notatorio Collegio*, XX. Cf. *Sen. Secreta*, I. c., fol. 14 Vo — 5. — În acelaș *Notatorio del Collegio*, XX, fol. 120 Vo, trimeterea lui Cocco la Sultan (1480, Aprilie; fol. 148: familia lui Mihail Rali Issi, ucis de Turci.

(2) «Turbationem sciliet impiam et inhonestam pacis Italie» (*Sen. Secreta*, XXIX).

(3) *Sen. Secreta*, la 20 Aprilie 1479 și 10 Martie 1480. — În 1479, Maiu, bail eră Iacob de Medio (*ibid.*, fol. 16, 18 Vo). — În Martie 1480 vine dela rege Nicolae cantor de Vác pentru Croația și Aloisiu Lando se trimete la rege (*ibid.*, fol. 83 Vo — 4, 84 și urm.; cf. fol. 112 Vo și urm.).

(4) *Apendicele*, la 22 August 1480. — Soli unguri, *ibid.*, XXX, fol. 65 Vo., 89 și urm.

(5) *Sen. Secreta*, XXXII, fol. 50.

(6) *Ibid.*, la data de 16 Septemvrie 1483.

(7) *Ibid.*, XXXII, fol. 25—5 Vo. — Un sol în Ungaria pentru o afacere particulară, *ibid.*, fol. 34 Vo., 48 Vo—9.

(8) V. *ibid.*, la data de 14 Iunie 1484. — Se căută a se câștigă «flambularius Angelo castri» (*Sen. Secreta*, XXXII, fol. 50—50 Vo).

(9) *Ibid.*, la data de 21 Iulie 1484.

(10) Comunicarea celor doi reprezentanți la Constantinopol în ziua de 10 August (*Senato Secreta*, XXXII, fol. 77 Vo).

de aur și de lână, cu cari trebuia să se mulțumească acelor cari ajutaseră pe secretar în negociația sa la Constantinopol (1).

Trebui, tot în cursul Domniei lui Ștefan, noul războiu cu Sultanul, pentru Coron și Modon, ca acesta să devie iarăș «prea crudul Turc, dușman al numelui creștin și setos de sângele creștinilor, pentru pieirea legii și credinței catolice» (2). Regele Ungariei trimisese prin Banul Croației doi soli, în toamna anului 1499: fratele minor Antoniu, rudă a Banului, și un Ivan, și, la 28 Septemvrie, se cerea ajutorul regelui Vladislav, al Banului din Jaice, ca și al regelui Poloniei, trimițându-se în misiune la cei dintâi secretarul Francisc de «Iudayca» (Giudecca) (3). Dar aceste încercări de alianță nu fură continuate: relațiile cu Ungaria sunt de acum înainte, ca și cele cu Moldova, de natură curat personală, solii pentru cumpărături și călători în trecere (4).

Cu țerile dela Dunăre fuseseră rupte legăturile odată cu ieșirea corăbiilor venețiene din Marea Neagră și cu încetarea planurilor de diversiune, în legătură cu vechiul ideal de cruciată.

(1) *Apendicele*, la data de 16 Septemvrie 1484.—Lui Matiaș i se arătau, la 22 Septemvrie 1485, felicitări pentru «victoria in expugnationem Vienne divino munere» (*Sen. Secreta*, XXXII, fol. 171, 171 Vo și urm.).

(2) «Imanissimus Turchus, christiani nominis hostis et christianorum sanguinis sitibundus, exitio religionis et fidei catholice»; *Sen. Secreta*, XXXVII, fol. 134 Vo.

(3) *Ibid.*, fol. 134 Vo—5 Vo., 164—4 Vo., 175, 181 și urm.; XXXVIII, fol. 15—6, 184.

(4) În Iulie 1502, regina e primită cu «2 regate cimbarum: una scilicet hominum, altera mulierum» (*Sen. Terra*, XIV, fol. 93; 14 Iulie). Șapte soli unguri, cu familia, veniseră pentru aceasta, și li se fixează un tain de până la 50 de galbeni pe zi (*ibid.*, fol. 93 Vo; 14 Iulie).—23 Decemvrie, sol unguresc la Papa (*ibid.*, fol. 127). — Pentru solii lui Ștefan, lămuriri în *Breve storia dei Rumeni*, p. 17 și urm. — Venețienii li trimeseră, se știe, un medic, pe Matei de Murano: un Marc' Antonio da Torre, profesor «theorice medicine», la Padova, și un Ioan de Aquila se citează la 1503 (*Sen. Secreta*, l. c., fol. 168 Vo, 177).

A P E N D I C E

I.

Die nono septembris [1473].

ser Petrus Fuscareno,
ser Ioannes Cappello,
ser Federicus Cornario,
Capta.

Quoniam hec materia practice Çalapini, filij minoris Turci, proposita per Calojani Constantinum, nocere

non potest, prodesse autem plurimum, si ad effectum perduceretur, vadit pars quod Calojani Constantinus remittatur Andrinopoli cum illa verborum forma et modis qui deliberabuntur per hoc Consilium.

De parte, 9.

De non, 5.

Non sinceri, 2.

(*Misti Consiglio X, XX, fol. 20.*)

II.

12 septembris [1473].

[Dicatur Calojani Constantino quod] negocium nobis propositum, quamvis maximum sit, verisimile tamen nobis fit quod dominus Zalapinus negocium suum optime intelligat et rebus consulat suis per illum modum qui idoneus sit ad stabiliendum illum in statu Grecie, exclusis potius fratribus suis, quam ipse a suis fratribus excludatur. Jccirco videtur nobis et contenti sumus ut ipse ad súprascriptum dominum et ad illum Sulaymam-bey revertatur et nostro nomine dicat eis intellexisse nos ea que nomine eorum nobis retulit et in scriptis manu sua porrexit, gratissima nobis, et plurimum a nobis laudatus, et exnunc contenti sumus ut capitaneus noster generalis cum universa classe intret in strictum ad omnem illorum requisitionem faveatque predicto domino ad tenendum Romanie Imperium cum conditionibus nobis oblatis, cum hoc tamen quod castellum Grecie oppositum Dardanelle ponat in manibus eiusdem capitanei nostri pro tuto illius in strictum ingressu et ceteris favo-

ribus nostris, quos in diem ei subministrabimus pro sustinenda jmpresia, et, si suprascriptum dominum firmum in proposito suo invenerit et contentum de hac re, sumus contenti et volumus ut ipse Calojani pro abbrevianda materia veniat ad reperiendum capitaneum nostrum generalem Maris cum uno nuntio suprascripti domini cum sufficienti mandato...

[Ad capitaneum generalem Maris.]

...Et del suo lalà et governador nominato Sulaymum-bey. [Mittentur paria litterarum principis. Habet licentiam iuramentum pro Republica prestandi.] Non ve ritrovando occupati in jmpresa degna et jmportante per li favori de lo Illustrissimo signor Uxon-Cassam, [relinquet quinque galeas apud Cyprum et cum aliis ibit in strictum,] et obstate al padre, fradeli et tute altre gente lor. [Sed primum studeat ad auxilium ferendum Uxuno (1).]

(*Misti Consiglio X, l. c., fol. 20-20 Vo.*)

III.

MCCCC LXXIIJ, die XX mensis septembris.

Serenissimus d. dux.
 Consiliarij.
 Capita XL-ta.
 Sapientes Consilij et Sapientes
 Terre Firme.

ad ruinam et exterminium immanissime Ottumanorum gentis et liberationem christianitatis ab ipsa jmpia gente Turcorum, vadit pars quod ordinari debeat quod, tam in hac civitate nostra, quam in omnibus terris et locis nostris fieri debeant orationes devote et pie a clero et religiosis utriusque sexus et jnsuper dispensari debeant in monasteriis observantibus pauperibus huius urbis nostre ducati centum amore Dei et pro elemosina.

De sic 155.

De non 1.

Non synceri o.

Quod, ut dominus Deus noster pro sua jnfinite pietate et misericordia dignetur respicere prosperiter res nostras et condere victoriam Illustrissimo domino Usum-Cassano,

(*Senato Terra, VII, fol. 16 Vo.*)

IV.

[Ducale.] 5 novembris 1473 [recepta die 11 maii].

[Iussum est Iosafati Barbaro ut eat ad Usunum-Cassanum.] Et, si ad receptionem litterarum nostrarum innotuerit ei prefatum Serenissimum dominum

(1) Pro recuperatione Caninae et Avlonae, fol. 22-3 (20 septembris).

esse cum exercitu ubi anteactis diebus versabatur, nec in suas regiones versus Tauris iter cepisse, iubent supracomitos galearum, super quibus sunt munitiones et munera, moram trahere apud Famagustam, quo[a]d sive per litteras nobilis viri Catarini Geno, oratoris nostri, facti sumus certiores, intellexerit eius exercitum Taurim versus esse profectum, mandet dictis supracomitis ut Cretam enavigent exponantque in terram munitiones ipsas et munera. [Conser-venturattente,] ut pani lanei sborentur (*sic ?*), nec tinee eos corrodant utque panni auro intertexti eis colorem non superinducant culpa loci ubi essent repositi...

(*Duca di Candia, Missive e responsive, 1472—4.*)

V.

6 novembris 1473.

Quod capita huius Consilij praticare debeant cum Antonio Gislardo Vincentino et Paulo Omnibono et cum alijs qui viderentur, de mittendo eos ad Illustrissimum dominum Usonum Cassanum per illas diversas vias que videbuntur. Et similiter cum illo Tartaro Francisci Pini et cum altero Tartaro, sa offerente, et cum barberio qui fuit cum viro nobili ser Catarino Geno et cum alijs, ut huius modi nuntij cum litteris tantum, cetere autem intelligentiores persone cum litteris et instructione, juxta litterarum formam iam per Consilium Rogatorum deliberatam...

(*Misti Consiglio X, XX, fol. 30 Vo.*)

VI.

23 martii 1474.

Serenissimus d. Ussum Assan, prout scripsit nobilis vir Catarinus Geno, orator noster, et prout et undique nunciatur, comparat numerosissimum et potentissimum exercitum causa veniendi presenti anno adversus Ottomanum, quem quoque Ottomanum ferunt quantascumque potest parare vires ut ei occurrat et obviam accedat, et, quoniam in victoria prefati Serenissimi domini consistit salus et jncolumitas status nostri, ab altera autem parte non est omi-nandum ea que accidere possent, proinde expergissendum est nobis ad faciendum omnes provisiones, tam augende classis, que satis extenuata et exinanita est, quam parandi vires terrestres, cum quibus auxilio et favori prefato Serenissimo domino esse possimus, ubi opus fuerit et ubi jusserit eius Serenitas.

[Discutiatur.]

De sic 130. Non sinceri O.

De non O.

(*Senato Mar, X, fol. 4 Vo.*)

VII.

25 maii 1474.

Quod Calo-Janni Constantinus, Grecus, suspectus quod sit explorator Turci et hactenus deceperit dominium nostrum, retineatur et examinetur per Collegium, hoc est maiorem partem eius nunc facien. (*sic*), et cum eo quod habebitur, veniatur ad hoc Consilium (1).

(*Misti Consiglio X*, fol. 71.)

VIII.

Die XIII junij (1474).

Tentande sunt omnes vie ut civitati nostre Scutari succurri possit, et per diversionem, et per missionem presidiorum. Via autem diversionis est unica jmpresentiarum: per jnvasionem Serenissimi domini regis Hungarie, ad quem pro hac causa designatus est orator noster, vir nobilis Sebastianus Baduario, cuius accessus prodesse potest, ut tarditas vanam reddere potest missionem illius; propterea vadit pars quod orator predictus discessisse de Venetijs teneatur per totum diem jovis proximi sub pena ducatorum mille.

(*Senato Terra*, VII, fol. 41 Vo.)

IX.

1 septembris 1474.

Per j grandissimi meriti dela nostra Signoria de j citadini et comunità dela cità nostra de Scutari, per l'ardentissima et probatissima fede de quelli, per le grandissime fatiche, pericoli, fame de j predicti, et ultimate per la morte de molti et molti de loro, convenientissima cosa è che per honor et gloria de quelli el ne sia facto singular et degna memoria; jtem azochè el sia perpetuo exemplo et conforto a tute altre cità nostre. jmperò l'andarà parte che in quella forma et de quella spexa che al Collegio apparerà, sia facto uno stendardo honorevelle et apparisante, cum la jnsegna dela cità nostra de Scutari, su qual cum lettere apparente sia facto nota delo affecto suprascripto, el qual stendardo sia posto nela giesia nostra de San Marcho, in quel più apparente luogo che se potrà, et che al predicto Collegio più conveniente apparerà, e questo se faci tanto presto quanto far se potrà.

(*Senato Terra*, VII, fol. 138, 1, 2.)

(1) Mittitur ambaxiator pro pace ad Turcam (fol. 88 Vo; 29 decembris 1474).—Quidam monachus ostendit se promptum ad comburendum naves turcicas (fol. 88 Vo—9). — «Frater Braymbech Turcus» offert redditionem Nigropontis (fol. 89 Vo — 90; 13 ianuarii 1475).

X.

16 septembris 1474.

El Turcho, chome sona da ogni banda, fà grandissima provision per mandar a tempo nuovo potentissima armada contra de nui....

(*Sen. Mar*, X, fol. 21; cf. fol. 34 Vo 5, 35 Vo.)

XI.

Stefanus Vayvoda, oblatione Assam-bech, erga christianos.

Sanctissime in Christo pater et domine, domine noster graciousissime. Notum facimus Sanctitati Vestre sicut Assam-beg, princeps serenissimus, ad nos suos destinavit oratores, requirens nobis ut una cum alijs principibus Christianitatis viriliter se preparemus contra Othmam et eius orribilem potenciam. Quamobrem Sanctitati Vestre certificamus quod nos semper omni cum potentia nostra quam nobis omnipotens Deus attribuit omni cum affectu paratissimi sumus, intendentes pro Christianitate totis nostris viribus debellare. Insuper ambasiator Serenissime Dominationis Veneciarum, vir egregius Paulus Omenbonum, reveniendo a predicto Serenissimo domino Assam-beg, ad nos devenit, cum quo ex factis eiusdem Christianitatis multa tractavimus ac voluntatem pectoris nostri apperimus, nobisque promisit coram Sanctitate Vestra parte nostra se presentare. Quapropter eidem ambasiatori fidem integram placeat adhibere, tanquam si cum Sanctitate Vestra oretenus loqueremur. Utique intellegimus, omnia in Sanctitate Vestra consistunt. Ortamur itaque Sanctitatem Vestra ut cum alijs potentissimis regibus et principibus taliter adoperaretur ne Christianitas a perfidissimis infidelibus suppeditetur, ut et etiam nos non solli, ymo cum adiutorio eorum principum, debellare valeamus.

Ex oppido nostro Vaslui, die XXVIII novembris MCCCCLXXIII.

Eiusdem Sanctitatis Vestre fidelissimus:

Stefanus Vaivoda dominus terrarum
Moldavie, etc.

(N:)

Sanctissimo in Christo Patri et domino
domino

Sixto Pape Quarto, domino nostro
graciously.

[Biblioteca Marciană, lat. class. X, fol. 70, n-o CLXXV, apud Esarcu, *Ștefan cel Mare, documente descoperite în Arhivele Veneției*, București 1874, p. 23—4, n-o 1; Hurmuzaki, VIII, p. 5; *Columna lui Traian*, 1873, p. 228; I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, București 1913, pp. 318—9, n-o CXLII.)

XII.

13 februarii 1475.

...El non jntende certamente contro quì al luogo nostro el Turcho habia de-
 liberado mandar l'armada et forze soe, e, perchè el poria facilmente seguir
 che'l torà l'impresa de andar contro Corphù, P'è da far ogni provision possibile...
 (*Sen. Mar*, X, fol. 36; cf. fol. 53 Vo.)

XIII.

21 februarii 1475.

Raportata sunt argenta que, alias empta, missa fuerunt pro prestando Illmo
 d. Ussonno Cassano....

(*Sen. Terra*, VII, fol. 66 Vo.)

XIV.

MMCCCCLXXV, die sexto martij.

Sapientes Consilij,
 Sapientes Terre Firme.

Fidelissimus noster Paulus Ognoben, in reditu suo ab Serenissimo domino
 Ussum-Cassano, transitum faciens per Chaffa, egens pecunijs pro suis ex-
 pensis, accepit ad cambium duc. centum a consule nostro in dicto loco, sol-
 vendos per nostrum dominium hic Venetijs, nobili viro Ambrosio Contareno,
 prout litteris cambij dicti Pauli plene constat, et, quoniam prefatus nobilis
 noster quotidie petat solutionem dictorum .C ducatorum, vadit pars quod
 dicti ducati centum de presenti ex omnibus pecunijs nostris prefato ser
 Ambrosio solvi debeant.

De parte 124.

De non 0. Non sinceri 0.

(*Sen. Terra*, VII, fol. 69.)

XV.

MCCCCLXXV, die XV marcij.

Fidelis civis noster Paulus Omnebonum, missus auctoritate huius Consilij
 ad Illustrissimum dominum Ussonum Cassanum, restat habere pro jmpensis
 suis, sicut per scedulam officialium rationum novarum, qui computum suum
 examinerunt, constat, duc. CCXXV, grossos XVIIIJ ad aurum, non compu-
 tatis ducatis XIJ et grossis XIJ, qui superfuerunt in eius manibus, et, quoniam
 dignum et conveniens est quod habeat pecunias suas, at potissimum cum ob
 res christianas Romam nunc sit petiturus, ut hoc Consilium non latet,

vadit pars quod, auctoritate huius Consilij, de quibuscumque pecunijs nostri domini dari et numerari sibi debeant subito dicto Paulo duc. CCXIIJ, grossi VIJ, pro resto eius computi, sicut justum et decens est, ut quamprimum hinc discedere possit.

De parte 13.

De non o.

Non synceri o (1).

(*Misti Consiglio X, XII, fol. 96.*)

XVI.

MCCCCLXXV, die VI martii.

Non est posthabenda materia Magnifici Stephani Vayvode Mundavie, postest enim illius amicitia et aliqua practica et mutua communicatio et visitatio plurimum prodesse rebus nostris ex omni parte et respectu. Et, quum ipse per Paulum Omnebonum nos requisivit de uno medico pro cura et liberatione certi ulceris quod in crure sustinet, et eidem Paulo commisit ut in Curiam ad pedes Summi Pontificis vadat, vadit pars quod expediri et mitti in Curiam debeat ad pedes apostolicos Paulum suprascriptum iuxta impositionem suprascripti Vayvode, ea expositione, sub litteris quas habet credentialibus, ea que ab ipso domino audivit et que etiam ipse vidit et intellexit. Et viro nobili ser Paulo Mauroceno scribatur in hac forma:

Redijt ab Illustrissimo domino Ussono-Cassano prudens civis et nuntius noster Paulus Omnebonus et iter tenuit, postquam Pontum transfretavit, per Valachiam et Mundaviam, et ad Magnificum Stephanum Vayvodam, dominum Mundavie, literas detulit ab Illustrissimo domino Ussono, continentie quam ab ipso Paulo intelligetis. Ab Vayvoda autem expeditus, ad nos venit cum impositione ulterius progrediendi ad Sedem Sanctam Apostolicam declarandi eiusdem Vayvode animi et intentionis causa, que magis pia magisque religiosa, constans et intrepida adversus communem inimicum esse non posset. Et primus nuntius fuit et relator Paulus supradictus cladis ab eodem Vayvoda Turcis inflite, que postea pluribus aliis viis est confirmata. Visum igitur nobis est ut Paulus predictus in Curiam veniat et Pontifici omnia explicet et narret que ab suprascripto domino commissa ei fuere et que ipse vidit et cognovit de eiusdem Vayvode proposito et intentione deque illius potentia et mirifica commoditate hostem lacescendi et offendendi, modo ab principe et capite christianorum iuветur et reliqui etiam principes cessatores in tanta occasione non sint. Volumus igitur et vobis mandamus ut suprascriptum

(1) 20 martii 1475: «Marinus Georgij de Ragusio... mittatur Galipolim ad Bassam, fratrem suum» (fol. 36 Vo). Intentio ut reducatur Canina (27 martii, fol. 96 Vo. sqq.).

Paulum audiatis et minutatim ab eo omnia intelligatis, et postea ad conspectum Summi Pontificis introducatis et animum detis ad omnia explicanda, et vos ipse, quantum fuerit necessarium, efficaciter hortemini Beatitudinem antedictam ad non deserendum hunc hominem celitus excitatum, si victoria ea magnitudine qua nuntiatur, vera est, non solum in propugnatione rei christiane, sed in vindictam receptorum ab immanissimo hoste calamitatum. Quin potius querite, persuadete et impetrate ut ipsa Beatitudo celeriter ad eum mittat nuntium quempiam suum prudentem, facundum et expertum cum aliquo munere, signo scilicet et argumento optime Sanctitatis Sue in eum dispositionis, ad hortandum, persuadendum et confirmandum illum in sancto suo proposito, et favores amplos polliceatur ei Beatitudo antedicta, qui iuxta rerum successus poterunt ab eadem Sanctitate prestari. Interim autem non potest nisi maximopere prodesse rebus christianis benigne agere cum Vayvoda predicto. Et quantum impetraveritis nobis declarate et sollicitate atque impelite ut nuntius quem Summus Pontifex mittere instituisset, sublata omni mora, iter capessat et eadem sollicitudine maturet ad presentiam suprascripti Vayvode. Sollicitate etiam expeditionem et reditum ad nos suprascripti Pauli, quem ad suprascriptum Vayvodam remittere constituimus cum uno medico per eum a nobis requisito.

Paulo autem Omnebono fiat commissio in eundem effectum, et subito exgrediatur, denturque ei ducati centum.

Ad Stephanum vero Vayvodam mittatur unus tabellarius cum litteris huius tenoris:

Illv. Stephano Vayvode, Mundavie domino. Litteris vestris sed longe copiosius relatione circumspecti nuntii et secretarii nostri Pauli Omneboni, qui rediens ab Illustrissimo domino Ussono Cassano, Excellentiam Vestram audivit, intelleximum magnanimum propositum piamque et religiosam mentem vestram hostem intrepide adoriendi et pro viribus potentia, quam Deus omnipotens vobis dedit, sancte fidei et religioni sue strenuam et indefessam navandi operam. Utinam vel tali animo et voluntate reliqui essent principes christiani, vel solus tantum haberetis virium quantum magnitudini animi vestri conveniret! Sed Deus omnipotens, cuius causam agitis, non deseret Excellentiam Vestram, non permittet ut reliqui principes christiani diutius torpeant; excitabit omnes et inflamabit contra communem pestem et incendium. Nos inter reliquos qui ultra decenium contra huiusmodi hostem bellum gerimus, animosiores quam antehac et robustiores erimus ut mari et terra infestetur et lanietur ab omnibus, sicut omnibus ipse infestus est. Per eundem Paulum, qui Bude audivisse retulit, intelleximus repurtatam a vobis de hostibus victoriam confirmatusque est multifarie huiusmodi letus nuntius pro quo Vestre Excellentie ex intimo cordis affectu gratulamur. Paulum au-

tem Omnebonum profecturum ad pedes apostolicos et ea expositurum que illi commiseratis, expeditivimus et, regressum ad nos una cum medico a vobis requisito, remitemus ad Excellentiam Vestram, cupidi et studiosi liberationis diurneque vite et valitudinis vestre; qui ab eo copiosius cognoscetis et que in Curia egerit et que Vobis merito sint declaranda, omnia prospera, grata jocundaque Vobis. Hec paucis Vestre Excellentie scribere volumus per istum tabellarium ut de animo et voluntate in nos vestra (*sic* : in vos nostra) certior esse possitis et per reditum tabellarii nos e diverso de veritate magnitudinis victorie deque sospitate persone vestre statuque et conditione istarum rerum facere certiores, quod supra quam dici posset nobis gratissimum erit et acceptissimum.

Et ex nunc captum sit quod, expedito tabellario, immediate per Collegium inquiratur unus bonus et sufficiens medicus ciroicus, qui, paratus interea et succinctus, ad iter una cum predicto Paulo, quando ex urbe redierit, ad superscriptum Vayvodam mittatur. Et accipiantur pecunie ad hec omnia necessarie ex omni loco et officio unde cicius haberi possint.

De parte 141. De non 2. Non sinceri 2.

(*Senata Secreta*; XLII, fol. 3—4; Esareu, *l. c.*, p. 26—8 et Hurmuzaki, VIII, pp. 6—7, n-o XIII.)

XVII.

Martij die VIJ-ma, in Collegio.

Consiliarij.

Quod superscripti ducati centum dentur et numerentur prefato ser Ambrosio Contareno iuxta formam partis capte in nostro Consilio Rogatorum die precedenti.

De parte 117.

De non 0. Non sinceri 0.

(*Sen. Terra*, VI, fol. 69.)

XVIII.

Die XXIJ junij [1475].

Capta.

Si ulla res hoc turcicho bello prodesse potuit possetque rebus status nostri, fuit foretque adventus Illustrissimi domini Ussoni-Cassani contra perfidum S[ul]t[anum] et nostrum hostem turcum, et jta, concordi omnium judicio, conclusum est quo fit ut plures oratores et alios nuntios nostros

ad Excellentiam Suam miserimus, inter quos fuit fidelissimus civis noster venetus originarius Paulus Omnebonum, qui libenti animo jvit et redijt de omnibus optime jnformatus, ut notum est huic Consilio, et, licet per viros nobiles Petrum Fuscarenò, Ambrosium Contarenò et Federicum Cornaro, tunc capita huius Consilij, missus fuerit et cum auctoritate Consilij predicti expeditus et verbis amplis sibi facte multe promissiones, ut forti et jntrepido animo provinciam sumeret, nihil tamen premij vel beneficij preter victum habuit a nostro dominio et, cum dignitati nostri dominij conveniat, non solum approbare, sed etiam observare et exequi ea que nomine suo promissa sunt, quamvis non appareat scriptura aliqua huiusmodi promissionum, sed amplissimum testimonium predictorum nobilium, ut lectum est huic Consilio, iccirco vadit pars quod idem Paulus, tum pro remuneratione fidei et laborum suorum, tum pro bono aliorum exemplo, constituatur et sit massarius officij Justicie Veteris, nunc vacantis, cum salario, modis et conditionibus omnibus precessoris sui, et jta, auctoritate huius Consilij, mandetur justiciarijs veteribus ut illum jn ea massaria admittant.

† De parte 14.

De non 1.

Non synceri 1 (1).

(*Misti Consiglio X, XII, fol. 114 Vo-5.*)

XIX.

15 martis 1476.

Antonio Diedo, oratori ad Pontificem.

....De personis quibus dande sunt pecunie, nobis significantes, fecimus mentionem, quoniam iuvandum censemus omnino Stephanum Vayvodam, virum potentem et bellicosum et ab hostibus plurimum existimatum. Nescimus quid ad receptionem presentium deliberatum fuerit circa legatum huiusmodi, sed, si forte designatus non fuisset, vos id iterum atque iterum instate et persuadete, tanquam rem maxime in hoc principio et in toto postea rerum progressu necessariam, et, interim dum legatus ad iter succingitur, cumuletur pecunia mutui, sicut Summum Pontificem optime juditio nostro constituisse scribitis....

(*Sen. Secreta, XXVIII, fol. 60.*)

(1) 26 augusti: «Ea que tractanda sunt jn Consilio Rogatorum circa materiam pacis cum Turco» (*ibid.*, fol. 121).

XX.

MCCCCLXXVI, die VI maij.

a)

Fuerunt ad presentiam dominij oratores Illustrissimi Stephani Vayvode mondaviensis, redeuntes ex Romana Curia ut ad dominum suum revertantur, et dixerunt ab Summo Pontifice nihil impetrasse preter verba, nullam eis spem dantia de succurendo domino Vayvode de his primis pecuniis que exigentur ex X-ma et XX-ma, quum promisse omnes fuere Serenissimo domino regi Hungarie, sed ex secunda contributione. Quam rem non (*sic*; nos) intelligentes et conferentes cum nostro oratore, hortati ab eo fuere et persuasi utpote melius et particularius cuncta a nostro dominio intellecturj. Et propterea requisivere a nobis, non solum declarari, sed etiam faveri et juvari dominum suum, mittique in Mondaviam unum nostrum oratorem sive nuntium. Postea, altero die jterum comparentes, declarare nixi sunt Stephanum predictum regi Hungarie in nullo esse suppositum, sed dominum provincie et gentium suarum, perseveraturum in bello, si subvenietur, sin aliter, consulturum per alium modum rebus suis, etc., sicut per Serenissimum dominum ducem distinctius est huic Consilio relatum. Ut igitur magis contenti quam possibile sit domum regrediantur, eis in hunc modum dici debeat:

Quod, sicut illis diximus, quando in Curiam proficiscebantur, singulari benivolentia et charitate prosequimur Illus. Vayvodam Stephanum ob illius singularem virtutem et magnanimitatem et rebus favimus suis, sicut per operationes oratoris nostri cognoscere potuerunt, fauturique perpetuo sumus.

Tractata autem est in Curia materia generalis contributionis pro succurendo rebus christianis ubi maior urgeat necessitas. Hoc est propositum et finis totius tractatus, in qua nos, presertim et singulariter cordi habentes tutamentum, salutem et commodum status rerumque eiusdem domini Vayvode, procuravimus ut de quacumque pecuniarum quantitate colligenda et dispensanda in rerum christianarum beneficium conveniens portio detur eidem Vayvode. Et proximis litteris nostris de hac eadem re, preter alias complures vices, iterum repplicavimus mandata oratori nostro ut novam et efficacem instantiam faciat cum Summo Pontifice. Post expeditionem autem litterarum nostrarum immediate applicuit legatus apostolicus collecturus hic primas pecunias et venturus cum eis in Hungariam, ut iuxta rerum condiciones et exigentiam expendantur in succursum rerum christianarum, alieque mittentur in dies pecunie ad hunc eundem effectum. Nos autem id quod fecimus facturi assidue et perseveranter sumus, memoraturi scilicet et procuraturi ac cum effectu etiam facturi ut domino Vayvode inter reliquos pro rerum

necessitate succuratur. Redeant igitur ipsi domini oratores ad Illu. dominum suum bono et alacri animo illumque nostro nomine hortentur et certum faciant suscepisse nos procurationem et patrocinium, rerum suarum, quod nunquam deseremus, sed assidue apud ceteros operabimur. Ex latere autem nostro efficiemus ut in suis necessitatibus, tam de presenti, quam per tempora, infallibiliter subveniatur et succuratur. Reque et effectu id comprobabimus de nostro in eum singulari amore et studio iuvandi et sustinendi status sui quantum sibi verbo diximus. Et, ut id Excellentia Sua preter fidelissimam oratorum relationem ex ore etiam nuntii nostri intelligat possitque ipse nuntius noster existens apud Excellentiam predictam certificare legatum pontificium de veritate rerum deque exigentia et necessitate subsidii eidem Vayvode prestandi, mittere, aut secum, si id maluerint, aut immediate post eos, deliberavimus unum ex nostris secretarijs ad eundem dominum Vayvodam.

Et ex nunc captum sit quod mitti debeat ad suprascriptum Vayvodam unus ex secretarijs nostris, qui dominio visus fuerit, cum ea commissione que ei dabitur per hoc Consilium.

De parte 142.

b)

Die VJ maij.

L'è da procieder in questa facenda grave et consultamente et far quella estimation del ducha Stephano Vayvoda de Mondavia che se conviene ala condition et qualità soa et che rechiede el favor che 'l dicto signor puol conferir ale cosse christiane contra el Turcho, et ben considerar et ponderar le parolle usate per j suo ambassadori; però

L'anderà parte che ad essi ambassadorj se risponda che, trazendose questi danarj de la prima contribution de le jntrade ecclesiastiche, le quale spectano al Summo Pontefice, et havendo zà deliberato la Santità Sua a chi j debiano esser conferiti, zoè al Serenissimo Rè d'Ongaria, in nostra podestà non è poter de quelli dar ala Signoria Soa alcuna quantità, come certo nuj fassamo molto aliegramente sel fosse in nostro arbitrio. Tamen, essendo el prefato signor cum el Serenissimo rè d'Ongaria unido ala comune defension contra l'impeto et rabie del Turcho, ben che existimemo che 'l serà dura et difficel cossa poter remuover la Beatitudine Sua dal suo proposito, daremo opera, procureremo et insteremo per lettere et per mezo del nostro ambassador appresso quella, per modo che le Magnificencie Soe se puono persuader et render certe, che la Santità Soa de questa prima contribution darà al Signor suo quella summa che sii conveniente, si che la Signoria Soa se puol chiamare satisfacti.

Et da mò sia prexo che 'l sia scripto al ambassador nostro a Roma, comandadoli che 'l debia esser alla presentia del Summo Pontefice et, dechiariò ala Santità Soa la rechiesta fatane per j ambassadori del prefato signor, supplicar et jnstar debia a la Beatitudine Soa che la se degni ordenar che de questi centomillia ducati sia dado al Vlachò quella summa che sia conveniente, facendo intender a la Santità Soa che cussi è la volontà nostra, perchè stimemo cussi esser necessario.

De parte, 6.

Die VJ Maij.

Ser Victor Marcello, Sapiens Ordinum, vult partem Sapientum Consilii per totum, excepta parte secretarii, quem mitti non vult.

De parte 16. De non 5. Non sinceri 6.

(*Senato Secreta*, XIII, fol. 69 ; Esarcu, *l. c.*, p. 30—4, Hurmuzaki, VIII, pp. 19—10, n-o XVI.)

XXI.

[Vo.]: Sanctissimo in Christo patri et domino, domino Sixto, divina providencia Sacrosanctæ Romanæ ac Universalis Ecclesiæ Summo Pontifici, domino meo colendissimo.

Beatissime in Christo pater et domine colendissime. Post devotam mei commendationem ad oscula pedum Sanctitatis Vestræ beatorum. Beatissime pater, hortata est me sepius Sanctitas Vestra/ut contra Imperatorem Thurocorum, in sanguinem christianum de die in diem magis sitientem, arma sumerem, nuperque strictius requisivit ut Stephano Vayvodæ Moldaviensi auxilio essem. Non dubito, beatissime pater, Sanctitatem Vestram et per litteras, nuncios et oratores meos, non dixerim: desiderium sed ardorem meum agendi contra ipsos Turcos iam sepius intellexisse, quidve me prohibuerit, ne totus cum toto regno meo in communes hostes hactenus proruperim, occupationem scilicet belli bohemicæ, pro obedientia illius Sanctæ Sedis per me suscepti, imparitatemque virium, quas si confortari et augeri sollicitavi, non ut cuiquam forem importunus, sed ut rebus christianis miserabiliter labentibus consulereetur, feci; post, ubi vero ceteris hostibus pacem sive pacis inducias dedi, mox ad conflandum exercitum parandamque classem in Histro sive Danubio me converti, cuius apparatus solo auditu, Imperator ipse tota hac estate cum maximo exercitu in imo loco campestri fixus mansit: non parum huiusmodi expectatione fatigatus, expensas plurimas fecit, præsidia in locis finitimis multa locavit, et qui Transalpinas fere sibi subiugaverat, Moldaviam invasurus, retracto pede, in suis mansit. Utroque itaque, et terrestri, et navali, coadunato exercitu, in nomine Dei nostri Vestræ Sanctitatis mandata humiliter suscipiens, iam aliquot dierum iter perfeci, properoque

ut, non solum Moldavum, cui, cum sit mihi subditus, teneor, sed quascumque possum christianas provincias a nephando vastatore defendam. Quicquid autem admiserit Deus, sive prosperum, sive adversum, Sanctitati Vestrae significare curabo; quam vero, omnium christianorum parentem, exoratam velim ut taliter cum ceteris potentatibus communi periculo consulere velit, quod pondus hoc ad me et regnum meum modo prorsus devolutum communi avertatur auxilio. Altissimus Sanctitatem Vestram regimini Ecclesiae suae sanctae incolumem conservare dignetur.

Datum in Peter-Waradya, tertio die mensis novembris, anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo quinto, regnorum meorum anno: Hungariae, etc., decimo octavo, Bohemiae vero septimo.

Eiusdem Vestrae Sanctitatis devotus filius

*Mathias, Dei gratia rex
Hungariae, Bohemiae, etc.*

(*Bolle ed atti della Curia romana; Esarcu, l. c., pp. 76—8, n-o XIII.*)

XXII.

6 maii 1476.

Ser Antonio Donato militi, oratori in Curia.

Sapientes Consilii.

Sapientes Terre Firme.

Sapientes Ordinum.

Scrpsimus vobis assidue de subveniendo una cum Regia Maiestate Hungariae Stephanum etiam Vayvodam Mundavie, cuius persona, status et vires quantum rebus christianis importent in utrumque casum et fortunam nemo est qui non intelligat et hinc processit cura et studium nostrum memorandi et instandi ut succuratur. Et postremis etiam litteris nostris id vobis tetigimus. Postea applicuit legatus apostolicus collecturus pecuniam decime et vigesime, applicuere etiam oratores eiusdem Stephani multum male contenti et satisfacti de Sede Apostolica, a qua nihil impetrasse affirmant quam generalia verba sine ulla promissione effectuali. Et, inter explicandum gravamentum et malum contentamentum suum, dixerunt Vayvodam Stephanum ultro et sponte sua bellum adversus Turcos suscepisse esseque liberum dominum status et gentium suarum et cum hac tandem conclusione quod, si ratio etiam sua habebitur, et si subveniat, perseverabit in bello et una cum rege Hungariae et seorsum plurimum Turco poterit obesse. Sin minus, tanquam coactus necessitate, consulere rebus suis, satis aperte significantes illum cum Turcho partitum esse facturum. Nos, momentum et importantiam huius negotij considerantes, oratoribus predictis humane respondimus et

persuadere eis nixi sumus Beatitudinem Summi Pontificis non deserturam Ex. Vayvode predicti, sed opportune illi in suis necessitatibus opitulaturam, et exemplum vobis mittimus eiusdem nostre responsionis, et volumus vobisque mandamus quod quamprimum cum Summo Pontifice esse debeatis et Beatitudini Sue non solum hec omnia declarate, sed etiam pre oculis ponite periculum ingentissimum et detrimentum irreparabile quod rebus omnibus christianis immineret si Vayvoda suprascriptus sinistrum aliquod caperet partitum. Et persuadere inducereque nitimini ut contentus esse velit, quod, si ad legati appulsum in Hungaria res christiana, aut pro sustinendo Stephano, contra quem hostis se forte vertisset, aut pro magis iuvandis negotijs statuque regis, auxilio viribusque Vayvode, id exigeret, legatus ipse, qui presens cuncta intuebitur, libertatem et mandatum habeat subvenire suprascripto Vayvode iuxtaque rerum statum et condiciones atque periculum eisdem prospiciat et faveat rebus. Committatisque id per unum apostolicum breve legato suprascripto et per unum aliud eidem Stephano quanto fieri potest celerius notificetur hoc idem, in consonantia nostre responsionis, pro confirmando illo in hoc proposito et abalienando animum suum ab omni opposita conditione et partito. Existimamus enim hac via longe salutarius consulere rebus eiusdem ipsius regis Hungarie quam alia via, quoniam longe maius esset detrimentum et periculum in rebus suis et consequenter omnium christianorum ex sinistro aliquo partito quod forte caperet Stephanus, quam emolumentum et tutamentum ex illa parte pecuniarum que, non data Stephano, daretur cum reliquis Regie Maiestati; in comparationem adducite utramque rem, et, ut in materia satis ampla et copiosa, vos diffundite et persuadere nitimini ut brevior tenoris suprascripti tam legato quam Stephano scribantur, que si obtinueritis ad vos, immediate scribite et per velocem mittite tabellarium declarateque omnem Pontifici in hac parte deliberationem.

Hodie autem numerari fecimus legato apostolico duc. XXVJ^m aurj, portionem scilicet a nobis mutuo postulatam per Summum Pontificem de ratione decime et vigesime; quod Summo Pontifici declarate.

De parte 161.

De non 5.

Non sinceri 2.

(*Sen. Secreta l. c.*, fol. 68.)

XXIII.

6 maii 1476.

[Badoario, ambaxiatori in Hungariam.]

.... Et, si Stephano Vayvode habita est a nobis ratio factaque mentio illius subveniendi, facta ea est per nos ad finem universalis boni, sed immediatus

et proximius tutelle, commodi et beneficij status ipsius Serenissimi domini regis, cui quantum Stephanus possit in utrumque casum et fortunam, tam prodesse quam obesse, nemo est qui non intelligat, et Regia ipsa Maiestas pluries vobis declaravit quantum importet necessariumque sit habere secum Stephanum predictum. Habentes igitur rationem tam personarum quam rerum omnium id memoravimus de Stephano Vayvoda quod profuturum quodque necessarium statui rebusque istius Serenissimi domini regis et consequenter totius rei christiane existimavimus. Satis enim perspicue novisse credimus situm, vires et dispositionem eiusdem Vayvode et cetera omnia cognita necessaria, que ad id iudicij et studij nos adduxere ut juvandus ille, sustinendus et in fide conservandus, non relinquendus aut desperandus sit. . .

(*Ibid.*, fol. 68—9 Vo.)

XXIV.

Die VIIJ maij [1476].

Capta.

Quando fidelis civis noster Bartholomeus Leompardo missus fuit ad Ill. dominum Ussonum Cassanum, sibi petenti unam sensariam in fontico Theotonicorum, promissum fuit per viros nobiles Aloisium Contareno et Fantinum Georgio, capita tunc huius Consilij, ut, si redierit eum litteris prefati Ill. domini, utentur erga eum munificentia et liberalitate dominij nostri, et, quoniam, ut litteris nobilium virorum Iosaphat Barbaro et Ambrosij Contareno, oratorum nostrorum ad prefatum Ill. dominum, constat, jdem Bartholomeus se contulit ad Excellentiam Suam cum litteris nostris, sicut fuit mandatum nostrum, et, expeditus ab eis cum alijs litteris, rediens interceptus fuit in civitate caphensi, ubi opus fuit pro salute sua jncendere litteras predictas, nec pro eo defuit quin litteras ipsas ad nos deferret,

vadit pars quod jdem Bartholomeus jn remunerationem fidei et laborum suorum et pro observatione promissorum nostrorum habeat unam sensariam jn fontico Teuthenicorum, hoc est primam vacantem, cum modis et conditionibus aliorum, et jta, auctoritate huius Consilij, mandetur vicedominis fontici predicti ut illum jn eam primo vacantem admittant.

De parte 17.

De non 0.

Non synceri 0.

(*Misti Consiglio* X, XII, fol. 153)

XXV.

MCCCCLXXVI, die XVII maij.

Andreas Vendraminus, Dei gratia dux Venetiarum, etc. Hemanuel! Mandamus tibi ut una cum oratoribus Illus. Vayvode Stephani Mondaviensis, qui hic sunt, ex Romana regressi Curia, in Moldaviam accedas ad eundem Vayvodam, cui sub litteris nostris credentialibus facies amicas et affectuosas salutationes offeresque dominium nostrum ad cuncta quæ statui, honori et commodis suis prodesse possint, ut amici nostri precipui et a nobis ob virtutem, animj magnitudinem et res preclarissime adversus communem hostem gestas maximopere existimati. Post hec generalia verba, que tamen esse volumus copiosa et ampla ut tibi sint accomodatum preludeum et idonea preparatio ad ea quæ successive expositurus sis, Excellentie Sue dices:

Quod, fama prius et nomine inter christianos Illv. Sue ad illum diligendum allecti, in summa postea confirmati erga eum benivolentia et desiderio iuvandi et commodandi Excellentiam Suam, declarata nobis per Paulum Omnebonum, nuntium nostrum, optima illius mente et intentione ad propugnationem fidei et religionis contra sævissimum inimicum Turcum, victoria deinde illa sua gloriosa et magnanima, quam de hostibus reportavit, non solum magnam de eo spem et existimationem confirmavit nostram, sed mirifice auxit desiderium et studium ea procurandi et faciendi quæ sibi commoda et honorifica esse possint; et longe prius quam præsentis legati sui venirent ad nos, inceperamus per nostrum oratorem cum Summo Pontifice agere ut eidem Vayvodæ inter reliquos de contributionibus quæ faciendæ sint per Sedem Apostolicam et principes italicos subveniatur. Post autem appulsum huc et in Curiam oratorum suorum, ipsi locupletissimj testes esse potuerunt et possunt huiusmodi curæ et studij nostri, quod non intermittimus neque sumus aliquo modo intermissurj, quinimo, oratoribus ipsis apud nos existentibus, pluries ad nostrum oratorem scripsimus, scribemus quotiens fuerit opus et efficiemus ut in suis necessitatibus infallibiliter succuratur. Et, ut ex forma responsionis nostræ factæ super hoc eisdem oratoribus distinctius mentem nostram intelligas et illam possis Vayvodæ declarare, exemplum prædictæ nostræ responsionis tibi dari iussimus, iuxta quam Excellentie Suae declarare contendes optimam nostram intentionem. Hæc est prima pars et munus huius tuæ professionis, ut Vayvodam prædictum optime edifies, disponas et confirmes in amplissima spe non defutura sibi subsidia in suis necessitatibus, sed ad eum te accessisse ut, nostro oratore in Hungaria agente, et ipse, cum legato apostolico venturo cum pecuniis, iuxta rerum occurrence et necessitatem quam illis declaraturus in diem es, agas et efficias quod, tam de his primis, si necessitas exegerit, quam de aliis pecuniis quæ in dies deferentur,

penitus subveniatur. Studeto igitur et satisfacito huic rei et materiæ omni verborum efficatia et sedulitate.

Dum illic fueris, esto curiosus et sollicitus omnia intelligere quæ necessaria sint et digna quæ nobis significantur: scrutare cauto, dextro et idoneo modo numerum gentium, tam utilium, quam belicosarum, et reliquam inutiliorem multitudinem et omnem omnino potentiam prædicti Vayvodæ, et quam in propria habet ditone, et quam posset extra fines suos educere et contra hostem exercere, aptitudinem quam habet hostem adoriendi atque offendendi, in quot quibusve locis, sed præsertim citra Danubium, et modum quem habet trajiciendi, voluntatem et dispositionem suam, intelligentias et amicitias, et similiter dissidia et controversias, fidutias atque diffidentias quas habet, et cum quibus dominis, et cætera omnia quæ vires possent funditus declarare suas, modum et commoditatem belli, aut sustinendi cum communi hoste, aut etiam inferendi, lacessendi et divertendi. Et nihil obmitte quod cum veritate tibi non fiat manifestum, et nobis tuis declara litteris. Præsertim autem intellige et nobis veraciter declara quomodo se gerit et vivit cum Regia Majestate Hungarie, quum in hoc totum fere negotium consistit. Hanc igitur partem sagaciter inquirito et perspicuam nobis facito.

Et, si forte aliquid sentires de aliqua cum Turcho practica, tu satage et conare dissuadere et ex illius animo remove omnem inclinationem, ostendendo illam periculosam statui et vitæ eius ex hostis perfidia confirmata tot tantisque, tam veteribus, quam novis exemplis, et ex opposito huius periculi et timoris introduc spem subsidiorum sibi præstandorum, cum utroque opposito, spe metuque, et, cum cæteris omnibus rationibus quæ tibi succurrerent, remove animum illius satagito ab omni pacis cum Turco cogitatu. Ad præsentendum autem omnia esto, ut diximus, excitatus semper et diligens.

Post hæc, quum non potest non incidere sermo et mentio negotij Tartarorum quod nosti, volumus ut, prestita occasione, quam tu ipse de industria, si ex se forte non obveniret, quærito, Excellentiæ Vayvodæ prædicti declares fuisse nos superiori tempore per medium Ioannis Baptistæ a Vulpe et Antonii Gislardi, in Moschovia versantium, invitati ab Imperatore Tartarorum ad amicitiam secum et ad belli etiam contra Othomanum societatem. Nos autem, qui, ut Vayvoda novit, et cum illo Illustrissimo domino Ussono-Casano et cum reliquis principibus et dominis inimicis eiusdem Othomani eversionem quæsivimus suam, ad eundem Imperatorem misimus Ioannem Baptistam Trivisanum, secretarium nostrum, post longos tandem labores ad nos reversum, et cum eo venit ad nos orator illius Serenissimi domini, offerens nobis amicitiam illius et omnes vires atque potentiam suam ad ruinam Othomani; paratumque se esse et fore affirmat, ad omnem nostram voluntatem et requisitionem, descendere per oram Maris Euxini rippasque adherere Da-

nubii, ut copias in dicionem hostis trajiciat. Et, explicando facilitatem expeditionis, inter cætera idem orator nobis dixit eundem Imperatorem cum Illv. Vayvoda optimam tenere amicitiam, appellando illum fratrem domini sui, ab quo reciperet, conferretque ei e diverso, omne commodum et beneficium, quod nobis quoque, sermonem habentibus cum oratoribus suprascripti domini Vayvodæ, ab illis largis verbis est affirmatum. Nos autem de huiusmodi amicitia singulare sensimus contentamentum, quum ex ea fructus uberimos obventuros speramus, et domino Vayvodæ, et omnibus christianis qui per huius Imperatoris descensum possent a sæva tyranide Othomani facile liberari, erigentibus se christianis et in propriam conspirantibus salutem. Hac innixi spe et hortamento, nos oratori prædicto humaniter respondimus: amicitiam et oblationes Serenitatis Suæ bono animo acceptamus et votive expedituri propediem illum sumus, ut, compositis rebus, ad dominum revertatur suum. Hæc pro officio nostræ benivolentiæ notificavimus oratoribus eiusdem domini Vayvodæ, sed volumus etiam ut per te Excellentia Suæ coram declarentur.

[In] hanc etiam partem, quam tibi non erit difficile, ex vicinitate illius Imperatoris et provinciæ passuumque conditione, diligenter intelligere, indagato conditionem, aptitudinem et facilitatem descensus transitusque Danubii et totius impresiæ; perquisito etiam et intelligito dextro, cauto et gravi modo voluntatem Vayvodæ in hac scytica expeditione et descensu, et omnia nobis distincte declarato.

Ad priorem materiam et negotium non possumus divinare quo hostis ad tuum in Valachiam appulsum se converterit, et quid moliatur, iuxta cuius andamenta sunt dirigendi cogitatus. Si forte contra Vayvodam se vertisset cum omnibus viribus, aut partem misisset virium et copiarum, iuvandus est profecto etiam de præsentibus pecuniis idem Vayvoda; sin alio hostis vertisset et posset revocari et diverti per invasionem Vayvodæ, non esset iudicio nostro tanta occasio obmittenda. Iccirco tu iuxta rerum statum et diurnum successum esto diligentissimus in advisando oratorem nostrum qui in Hungaria fuerit, ut cum legato agat et operetur quod de pecuniis Vayvodæ succurrat. Scripsimus enim nuper, ut scis, in Curiam et instantiam fecimus cum Summo Pontifice, facultatem det legato suo subveniendi in huiusmodi casibus Vayvodæ: speramus impetrare. Sed, quoquomodo res eveniat, tu officium tuum facito advisandi et requirendi iuxta rerum exigentiam. Et similem etiam atque frequentem nobis dato advisationem, et ab Vayvoda nunquam descendo sine nostro expresso mandato.

Si forte acciderit ut oratores divertant ubi sit Serenissimus dominus rex Hungariæ, et consequenter tu illic etiam te reperias, visitato Maiestatem Suam sub litteris nostris credentialibus quas tibi dari iussimus, et, post generalia,

brevibus verbis declara tuam profectionem ad Voyvodam esse visitandi illum gratia, hortandi atque persuadendi ad sustinendum cum Turco bellum. Fama enim virtutis et felicitatis cum hostibus suæ moti, existimavimus posse illum in bello perseverantem mirificæ Regiæ Maiestati, et consequenter omnibus christianis rebus, favere et auxiliari. Hunc igitur esse finem tuæ profectionis et formam mandatorum quæ a nobis habes persuadendi et confirmandi Vayvodam in optimo proposito belli adversus communem hostem gerendi, quem etiam juvandum sustinendumque iudicavimus ad hunc optimum effectum, sed in præcipuum, proximum atque immediatum commodum et beneficium istius Serenissimi domini regis et status sui, cuius non minus curæ et studii gerimus quam proprii nostri.

Si te reperieris apud regem ubi noster orator sit, comunica secum hanc tuam commissionem ut per oratorem ipsum fiat Regiæ Maiestati huiusmodi notificatio, sicut sibi nostris litteris imposuimus.

Capitulum autem mentionem agens de re scytica explicetur oratoribus Vayvodæ, eisque declaretur materia illa sub illismet verbis quæ in capitulo prædicto continentur.

In Hungariam autem ad oratorem scribatur super tota hac materia, et mittatur exemplum huius commissionis sub illa verborum forma quæ Collegio visa fuerit.

Et ex nunc captus sit quod pro expediendo oratores Valachie et Emanuelem accipi possent pecunie necessarie de omni loco et officio unde citius haberi poterunt, exceptis pecuniis obligatis.

Et mittatur domino Vayvodæ una petia panj aurej, brachiarum XXX in XXXI, sicut Collegio visum fuerit.

Habet, ut scis, Reverendus dominus Jeronimus Lando, Patriarcha Constantinopolitanus, jurisdictionem in Polonia, Russia et Valachia: extenditur enim illius Ecclesiæ autoritas ubi rito greco fides colitur christiana. Nos per litteras prædictam jurisdictionem alias efficaciter commendamus, tam Serenissimo domino regi Poloniæ, quam etiam suprascripto Vayvodæ, et ab rege prædicto humaniter nobis responsum est et promissum favere suprascriptæ jurisdictioni. Et volumus tibi que mandamus ut apud eundem Vayvodam similem instantiam facias: commendes prædictam jurisdictionem et autoritatem, tum fidei et religionis intuitu, tum nostra contemplatione, cuius Patriarcha nobilis civis est et merito suo plurimum gratus et acceptus.

De parte 129. De non 0. Non sinceri 0.

(*Senato Secreta* XLII, fol. 72 sqq.; Esarcu, *l. c.*, pp. 36—42; Hurmuzaki, VIII, pp. 11—14, n-o XVIII.)

XXVI.

MCCCCLXXVJ, die XXVIIIJ maij.

Cum providus civis noster Paulus Ogniben, propter ea que fideliter et diligenter bono animo et voluntate fecit jñ agendis nostris dominij, eundo ad Uxonem Cassanum, Imperatorem Tartorum, et alio, pro expensis tantum, sine ullo premio vel mercede, jta tunc volentibus capitibus Consilij, et habuerit a Consilio X officium Massarie Justicie Veteris, et occurrat sibi nunc occasio eundi extra Venetias pro suis jmportantibus agendis, et poterit etiam jn futurum occurrere, jnfrascripti domini consiliarij concesserunt et licentiam dederunt Paulo suprascripto quod possit jre extra et sua agenda facere nunc et jn futurum, quandocumquē fuerit opus sibi, cum hac obligatione videlicet quod semper loco sui presentet hominem qui placeat et sufficiens videatur nobilibus dominis officialibus Justicie Veteris qui sunt et per tempora fuerint jn offitio Justicie suprascripte.

Consiliarij:

ser Daniel de Priolis.

ser Mapheus Contarenus.

ser Candianus Bolani.

ser Federicus Cornario.

ser Augustinus Barbadicus.

(Notatorio del Collegio, XX, fol. 42 Vo.)

XXVII.

iunio 1476.

[Baduerio.]

.... Vos cum legato apostolico querite et efficite ut Vayvoda predictus non deseratur, sed penitus succurratur et confirmetur. Hoc vobis mandatum damus ad cautellam, si eo tempore in istis partibus requireminj. Sed vestro successori dabimus etiam hoc idem mandatum. Vos tamen hoc interim nos advisate de juditio regio circa huius nostri nuntij missionem et de omni conditione quam habet cum Stephano, quam per te diligenter indagate et nobis bene declarate, quoniam plurimum illam existimamus in toto negotio importantem....

[Pro «Scythia» videbit instructiones Gerardi.]

(Sen. Secreta, l. c., fol. 79.)

XXVIII.

14 iunii 1476.

[Antonio Vetturi, qui mittitur in Hungariam.

Dabuntur eí instructiones Baduerii,] una cum exemplo commissionis Emanuelis Gerardi, missi ad Vayvodam Stephanum: has ambas res, quia et grate et ingrante esse possent Regie Maiestati, iuxta intencionem et finem ad quem par nos tractatas fuisse Regia Maiestas cognosceret, regi predicto declarari iassimus....

In mandatis dedimus Hemanueli Gerardo, misso ad Vayvodam Stephanum, ut tibi in diem scribat et omnia declaret, sicut in sua videbis commissione contineri. Tu iuxta illius advisamenta cum rege et cum legato loquere, quere et effice ut dominus ille in suis necessitatibus non deseratur, sed retineatur in fide et constantia sua contra inimicum, ostendendo commoditatem et tutamentum ex uno latere, firmo et beligerante Vayvoda, incommoditatem et periculum ex altero, siquid de eo sinistra accideret, vel per oppressionem quam hostis faceret, vel per compulsionem ad accipiendas secum condiciones, sicut multoties diximus et tu optime meministi..

Inter cetera que tibi commissa volumus omni efficacia, hoc est ut in perscrutando veritatem rerum omnium, tam ex parte hostis, quam ex parte Regie Maiestatis ex Muldavia, ex Polonia, ex Boemia, Moravia et Austria et ex omni alio loco sis diligentissimus, de numero scilicet gentium, de reliquis apparatus, de voluntate, de dispositione, de spe, de metu, de omni practica et tractatu, de intelligentia cum unoquoque, et presertim cum Stephano Vayvoda, [ne pax concludatur omnimode cum Turca].

(*Ibid.*, fol. 79—80).

XXIX.

die XXV junij.

Sapientes Consilij.

Sapientes Terre Firme.

Hemanueli Gerardo, secretario
nostro in Valachia.

Post tuum hinc discessum certiores plurifariam facti sumus Turchum contra Illu. Stephanum Vayvodam dirrexisse gressus suos. Id tibi debet exploratissimum esse, nosti enim practicam nostram cum Imperatore Tartarorum. Et volumus mandamusque tibi ut in omnem casum, tam si Turchus in Valachiam venisset, quam non, operam des assiduam et diligentem, intelligendi ubi Imperator, [et, si accessus] impossibilis esset, aut propter distantiam, aut propter aliam causam, tu quere et vestiga omnem viam et modum notificandi Cel. Sue expeditionem hinc oratoris eius et nostram deliberationem

satisfaciendi quibuscumque suis postulatis, ut materiam habeat se non de-
longandi ab illis partibus, sed expectandi reditum predicti oratoris et appro-
pinquandi locis unde cito esse possit super impresia. Omnia, ut diximus,
tentato et facito cum participatione, consensu, voluntate, favore et auxilio
Vayvode, quem ad hac negotium bene fore dispositum nobis sui affirmarunt
oratores. Sed, si forte ipse alterius esset sententiae, tu nihil contra suam volun-
tatem tentato, sed nos facite tuis copiosis et distinctis litteris certiores, tam
de hoc, quam de omni alia re digna nostra scientia.

De parte 126. De non 1. Non sinceri 0.

(*Ibid.*, fol. 81 Vo.; integra apud Veress, *l. c.*, pp. 18—19, n-o. 17.)

XXX.

MCCCCLXXVJ, die primo augusti.

Consiliarij.

Diebus proxime elapsis scriptum et mandatum fuit per dominium nostrum
potestati et capitaneo Tarvisij quod pro expensis factis familie et equis Illu.
Vayvode Moldavie dari faceretur Bartholomeo hospiti ad Coronam in Mestre
libr. 776, s. 9, uti constare per computum clare et lucide cognitum fuit, et,
quoniam jdem potestas noster scribit talem exbursationem et satisfactionem
facere non potuisse in executionem mandatorum nostrorum, obstante lege
capta in hoc Consilio, ne cuiquam per Cameram Tarvisij persolvi possit nisi
captum fuerit per hoc Consilium, sub pena ducatorum mille, et conveniat
dignitati nostri dominij ac equitati ut ipsi hospiti satisfiat,

vadit pars quod scribi possit prefato potestati nostro quod suprascriptas
libras 776. s. 9 dare et numerare possit, non obstante lege predicta, sicut
conveniens et honestum est pro dignitate et honore nostri dominij.

De parte 95. De non 13. Non sinceri 6.

(*Sen. Terra*, VII, fol. 126 Vo. (1.)

XXXI.

[MCCCCLXXVI], die VIII octobris.

Sapientes Consilii. Sapientes Terre Firme.

Hemanueli Gerardo, secretario nostro in Moldavia. Nonnullas accepimus
litteras tuas ex Brassovia, quarum postremæ sunt diei . . . (*sic*) mensis
augusti proximi, et conditiones statumque rerum Illv. Stephani Vayvodæ

(1) V. alias apud Veress, *Acta et epistolae relationum Transylvaniae Hungariaeque
cum Moldavia et Valachia*, I, Pars schedarum mearum sine mea culpa post lecturam
dissertationis perdita fuit. Budapestini 1914.

cognovimus, ad quem verisimile nobis fit ut tu jam pridem accesseris, quando, praesertim ob Turci cum copiis suis ex provincia discessum, nullo omnino occupato opido et, preter abactam predam, nullo alio illato detrimento, et egresso Vayvoda et per totam Moldaviam intrepide obequitantem, itinera tuta esse debent. Et, siquid forte, ob recentiam tumultus et trepidationis, periculi exstaret, regie copie versus Vayvodam profecte, ut scribis, poterant tibi securum transitum prestare; et non dubitamus quod, iuxta mandata que tibi dedimus, habita etiam per te diligenti ratione ad presentes rerum terminos, usus fueris, non solum verbis tibi imperatis, sed his etiam que tempori sint accomodata. Sed tamen, quum plurimum, ut vides, mutatae sunt rerum conditiones, volumus et tibi mandamus ut de detrimento recepto indolere nostro nomine, et postea de Turci discessu deque recuperata provincia et dominio gratuleris, cum omnibus illis verbis que utrique parti et affectui nostro in utranque convenient, ut non vulgariter, sicut plerumque fit, sed ex animi sententia gravate ferre videamur quamcumque incommoditatem eiusdem domini, et, e diverso, ex intimo cordis affectu gaudere et letari omni prosperitate, commodo et exaltatione. Post hec volumus ut declares Excellentie predictae nos re et effectu, sicut in tua commissione promittimus, procurasse ut subveniretur rebus eiusdem Vayvode, et, cognito motu Turci contra illum, non contenti priore oratore nostro, unum alterum simul cum legato apostolico pecunias deferente misimus, qui sollicitaret auxilia danda eidem domino Stefano, ut contra hostis furorem se tueri et conservare posset. Voluissemus ut auxilia et copie ille gentium quas tu vidisse scribis, celeriores fuissent; sed tamen factum id est quod fieri a nobis potuit, sperantibus auxilia ipsa, iuncta virtuti et magnanimitati eiusdem domini, posse illum, non solum in statum stabilire suum, sed quicquid est reliquiarum hostium, et cum alterius Valachiae Vayvoda, et cum alio forte quopiam, facile ex omni provincia ejicere; ad quod tu Excellentiam Şuam hortare, inanima et inflama quantum potes, impleque magna et ampla spe subsidij pecuniarij sibi conferendi ex generali iam in Curia conclusa contributione, que tractabatur, ut scis. Per operam enim nostram et assiduum memoramentum et instantiam factam per nostrum oratorem pro Illu. Vayvoda predicto, convenere potentie conferentes, promisit Summus Pontifex et Regia Maiestas Hungarie assensit ut conveniens portio pecuniarum detur ex illa contributione suprascripto Vayvode, sicque, cum fuerit tempus, collectis pecunijs, fiet sine ulla dubitatione. His et alijs bonis et amplis verbis excita, erige et accende, ut diximus, Vayvodam predictum ad opprimendos adversarios suos stabiliendumque et amplificandum statum suum et ad cetera omnia que contra hostem et in favorem rerum christianarum possible sint.

Hec est principalis pars et causa cure et muneris tibi impositi, sicut in

tua tibi diximus commissione, cui incumbe indefesse et toto, ut aiunt, pectore. Scribe omni die, et nos tene cum veritate advisatos de omni motu et de omni conditione rerum, de viribus et potentia deque omni favore et contrario quod habet idem Vayvoda in provincia ipsa et ex omni latere et parte, tam Hungarie, quam alterius Valachie, Polonie, Scithie, cum quibus omnibus gentibus habet confinia, et breviter de omni alia re que digna sit nostra scientia; quod ut veratius facere possis ex visu et cognitione propria, quam ex auditu et aliorum relatione, tu vade secum quocumque ipse iverit, et, sicut in tua continetur commissione, cave ab eo discedere sine expresso nostro mandato.

Mittimus ad te litteras patentes, quibus fidem facimus de ducatis CC mutuo per nos datis oratoribus Illustrissimi domini Stefanj Vayvode; tu querito pecunias ipsas recuperare tibi, pro tuis impensis necessarias, et, si non potes exigere totam quantitatem, exige dimidium, sive id quod potes. Scripsimus preterea ad oratorem nostrum in Hungariam ut tibi provideat de ducatis centum; qui faciliorem modum habebit per viam mercatorum in nos trahere pecunias, quam tu, qui longius distas et ubi forte negotiatio locum non habet presenti tempore.

De parte 121. De non 0. Non sinceri 0.

(*Senato Secreta*, fol. 100 Vo--101; Esarcu, *l. c.*, pp. 45—6, n-o v; Hurmuzaki, VIII, pp. 15—6, n-o xx.)

XXXII.

[Vo.] Sanctissimo in Christo patri et domino, Sixto, divina providencia sacrosanctæ Romanæ ac Universalis Ecclesiæ Summo Pontifici, domino colendissimo.

Beatissime in Christo pater et domine colendissime. Post humilem mei commendacionem ad oscula pedum Sanctitatis Vestræ beatorum. Beatissime pater, ex litteris meis novissime ad Sanctitatem Vestram datis omnem apparatus et expeditionem gentium mearum adversus Thurcos plane eandem Sanctitatem Vestram accepisse arbitrator. Impresentiarum vero felices utriusque exercitus mei successus ipsi Sanctitati Vestræ significo, quippe, divina favente clemencia, post turpem Thurcorum Imperatoris fugam de Moldavia, unus exercitus meus, quem adversus ipsum Thurcorum habebam, antequam Vayvoda Moldaviæ supervenisset, Bozorad, Vayvodam Transalpinum, cum præsidiis Thurcorum et multis aliis, circiter decem et octo milia hominum expeditorum, quos ipse Bozorad, tam de reliquiis ipsius Imperatoris, quam etiam de Bulgaria sibi asciverat, invasit, et, fugato ipso Bozorad, exercitus suus adeo per meum fusus est, quod pauci admodum evaserunt, qui vel cesi

vel capti non fuerint. Qui quidam Bozorad post suam fugam et suorum profligacionem in quamdam arcem suam, quæ in regno illo et arte et natura municior erat, ingressus, sentiens quod capitanei mei ipsum vehementer insequerentur, nil arci illi fidens, relicto in ipsa præsidio, clanculum ab ea aufugit et Thurciam intravit; meus vero exercitus, qui circiter sexaginta milium hominum erat, absque ulla cunctacione arcem ipsam obsidione cinxit et paucis admodum diebus eam obtinuit, sicque, profligato Bozorad, regnum illud, ex quo ad Moldaviam securus Thurcis ingressus patebat, iam ad manus meas devenit, et Dragula, capitaneus meus, vir inprimis Thurcis infestissimus et admodum bellicosus, de mea voluntate et dispositione per incolas regni illius transalpini in Vayvodam solita solemnitate est assumptus. Alius vero exercitus meus adversus castrum Smedrew, tam in terra, quam aqua missus, castrum ipsum aliquantisper preteriit et in capite fluminis Moravitza, ubi scilicet ipsum flumen Danubium ingreditur, in utraque ripa castellis et ponte erectis, castrum ipsum Smedrew ita perstrinxit, ut Thurci adeo territi sint, quod civitatem, quæ ipsi castro iuncta et vallo, fossis sepibusque admodum munita erat, obsidionis metu, pro tuciori ipsorum conservacione, combusserint. Avizant autem capitanei mei quod duo Bassæ, scilicet Natulix et Romanix, cum sexaginta milibus hominum eos invadere intendunt...

Anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo sexto, regnorum autem meorum anno, Hungariæ, etc., decimo nono, Bohemiæ vero octavo. Eiusdem Vestræ Sanctitatis devotus filius

*Mathias, Dei gracia rex
Hungariæ, Bohemiæ, etc.*

Ad mandatum domini regis.

(Archivium Venetiarum, *Bolle ed atti della Curia romana*; Esarcu, l. c., pp. 79—81, n-o XIV.)

XXXIII.

7 ianuarii 1477.

...Et, per confirmar questa, mostrò [Callimacs] una chopia de una lettera che par che'l Turcho scrivj al rè de Polonia, che fà mentione de ambadorj mandati dal dicto rè al Turcho et chel Turcho manderà a luj. Mostrò anche una lettera de Stephano Voivoda, per la qual Stephano confessa et permette esser suo homo et vassalo, jnferando che dicto Stephano sia per esser cum luj in ogni impresa, sì contra el Turcho, come contra el rè de Hungaria. La cauxa veramente di suo ambadori mandati al Turcho disse esser per liberar Stephano, et de tal liberatione molto se ne dà laude; pur manifestamente se vede et comprende non haria manchato practica dal rè al Turcho...

(*Sen. Secreta*, l. c., fol. 120 Vo.)

XXXIV.

7 ianuarii 1477.

[Senatus vult habere a Callimacho responsionem certiolem de Tartaris.]

Sed, sicut per Ioannem Baptistam, secretarium nostrum, copiosius et distinctius Regie Sublimitati fecimus declarari, opinio nostra, propositio et tentamentum nostrum fuit et est ut gentes ille transmissae Tanaj et deinde Borisene (*sic*), prope Pontum, per oram semper maritimam rippis Histri copias admoverent et cum favore et auxilio Illu. Stephani Vayvode, quem ad id promptum fore sui oratores nobis affirmaverant, trajicerent in Bulgaria, ut, nullo amplius relicto obice aquarum sive montium et angustiarum, posset in ipsis visceribus offendere inimicum; per quam optatissimam occasionem potuissent christiani principes concurrere undique ad extinctionem communis pestis et incendij et ad liberationem tante unicuique independentis calamitatis, et, quando per ceteras conditiones illius gentis huiusmodi via et expeditio sortiri effectum posset, iudicaremus illam optimam et salutarem et citra periculum Regie Sublimitatis et ceterorum principum christianorum. Confirmatur etiam nostris huiusmodi vetus cogitatio et opinio descensus et itineris suprascripti novis litteris, quas ab nostro secretario ex Moldavia accepimus, scribente Tartaros confinijs Vayvode Stephani adhesisse, quos idem Vayvoda amicos reputat, et de suo descensu et ad eum appropinquatione plurimum letari videtur sperareque et expectare ab eis magnum contra Turcum auxilium. Sed, quando etiam res ad effectum et actionem deduci non posset, ab allegatas ab ipso oratore conditiones et difficultates, existimamus practicam ipsam non posse nisi prodesse rebus christianis vel ipsa sola fama et reputatione, que in rebus magnis, ut non mediocri momenti, plurimum semper existimata fuit et principibus et dominis rerum culta et studiose conservata et mille artibus et modis augeri quesita(1).

De sic 170. Non sinceri 0. De non 0.

(*Sen. Secreta, l. c.*, fol. 120 Vo — 121.)

XXXV.

Die VIJ Ianuarij [1477].

Ser Iacobo de Medio, oratori nostro in Curia.

Sapientes Consilij
Sapientes Terre Firme.

Scriptis litteris presentibus allegatis, primas accepimus litteras ves-

(1) 7 ianuarii scribitur ambaxiatori ad Pontificem quod treuga Hungariae necessaria est (*ibid.*, fol. 122).

tras diei XXVIj mensis elapsi, copiosam mentionem agentes de utroque negotio, christiano scilicet, et cardinalis Foscari declarandi. Et, quamvis per alligatas satis sufficienter vobis dixerimus nostram opinionem et sententiam in materia christiana et de cardinali non perturbate loqui non potuerimus, per istas nihilominus diffusius vobis respondebimus, et presertim circa rem christianam, de qua ab oratore nostro in Hungaria nihil aliud habemus nisi confirmationem expulsionis Basachab ex Valachia Maiori, quam rem distinctius etiam intelligetis per inclusum exemplum litterarum Emanuelis Gerardi, secretarij nostri, quem in Moldavia apud Vaivodam Stefanum tenemus. Estote igitur cum Summo Pontifice, cuius expectationem de suo legato et de nostro iudicio nobis declarastis, et, communicatis exemplis omnibus litterarum predictarum, subiungite convenire nos mirifice in omni parte et cogitacione cum Sua Beatitudine, ut veritas rei penitus intelligenda sit, illucque convertende et erogande pecunie ubi maior incumbat necessitas et maior speretur rebus christianis proventura utilitas. Hec fuit prima Beatitudinis predictae et nostra intentio et facta tandem conclusio inter omnes contribuere contentos, neque potuisset Sanctitas predicta oratoribus Hungariae verius aut accomodatius respondere, quoniam inter paucos dies videri sine hesitatione poterit exitus impresie partium inferiorum, videbitur etiam clarius successus Valachiae et motus Turchi, qui ad oppositum utriusque expeditionis procul dubio movebitur, ut poterit per Sanctitatem predictam fieri illa deliberatio que vobis necessarior et convenientior sit, sed, sicut per alteras vobis tetigimus, et istic etiam optime intelligi et existimarj pro sua importantia volumus.

[Pro treugis cum Polonia et Bohemia et pace cum Imperatore, Ambobus regibus fient preces ut se ad prelium dirigatur.]

...Hoc idem faciat cum Stefano Vaivoda et altero Vayvoda, Ladislao Dracula, Valachiam Transalpinam nuper adepti, ut non solum Serenissimus Hungariae, sed etiam Maiestas regis Poloniae et ambo Vayvode ad bellum et exterminium inimici robustissime conveniant et concurrant...

De sic 145. De non 7. Non sinceri 0.

(*Ibid.*, fol. 122 Vo-123.)

XXXVI.

MCCCCLXXVI, die X januarij.

Hemanueli Gerardo, secretario nostro in Moldavia. Litteris oratoris nostri ex Hungaria, et subinde tuis, intelleximus felicissimos successus rerum Valachiae, expulsionem scilicet Bazarab et adeptionem regni et provinciae fac-

tam per Illv. dominum Ladislaum Draculiam; quo nuntio nullum letiorem jocundioyemque accipere potuissemus, quum ad salutem rerum christianarum maiorem jnmodum accomodatam huiusmodi victoriam et adeptionem existimamus. Laudamus curam, studium et diligentiam tuam, et volumus tibi que imperamus ut cum Illu. domino Vayvoda Stefano gratuleris nomine nostro cum illis melioribus et amplioribus verbis que tibi videantur ad materiam convenientia. Hoc jdem facias cum Magnifico Ladislao Dragulia et Magnifico Stephano Bator et aliis capitaneis et dominis participibus huius glorie, cum quibus contingerit te commode reperiri, servato decoro cum unoquoque et habita ratione dignitatis, gradus, conditionum et meritorum uniuscuiusque, cum honorifica semper mentione Regiæ Maestatis Hungarię; horteri subinde, persuadeas et jnflames ad prosecutionem victorię, que illis non potest non esse paratissima et certissima, si bonam inter se concordiam, benivolentiam et intelligentiam servaverint; ad quam rem tu omni tuo studio, cura et solitudine invigila et jncumbe. Memoraque et promitte eis non defuturum divinum et humanum etiam auxilium: Deus enim omnipotens, qui primo conflictu cum Bassa Romanie tam gloriosam victoriam dedit Illv. Stefano, et ab tanto impetu et furore anno presenti Excellentiam eius liberavit et conservavit, nunc vero Illv. Ladislaum in veterem suam restituit dominationem, cum tanta ipsorum omnium gloria et triumpho, non est deserturus milites et athletas suos, sed conservaturus potius et aucturus omnes felicitates, et hostem tandem acerrimum et invisum conculcaturus et penitus extincturus. Christiani autem roges et principes, tantam in ducibus et bellatoribus illis virtutem et constantiam videntes, concurrent omnibus viribus in eorum auxilium et in communis pestis et incendiij extinctionem. Tu partes istas explica et exagera quantum copiosa materia per se decet et patitur.

Illv. autem Stefano seorsum declara nos curam jampridem suscepisse commodorum, honoris et rerum omnium suarum, et cum Pontifice Maximo esse operatos et obtinuisse ut crutiata in illis partibus pro suo favore publicetur et iobileum concedatur; super quibus rebus bulle jam ordinate erant, que sollicitantur per nostrum oratorem in Curia agentem, et mittentur e vestigio ad Excellentiam Suam. Querimus etiam et assidue queritabimus ut de pecunijs deliberate contributionis Beatitudo antedicta Excellentie Sue subveniat, sicque Sanctitatem ipsam facturam non dubitamus. Esto igitur bono et constanti corde, et magnanimum servet propositum et voluntatem contra jnimum, quoniam in dies magis status et gloria amplificabitur sua. Et nos, pro nostra virili, rebus favebimus Excellentie Sue studiosissime et indefesse. Tu huiusmodi partes amplificato optimis verbis, et assidue scribito quecumque de novo emergerint. Sed, quum, semper manendo Zuzavie vel in proximis locis, male poteris ea facere que necessaria sunt, et negotia illa ex auditu

dumtaxat intelligere, qui est visu incertior, propterea confer te ad illa loca ubi assidue cum eodem Illu. Stefano esse possis, sicut per tuam commissionem et per alias nostras litteras tibi iniunximus et replicavimus.

Rem illam Tartarorum non perfecte intelleximus, sed presertim quenam illa potentia sit, magni scilicet Imperatoris, an illius qui circa Caffam imperare consuevit, et quomodo se intelligit cum Stefano Vayvoda, cui anno superiori sunt adversati; et propterea rem illam tu penitus cognoscere procurato, et distinctiorem nobis dato noticiam, declaratoque, ultra dispositionem, eorum numerum etiam et cetera quasque conditiones suas, ut quid in re illa sperandum sit, intelligere valeamus.

Remisimus oratori nostro in Hungaria ducatos ducentos auri in tuum nomen, ut per eundem nostrum oratorem remittantur ad te, pro tuis impensis, cum stricta impositione ut celeriter illos remittat et nullam penitus partem retineat; sicque non dubitamus eundem oratorem facturum esse. Et tu, si forte tardasset, ex aliqua difficultate, procura illos habere.

Datum die XV januarii 1476.

(*Senato Secreta* XLII, fol. 100, No. 101; Esarcu, *l. c.*, pp. 47—50; Hurmuzaki, VIII, pp. 8—9, n-o xv.)

XXXVII.

10 januarii 1477.

[Respondeatur Callimacho. Scribetur ambaxiatori ad Tartaros ne Poloniam turbent. Laborabitur pro treugis.] Et similiter respondeatur Emanueli ut suadeat prosecutionem illius jmpresie.

Emanueli autem remittantur ducati 200 pro suis jmpensis, qui accipiantur de omni loco et officio, unde prius et citius haberj poterit.

De sic 149. De non 1. Non sinceri 7.

(*Sen. Secreta*, *l. c.*, fol. 123.)

XXXVIII.

10 januarii 1477.

[Trevisano, misso ad regem Polonie. Promissiones Callimachi.]

Sed ab Emanuele Gerardo nuperime ex Moldavia sumus facti certiores Tartaros confinijs Vayvode Stefanj adhesisse, reputatos amicos et expectatos ab eodem Stefano, sicut per jnelusum exemplum litterarum quas jdem Vayvoda ad Emanuelem scribit inspicias, et nobis etiam incertum est quenam

sit illa gens, magni scilicet Imperatoris, an que circa Caffam demorari solet, sed, quecumque illa sit et quomodocumque succedat practica tua, non videtur nobis ut deserenda illa sit, sed conservanda potius, ad reputationem saltem, quando etiam effectus aliquis sequi non deberet.

[Habeat intelligentiam cum rege.] Et scribito etiam et declarato que gens est illa que confinijs Vayvode Stefani facta est propinqua, qui numerus, qui dominus, que intentio et voluntas eorum, et cetera omnia nobis explicata que digna sint nostra noticia...

[Scripte sunt littere die XV°.]

(*Ibid.*, fol. 124; Veress, *l. c.*, pp. 29—30, n-o. 26).

XXXIX.

10 ianuarii 1477.

[Ambaxiatori ad regem Hungarie.]

.... Postreme quas a vobis accepimus sunt dierum IIIJ et quinti mensis elapsi, et ab harum mentione incepimus quoniam letiores jocundioresque nobis fuere nuntiatione felicium successuum rerum Valachie, pro quibus cum Regia Maestate nostro nomine etiam atque etiam gratulemini, quod, quanto id feceritis copiosius et affectuosius, tanto gratius nobis erit, quoniam non potest ulla prosperitas rebus Regie Sublimitatis que rebus non accidat christianis et consequenter nostris propriis et publico respectu et particulari nostra cum Regia Celsitudine amicicia et coniunctione hortemini que cum gratulatione Regiam Sublimitatem ad prosequendas victorias, et in illis partibus, ubi tanta ei affulsit felicitas, et in partibus inferioribus, ubi etiam non deseret Deus rem propriam.

[Pro treugis cum Polonis.]

(*Ibid.*, fol. 124 Vo.)

XL.

10 ianuarii 1477.

[Eidem.]

Pro litteris de matrimonio regis.] Ad alteras [«alie erant ee quas cum collega scribitis»] vero quas solus scribitis, et sunt diei VIJ mensis elapsi, respondemus in hunc modum:

Singularem sensisse leticiam ex felicibus rerum Valachie successibus, quoniam mirifice accomodatos illos existimamus rei christiane, sed sunt negotia et jmpresia illa sustinenda et corroboranda atque adeo prosequenda et augenda, in favorem communijs boni et in hostis incomodum, quod plurifariam fieri potest, et non minus augebitur ille favor altera jmpresia et expeditione

Regie Sublimitatis contra Smedrevum et alia loca Turcho supposita, quam virium ad illam partem additamento; [quod queratur].

Remittimus vobis ducatos. CC. auri, quos volumus remittetis Hemanueli Gerardo, secretario nostro in Moldavia, pro suis impensis, cuius indigentiam et necessitatem maximam esse ex litteris suis didicimus. Quapropter omni studio et diligentia omnia procurate ut ad illius manus per viam tutam et celerem superscripta quantitas ducatorum. CC. sine nimia temporis interpositione perveniat, nec de illis partem aliquam pro commodis vestris retineatis, sed integram summam remittite, quoniam vobis, qui proximior estis, facilius de pecunijs providere pro usu nostro poterimus quam Hemanueli predicto, in remotioribus partibus constituto.

[Queretur etiam pax cum Imperatore.]

(*Ibid.*, fol. 125—125 Vo.)

XLI.

16 ianuarii 1477.

.... Convenientissimum et clementissimum est providere ut vir nobilis Ambrosius Contareno, reductus post tam longos, difficiles et periculosos labores in Moschoviam, in patriam redire valeat. (Assignantur ei 700 ducati pro debitis et expensis (1).)

(*Sen. Terra, l. c.*, fol. 148—148 Vo.)

8 februarii 1477.

Assignantur 500 ducati, stipendium Cattarino Zeno, «pro salario et expensis legacionis Ussoni Casani».

(*Ibid.*, fol. 150 Vo.)

11 martii 1477.

Pro «nobili viro Iosaphat Barbaro, qui diu ac multum domo abfuit, serviens nostro dominio orator apud Serenissimum d. Ussonum-Cassanum». Assignantur ei 200 ducati (2).

(*Ibid.*, fol. 150.)

(1) Vide etiam fol. 162 Vo. (26 aprilis).

(2) 1-a februarii, permittitur reditus Iosaphatis Barbari qui fuerat apud Usnum-Cassanum cum Ambrosio Contareno (*ibid.*, fol. 131 Vo); 8-a, scribitur Barbaro ut operetur apud predictum, «inflammata ala inimicia et guerra contra el comun inimico»: bellum cum Turcis securius est pax (*ibid.*, fol. 132).

XLII.

Die XXVIIIJ Januarij [1477].

Ser Jacobo de Medio, oratori nostro in Romana Curia.

Sapientes Consilij.

Sapientes Terre Firme.

Scrpsimus et pridie ad vos et misimus exempla litterarum quas ex Hungaria acceperamus, nuntiantia expugnationem bastitarum, que in partibus inferioribus accidere, necnon ea que relate sunt de successibus rerum Valachie; de quibus omnibus, collatis cum predictis advisamentis illarum partium, Summus Pontifex faciet illud iudicium quod summe sapientie sue visum fuerit(1)....

De sic 164. Non sinceri 6. De non 1.

(Sen. Secreta, l. c., fol. 127 (1).)

XLIII.

[MCCCCLXXVII], die XVIIJ mensis martii.

Sapientes Consilij et Sapientes Terre Firme, excepto ser Francisco Diedo, doctorj.

Ser Jacobo de Medio, oratori nostro in Romana Curia.

Nota est vobis cura et sollicitudo nostra rerum omnium christianarum, sed earum presertim que in utranque partem mali scilicet et boni magnum habent momentum, sicut habere semper existimavimus provinciam Moldavie et statum Illu. Stefani Vayvode et domini illius. Nota est diligentia et opera per nos adhibita ut eidem Vayvode subsidium prestaretur, tam de pecunijs decime quas in Hungariam detulit episcopus reatinus, quam de pecunijs contributionis. Et tandem contentus fuit Summus Pontifex et eidem Vayvode promisit subvenire ei de pecunijs contributionis; idque consensit etiam Regia Maiestas Hungarie, dum in Hungaria esset episcopus reatinus, qui Beatitudini antedictae potest id clarum facere. Nos autem, quantum in nobis fuit, coram, cum oratoribus suprascripti Vayvode, dum apud nos fuere, postea per expositionem Hemanuelis, secretarij nostri, quem una cum predictis oratoribus in Moldaviam misimus, et complures successive ad eum litteras nostras, studiose quesivimus retinere Vayvodam predictum in devotione et spe,

(1) 21 Januarii, ambaxiatori ad Pontificem: novitates ex Hungaria «singularis atque adeo formidolose importantie et momenti»; mandantur paria. Continetur in eis violatio treugarum inter reges et Turcarum motus (*ibid.*, fol. 126). — Eodem die scribitur Antonio Vetturi, in Hungaria, de «in partibus inferioribus formidoloso motu Turci» et de treugis ruptis in Silesia (*ibid.*, fol. 127.)»

ne cum Turcho partitum caperet. Et, quicquid de tempore in tempus de rebus illis accepimus, Summo Pontifici declaravimus. Nuper vero ab eodem Hemanuele accepimus litteras existimatas a nobis quam maxime importantie quum videmus Vayvodam ipsum, non solum spei amplius non credere, sed in desperatione propemodum esse deductum, sicut per inclusum exemplum intelligetis, et volumus vobisque mandamus ut, receptis presentibus, e vestigio sitis cum Summo Pontifice, cui, ostenso supradicto exemplo, memorate operam et studium antehac per nos adhibitum pro firmando et sustinendo suprascripto Vayvoda processisse a consideratione periculi alicuius magni detrimenti et cladis regni Hungarie et ceterarum rerum christianarum, quando Vayvoda ipse coactus esset aut viribus Turci succumbere, aut secum capere conditiones et partitum. Est enim Status illius porta commodissima ad ingressum et invasionem utriusque regni, Polonie scilicet et Hungarie, in partibus transilvanis claudenda et obstruenda, obstructaque validissime conservanda adversus rabiem inimici, et per quam, e diverso, potest status hostilis a christianis faciliter invadi et opprimj. Tante importantie tantique momenti et ponderis est iudicio nostro huiusmodi provincia, ut non solliciti et curiosi esse non possimus de illius conservatione, tam contra Turci vires, quam contra blanditias et artes fraudulentas suas, ne quod vi et armis assequi in totum non potuit, assequatur aut dolis aut necessitate aliqua et desperatione predicti Vayvode, videntis promissiones ei factas nullum parere effectum; et propterea istas vobis scribendas et istum velocem tabellarium hac sola causa expediendum censuimus, volentes vobisque mandantes ut, harum rerum facta commemoratione et diligenti explicatione, Sanctitati predictae suadeatis et efficaciter instetis ut quanto id facere potest festinantius providere dignetur et mittere ad suprascriptum Vayvodam ad summam usque ducatorum X^m ad minus, pro presenti, de pecunijs contributionis; quos idem Vayvoda intelligat esse partem promissionis ei facte et argumentum certumque signum et aram [= arrham] alius etiam auxiliij sibi conferendi. Et cum hoc effectu scribat etiam ad illum unum breve et tabellarium aliquem proprium mittat, declaretque missionem huiusmodi pecuniarum pro nunc, hortetur et persuadeat illum ad perseverandum in bona et religiosa sua dispositione, memoret pericula sibi imminentia magis ex compositione et conditione aliqua cum Turcho quam ex bello, promittat et affirmet se eidem Vayvode de promisso subsidio ultra presentem quantitatem sufficienter opitulaturam. Et sint verba brevis huiusmodi tam particularia, valida et efficacia, quod sufficiant cum suprascripto bono principio et effectu ad persuadendum Vayvodam predictum et ad tenendum illum ne cum Turco ad aliquam deveniat pacificationem vel concordiam; quæ esse non posset sine ruina sua et maxima christianarum rerum calamitate.

Hoc facere debet Beatitudo ipsa eo promptius et liberalius, quo, peten-

tibus oratoribus predicti Vayvode, et nobis, per medium viri nobilis Antonij Donato militis, oratoris nostri, intercedentibus et instantibus subveniri predicto Vayvode, tam de pecuniis decime, quam contributionis, Beatitudo ipsa, excusata prima pecuniarum quantitate ex decima cumulata, promisit ex statuta contributione dare eidem Vayvode conveniens auxilium. Scribat etiam Sanctitas ipsa ad Serenissimum dominum regem Hungarie, hortetur et inducat Maiestatem Suam ad scribendum et mittendum, quod maiorem haberet efficaciam, ad eundem Vayvodam et ad promittendum illi necessarium subsidium et favorem. Et sit forma scriptionis ad regem ita particularis et efficax, ut illum moveat, non solum ad hortamenta danda Vayvode, sed etiam ad effectuale auxilium. Et non expectandum et sperandum, sed etiam conferendum de presenti, ne tardior forte sit omnis provisio quam exigit urgens necessitas illarum rerum et terminus Pasce prefinitus Hemanueli a superscripto Vayvoda, sicut ex incluso exemplo videre poteritis.

Et, si forte Summus Pontifex ad mittendum proprium tabellarium tardior esset quam importantia negotii exigit, procurate vos habere brevia, et illa mittite ad nos, quoniam mittemus festinantissime.

Ser Jacobo de Medio, oratori nostro in Curia.

Si Summus Pontifex ad partem pecuniarum mittendarum de presenti difficiliorem aut tardiozem se redderet, et vellet pro nostris quiescere super forma generali scribendi et promittere subsidium predictum profectionem legati ad illas partes, vos dicite quod vicinitas periculi non exigit huiusmodi cunctationem, et cum omni studio et efficaciam querite et obtinete quod Sanctitas ipsa de superscripta quantitate de presenti provideat, ut Vayvodam immediate certificet, prius brevi et postea, successive atque immediate, ipso effectum mittendarum pecuniarum. Et, si Beatitudo predicta vobis responderet ut nos de portione nobis contingente provideremus mitteremusque pro maiorj celeritate superscriptos ducatos X^m, dicite quod, pro maiori reputatione et beneficio negotij, ex omni parte et respectu melius esset ut huiusmodi provisio ab Sanctitate predicta immediate procederet. Sed tamen creditis quod dominium nostrum, cognita Beatitudinis Suæ voluntate, illi obsequetur, sed Sanctitas ipsa scribat de hoc, et, per unum suum breve motu proprio, et ex propria consideratione periculorum, volens illis occurrere, requirat nos ad exbursationem de presenti predictæ quantitatis mittendeque illius ad eundem Vayvodam. Et, si ita Sanctitas ipsa fecerit, breve predictum ad nos mittite; quod advertite ut videatur a mera Pontificis mente et voluntate, non ab opera processisse nostra.

Has autem distinctas ab alijs litteris vobis scripsimus, ut illas ostendere, si fuerit opus, valeatis et liberiozem facere instantiam quod Summus Pontifex provideat ipse de pecunijs, si fieri poterit. Jstas autem apud vos teneatis.

Et tandem, non possendo persuadere ut Summus Pontifex contributionis predictas pecunias mittat de suis, prudenter et caute negotium dirigatis et gubernetis ad effectualement provisionem et missionem de presenti huiusmodi pecuniarum per modum supradictum.

De parte 52, 54.

Ser Franciscus Sanuto, ser Joannes Justiniano, consilarii, ser Franciscus Diedo doctor, Sapiens Terre Firme, volunt primam partem litterarum, dumtaxat sine additione capituli sive litterarum separatam mentionem agentis de danda per nos subventionem suprascriptorum ducatorum X^m ex nostra portione contributionis.

De parte 64, 71. De non 11. Non sinceri 6, 11.

Senato Secreta, XLIII, fol. 1 sqq. Esarcu, *l. c.*, pp. 51 — 55 ; Hurmuzaki VIII, pp. 19.—20, n-o XXIII.)

XLIV.

MCCCCLXXVII, die XVIII martii (1).

Ser Antonio Victuri militi, oratori nostro in Hungaria.

Complures accepimus litteras vestras, quibus diligenter nos certiores fecistis rerum omnium occurrentium: postremae autem sunt diei XVIIIj proximi elapsi, et cum illis accepimus litteras Hemanuelis Gerardi ex Brassovia, et, consyderata importantia provinciae et status Illustrissimi domini Stephani Vayvodæ, non potuimus non moveri dubitationes maximopere de aliquo inconvenienti et precipitio provinciae et status prædicti, quod secum magnam duceret rebus christianis calamitatem, sed præsertim imprimis statui istius Serenissimi domini regis, de quo non minus anxii et solliciti quam de proprio statu nostro. Et ab huiusmodi zelo et cura processit omnis operatio et studium nostrum, missio Emanuelis in Moldaviam et quaecumque memoravimus, consulimus, quesimus et operati sumus in favorem suprascripti Vayvodæ. Meminimus etiam et vos non esse oblitum, certo sumus, promissionis et consensus Regiæ Maiestatis ut de pecuniis futuræ contributionis subveniretur eidem Vayvodæ. Receptis igitur litteris suprascripti Emanuelis, in Curiam e vestigio scripsimus, ea omnia nuntiantes Summo Pontifici quæ dubitanda mirum in modum nobis videntur. Et pro comperto tenemus ad istorum receptionem istic reperiri oratores sive nuntios eiusdem Vayvodæ et Emanuelis vosque pro vestra prudentia et dexteritate fuisse operatum quantum intelligitis esse opportunum et accommodatum materiae et nostro desiderio. Sed tamen volumus et vobis mandamus quod e vestigio sitis cum Regia Maiestate, cui verbis gravibus et convenientibus, memorato pondere rei et commodo

(1) Non correctæ super originalem litteram (N. Ed.).

atque incommodo quod statui imprimis atque immediate Regiæ Sublimitatis Suae, et consequenter reliquis christianis, potest a conservatione in fide et devotione suprascripti Vayvodæ accidere, ortamini atque persuadete ut Regia Sublimitas oratoribus illius et eidem ipsi Vayvodæ per litteras et nuntios declaret et affirmet atque promittat favorem et subsidium opportunum et sufficientem; et sit forma verborum et scriptionis tam efficax, particularis et certa, quod Vayvoda prædictus causam habeat removendi omnem cogitatum suum a practicis Turchi et se confirmandi atque perseverandi in pristino proposito et voluntate se contra Turcum conservandi. Et, quum verba dumtaxat profutura non cognoscerentur, suadete Regiæ Sublimitati ut non desinat sive differat præstare eidem Vayvodæ effectualem favorem ut presenti subventionem et sperato auxilio in fide perseveret, cum tanto beneficio et, e converso, fuga tanti maleficii, quantum ab illius alienatione esset rebus regni istius expectandum. Oratoribus autem sive nuntiis Vayvodæ vos ostendite omnem benivolentiam, curam et studium auxilii et commodorum suorum declarateque omnes nostras et vestras ex imperio nostro operationes in favorem et beneficium prædicti domini, eosque imbuite amplissima et certissima spe effectualis auxilii sibi celeratissime atque immediate conferendi per Summum Pontificem, qui et sponte sua et opera sollicitudineque nostra in commoda et honorem suprascripti Vayvodæ mirum in modum propensus et inclinatus est. Et vos ipse scribite etiam ad Vayvodam in hunc eundem effectum, hortemini et confirmate illum in optimo suo proposito. Et, ubi Emanuel licentiosius quam conveniat loqueretur aut ageret, vos eum monete ut prudentius et reservatius agat, suppleteque ad omnia per vestram prudentiam et gravitatem.

Super aptamento controversiarum cum Imperatore et regibus Poloniæ et Bohemiæ pluries ad vos scripsimus. Sed, quoniam id esse rerum omnium bene gerendarum fundamentum semper sumus arbitrati et arbitramur, non ab re iudicavimus vobis iterum memorare et imponere ut cum Regia Sublimitate operemini studiose et diligenter quæ indutiæ prorogentur etiam ante adventum legati, ut presentia postea sua controversiæ prædictæ tolli facilius possint, et consequenter ex impensa sperari et consequi possit desideratus fructus, et potentatus contribuituri promptiores et faciliores redantur ad exbursationem quam si imcompositas viderint controversias prædictas. Alterum enim est rebus bene gerendis mirifice conveniens, alterum inconvenientissimum, sicut pluries antehac scripsimus et Regiam Sublimitatem optime intelligere non dubitamus.

Ultra breviam quæ proximis diebus Summus Pontifex scripsit ad Imperatorem et ad regem Poloniæ et Hungariæ super prorogatione indutiarum, scribit etiam plumbatas litteras. Et quæ ad Imperatorem inscriptæ sunt,

una cum brevi directivo episcopo forliviensi, mittimus ad vos presentibus alligatas, ut vos illas mittatis ubi fuerit Imperatoria Maiestas; quæ autem diriguntur isti Serenissimo Domino regi, vos ipse præsentate. Nam quæ ad regem Poloniae scribuntur, misimus nos ad manus Ioannis Baptistæ per Tibaldum cursorem.

De parte 112. De non O. Non sinceri O.

(*Senato Secreta*, l. c., fol. 2; *Esarcu*, l. c., pp. 69—72, n-o xi; *Hurmuzaki*, VIII, pp. 16-7, n-o XXI.)

XLV.

Sapientes Consilij, Sapientes Terre Firme.

MCCCCLXXVII, die X aprilis.

Ser Iacopo de Medio, oratori nostro in Romana Curia. Accepimus litteras vestras dierum tercii et quarti instantis et vestram cognovimus adhibitam diligentiam circa negotia christiana et quid vobis responsum est ad partem subveniendi Vayvodæ Stephani et ad expeditionem legati et ad reliqua omnia, quæ per sui naturam maximæ importantiæ, sed non sic existimata istic esse dicuntur. Et, ut vobis omnia nota sint quecumque accidant, et per vos Summo Pontifici comunicentur, pro officio et debito nostro mittere vobis inserta presentibus deliberavimus exempla litterarum quas ex Hungaria, et earum etiam quas hodie ex Oriente accepimus de sollicito apparatu maritimo quem Turcus facere videtur. Multa etiam sonant et nuntiantur nobis de futuris invasionibus provintiarum nostrarum Greciæ, Albanæ, Dalmatiæ, Hystriæ et usque in Forijulium et ipsa Italiæ viscera. Quæ omnia volumus et vobis mandamus ut Beatitudini antedictæ declaretis, et, ut sunt importantissima, ita credimus plurimum existimatum iri ab Summo Pontifice. Verisimileque nobis sit ut Sanctitas prædicta de iudicio suo in tanta rerum varietate et repentina mutatione vobis aliquid dicat et etiam sciscitetur a vobis nostram opinionem et mentem; cui vos respondete reddidisse hæc omnia nos valde ancipites et suspensos, qui noticiam Beatitudini Suæ dandam celeriter existimavimus rerum omnium prædictarum, scripturi intra paucos dies distinctum quod nobis videatur. Vos autem interim sine alia dissuasionem vel demonstrationem mutationis cogitatum nostrorum desistite sollicitare expeditionem legati. Et, si quid vobis diceretur vel acciderit dignum nostra scientia, scribite, et expectate mandatum.

Exempla litterarum ex Hungaria non ostendatis, neque mentionem faciatis de scribente aliquam; sed rerum solummodo scriptarum date Pontifici distinctum advisamentum, et dicite nos id ex pluribus bonis et veridicis locis habuisse, rogateque Beatitudinem ipsam ut nos etiam non nominet notifica-

tores huiusmodi rerum per sui conditionem molestarum. Cætera autem exempla ex Oriente et aliis partibus, nuntiantia apparatus hostis maritimos et terrestres, potestis et legere et ostendere.

De cardinali nostro Foscaro expectamus responsionem ad postremas litteras scriptas, tam Summo Pontifici, quam vobis, et induci non possumus ut dubitemus Summum Pontificem promissiones suas non esse adimpleturum. Neque comparari meretur res nostra cum rebus aliorum, quum alii supplicant et de gratia petunt rem novam, et in qua nullum habent ius, et consequenter nullam haberent iustam causam exostulandi quando eis per Summum Pontificem non gratificaretur. Nos autem rem petimus veterem, iustam, debitam, promissam totiens et confirmatam, ut non possimus non existimare maximopere ledi iusticiam, honorem dignitatemque nostri domini vel ex hac tanta mora et dilatione. Petimus rem factam et quæ non potest non esse facta aliquo modo, et tamen frustramur non secus atque illi qui nullum omnino ius habent. Et nihilominus, cuncta passi, honorisque (*sic*) sumus per nostram in Summum Pontificem devotionem et reverentiam. Vos negotium sollicitate omni sedulitate, et nobis date advisamentum. Summo Pontifici autem non scribimus impresentiarum de re hac, quum, ut diximus, expectamus responsionem ad litteras nostras, et etiam breve quod Beatitudinem Suam ad nos daturam scripseratis.

De parte 145. De non O. Non sinceri O.

(*Senato Secreta*, XLIII, fol. 6; Esarcu, *l. c.*, pp. 57 sqq. n-o ix; Hurmuzaki, VIII, p. 21, n-o xxiv)

XLVI.

[MCCCCLXXVII], die XVIIJ aprilis.

Ser Iacobo de Medio, oratori nostro in Curia.

Nudius quartus ad vos scripsimus et noticiam dedimus rerum omnium que nobis erant nuntiate, tam ex parte maris, quam ex parte terre, et ex Hungaria. Postea novas ex Hungaria litteras accepimus, quarum tenore statum et conditiones illarum rerum satis, sine alia nostra explicatione, intelligetis. Et propterea exempla vobis istis inserta mittenda censuimus, quæ Pontifici soli ostendite et legite; cuius precipuam sapientiam et animi pientissimj equitatem iudicaturam procul dubio tenemus opinionem nostram et curam atque studium indefessum nostrum ut controversie illorum regum componerentur, ut Vayvode Stephano succurreretur, et cetera que memoravimus, et procuravimus, processisse ab vera cognitione illarum rerum et ab singulari cura et desiderio sustinende cmomunis fidei et religionis; et in hac parte aliud non dicemus.

Verum Beatitudini antedictæ devotissime supplicate, nos non faciat autores huiusmodi nuntiorum, nulla alia causa et respectu, nisi ut noster orator non publicetur et in suspicionem et odium deveniat alicuius, ob pericula in que facile posset incidere. Et de hoc instantiam facite necessariam.

Quecumque scripsistis oratoribus imperatorio et polonio, intelleximus; et sumus contenti ut Imperatorio dicatis vos noticiam nobis dedisse verborum suorum. Et, postquam ad nos venturus est, excipiemus illum et audiemus libenter et grate, tam Imperatorie Maiestatis intuitu, quam proprijs conditionibus. Polonio autem, sicut sepius ad vos scripsimus, ita replicamus, perseveretis cum omni modestia in favendo negotijs Serenissimi Regis sui, per causas et rationes quas alias vobis dixisse memnimus.

De parte, 131. De non 24. Non sinceri 8.

(*Senato Secreta*, XLIII, fol 6; Esarcu, *l. c.*, pp. 60—1, n-o viii; Hurmuzaki; VIII, pp. 22, n-o xxv.)

XLVII.

MCCCCLXXVIJ, die VIII maii.

Expositio domini Joannis Zamblacho, oratoris III. domini Stephani Vayvode Moldavie, de greco in latinum transducta de verbo ad verbum ut jacet.

Serenissime princeps et domine. Queste cosse sono le qual hò referido a bocha jo, Zuan Zamblacho, ambassador et barba del signor Stephano Vayvoda, da parte soa, che tuto quello intervene da Turchi in el dominio so die haver intexo da molti la Excellentia Vostra. Ma veramente quel che è seguito non seria intervenuto se'l havebbe intexo che li principi christiani et visinj soi non havebbe tractà come l'hanno tractà, ma j sacramenti soi et le convention havea cum loro l'hanno inganato et hà patito quanto hà patito. Le convention et sacramenti che erano tra loro contignivano che tuti dovesseno esser in ordine et socorrer quel luogo et Signoria contra lo qual anderia et Turcho, et però, soto speranza de loro, è seguito contra de mi quello hò ditto, perchè, se questo non fosse stà, de le do cosse, haveria fato l'una: o veramente me haveria opposo al inimico sul passo e non l'haveria lassado passar, o veramente, se questo mi fosse stà impossibile, haveria cerchado de salvar j homeni del mio paexe, et non haveria patido tanto danno. Ma loro mi lasorono solo, et è seguito ut supra. Et, se'l inimico fosse stà solo, non seria stà tanto male, ma ello hà fatto vignir l'altra Vlachia da una banda e li Tartari da l'altra, et lui in persona, cum tuta la sua possanza, et hame circumdato da tre bande, et trovome solo et tuto lo mio exercito confuxo per salvation de le soe fameglie. Et considera la Vostra Excellentia quanta soma havea sopra di me, siando contra de mi solo tante potentie! Jo cum

la mia Corte hò fatto quel che puti, et è seguito ut supra; la qual cosa zudego sia stà volontà de Dio per castigarme come peccator, et laudado sia el nome suo! Partito veramente lo jnimico, remaxi abandonado da ogni soccorso d'algun christian, perchè non solamente non me hano aiutato, ma forsi alcuni hano havuto piacer del danno fatto a mi et al dominio mio da Infideli. In questo mezo vene da mi el secretario de la Excellentia Vostra, et hame dito quanto li era stà comandato, et hame promesso molte cosse per parte de la Excellentia Vostra Christianissima, voluntaroxa et sollicita al ben di christiani et al exterminio del jnimico. La qual cosa me hà recreado et dato de grande speranza, et quasi romanxi in reposso, perchè el me disse che dej danari mandadi in Hungaria e de li altri haverò soccorso et ogni favor. Et però jo hò sollicitado de cazar Basarab Vayvoda de l'altra Valachia et de metter un altro signor christian, zoè el Drachula, per jntenderse insieme, et hò etiandio excitado a questo la Maiestà del Rè de Hungaria, chel provedesse dal ladi so che Vlacho Drachulia se fesse signor. Et, finalmente persuaxo, me mandò a dir che jo congregasse el mio exercito et andasse per meter el dicto signor in Vulachia. Et cusì hò fatto subitamente, et son andato jo da l'una banda et el Capetan del Rè da l'altra, et havemose unido et metessemo in signoria el dicto Drachula. El qual, fatto questo, me domanda che j lasessamo j nostri homeni per soa custodia, perchè de' Vulachi non se confidava troppo, et jo li lassaj homeni 200 de la mia Porta. Et, fatto questo, se partissemo, et immediate tornò quel infedel Basaraba, et trovolo solo, et amazolo, et cum lui forono morti tuti li mei excepto diexe. La qual cosa nuj havemo subitamente intexa, et, atrovandose appresso de mi el secretario de la Excellentia Vostra, et intexo anchora lui el seguito, me disse se me era de piaxer de lasarlo andar, perchè hora l'era vignudo el tempo de compir quanto el me havea dito per parte de la Excellentia Vostra, et jo li dissuadeva, per l'inverno, che era massa (*sic*) crudo, cercha a li X de zenaro, e dissi che poteva scriver et far per lettere, e lui me respondeva che: quello farò personalmente, non posso far cum scriptura, et hame domandà anche homo per andar cum lui et haverlo in sua compagnia et iterum ritornar, et hà statuido cum mi de ritornar la Pascha Granda. Jo veramente, vista la sollicitudine et promptitudine soa, l'ò lassato andar, et holi dato un homo, et son romaxo seguro su le suo parole, come de cosa fata. De li altri veramente signori christiani, mie vixini, hò voluto far experientia per non mi trovar iterum inganado, et la Excellentia Vostra intende le differentie sono tra loro, per le qual a gran pena chadaun puol far j fati proprij, et per necessità le cosse mie roman senza favor. Anzi credo che'l re de Huńgaria farà paxe cum la Valachia Mazar, che sarà molto pezo. Perhò el refugio mio et speranza consiste ne la Excelentissima Signoria Vostra, la qual priego se degni ajutarmj.

Nè voglio dir quanto sia comodo questo mio dominio ale cosse christiano, giudicando esser superfluo, | per esser cossa manifestissima, per esser serajo del Hungaria et Pollana, et quello che varda quej do regni; oltra de zò, per esser impedito el Turco cum mi zà anni III, j sono romaxi molti christiani in reposito. Però, come signori christiani et cognoscudi christiani, io recoro ala Illustrissima Signoria Vostra, implorando el vostro soccorso come christian, per conservation de questo mio dominio comodo ale cosse christiane, promettando che ogni don et subsidio me darete, lo remunererò per molte vie, quando comanderete et haverete bixogno, sì contra Infedeli, et dove comanderete, senza alguna induxia. Oltra de questo la Excellentia Vostra farà cossa molto honorifica a, sovegnir uno signor christiano. Quello jo al presente domando, è questo.

Perchè jo tegno el Turcho iterum vignerà contra de mi in questa saxon, per le do terre soe, Chieli et Monchastro, le quale li sono molto moleste. Però in questo voglio esser ajutato per el presente, perchè el tempo non ve da dà far altra provision general. Et la Exsellentia Vostra puol considerar che queste do terre sono tuta la Valachia, e la Valachia cum queste do terre sono un muro del Hungaria et Pollana. Oltra de zò jo dico piu j che, se questi castelli se conserverano, j Turchi porano perder e Caffa et Chieronesso, et serà facil cossa : tamen el modo non referisco, per non abondar in scriptura; ma, quando el comanderete, jo el referirò. Adoncha el me hà comandado che jo ve referischa queste cosse, et ulterius quest'altra cossa come hò lettere et parolle da referir al Summo Pontefice, et, parendo a la Vostra Signoria, jo me ne anderò, et, non li parendo ben fato, che jo non me ne vadi. Tuto tamen el remette in la Vostra Signoria, et etiam domanda ajuto ala Vostra Signoria et soccorso ai altri christiani, et, se Dio permetterà che io non sia ajutato, duo cosse sarà: o veramente se perderà questo paexe, o veramente sarò astretto dalla necessità a sotometermj a Jnfedeli, la qual cossa maj non farò, preponendo piuttosto centomillia morte che questo. Et ala Vostra Signoria se remette.

Die VIIJ mensis maij [1477].

Sapientes Consilij. Sapientes Terre Firme.

Quod Spectabili Caloiani Valaco, oratori Illu. Vayvode Stefani (1), qui, longo verborum ordine narratis exiguis conditionibus prefati domini et ingenti periculo cui subiacet et multis magnisque incommodis rei christianæ ex periclitatione status predicti Vayvode proventuris, petijt subveniri, sicut ei provisum totiens est, respondeatur in hunc modum:

(1) *Abstersum*: respondeatur sic.

Quod duplici causa multum jocunde vidimus personam suam, mittentis scilicet domini et proprio suo respectu, et pari jocunditate eisque causis audivissemus expositionem et verba illius, si de re essent jocundiori et gratiori nobis, qui, Illu. Vayvodam precipua dilectione prosequentes, cupimus salutem, conservationem atque adeo augmentum status et rerum quarumcumque suarum, pro quibus non minori cura et studio laboravimus tempore superiori, quam proprio nostro. Testes sunt locupletes et veri oratores Excellentie Sue, qui operam in Curia nostram assiduam et indefessam experti sunt, et coram etiam nos audivere et intellexere. Et, si prefato Vayvode adimplete non sunt promissiones facte, nos magnopere gravat, qui nihil promissi studij et sollicitudinis obmisimus, neque sumus obmisuri, sicut ipse jdem orator, ad pedes apostolicos profecturus, ut nobis exposuit, agnoscat et sentiat. Illi enim favebimus per medium oratoris nostri, et non solum favebimus omni opera, studio et diligentia, sed tamquam proprium negotium procurabimus ut nihil omnino amplius a nobis possit per eundem oratorem desiderari vel expectari. Interea dum in Curia proficiscitur, scribat idem orator ad eundem dominum suum illique declaret optimam nostram dispositionem et mentem, suadeat et hortetur ad standum bono et invicto animo et ad se tuendum et conservandum, quum Excellentie Sue non magis deerimus quam nobis ipsis; et non desistat etiam de Summo Pontifice optime illi providere, qui, erga Excellentiam Suam optime dispositus, dispositior procul dubio reddetur per accessum ad pedes eius suprascripti oratoris et per nostram indesinentem operationem.

Ad oratorem autem in Curia scribi in consonantia debeat et efficaciter commendari salutem et conservationem suprascripti Vayvode, sicut Collegio visum fuerit.

De parte 135. — De non 4. — Non synceri 5.

(*Senato Secreta*, XLIII, fol. 12—13 Vo.; Esarcu, *l. c.*, pp. 63—8, n-o x; Hurmuzaki, VIII, pp. 23-5, n-o xxvii; Bogdan, *l. c.*, pp. 342—7, n-o. CLVI.)

XLVIII.

. 12 maii 1477.

...Est quidam qui se offert ire ad reducendum in patriam virum nobilem Josafat Barbarum, oratorem nostrum ad Illustrem dominum Usum-Cassanum, et est ille qui reduxit et comitatus est virum nobilem ser Ambrosium Contarenum, cum sit gnarus et practicus illarum regionum. [Vuft pro hoc servitio 90 ducatos.] Standum non sit pro tam parva summa, que erit utilissima.

Non data in tempore.

(*San. Terra*, *l. c.*, fol. 167.)

XLIX.

Die XVIIIJ maij [1477].

Sap. Consilii, Sap. Terre Firme et Sap. Ordinum.	Orator et ossia (<i>sic</i>) Vaivoda Mołdavie, qui fuit ad presentiam nostri dominij, videns non potuisse jmpe- trare de presenti aliquod subsidium pro prefato Vaivoda, dixit velle discedere Romam versus, et non habere pecunias pro expensis suis, et, quando non fecit pro nostro dominio sinere proficisci prefatum oratorem penitus destitutum, vadit pars quod ipsi oratori dono dentur ducati centum L-ta de presenti et alij L-ta postquam a Roma redierit.
--	--

De parte 108. De non 12. Non sinceri 1.

(Ibid. fol. 165.)

L LX.

MCCCCLXXVIJ, die XVIIJ junij.

Sapientes Consilij, Sapientes Terre Firme.	Ser Antonio Victuri, militi, oratori nostro in Húngaria.
---	---

...De Stephano Vayvoda, que fuit secun dapars, confessi semper sumus et confitemur favisse ili studiose, ut cuius salutem arbitrati sumus isti regno in utramque partem plurimum importare: testis est summus Pontifex cum universa Curia nos in favorem Stephani numquam fuisse locutos nisi convenienti et honorifice de Regia Sublimitate, testis est ipsa Regia Maiestas, que vobis et precessori vestro affirmavit necessarium esse conservare Stephanum et illi opem ferre multotiens promisit et assensit, ut de pecunijs contributionis ultra primas Maiestati Sue consignatas portio sua eidem Stephano daretur, oratorem postremo eiusdem Vayvode venientem ad nos et in Romanam Curiam proficiscentem consueta nostra facilitate et alacritate vidimus et audivimus et bonis verbis expeditivimus, non cum Consilio X, neque ullo novo et inusitato servato cum eo modo, vel in excipiendo vel in audiendo, aut respondendo, sicut falso Regie Sublimitati relatam est, et Deus parcat illis qui huiusmodi prebent advisamenta a veritate aliena. [Promptos se declarant regi auxiliari.]

De sic 111. Non sinceri 5. De non 8.

(Sen. Secreta, XXVIII, fol. 22 Vo; Veress, l. c., p. 32, n-o 29.)

LXI.

Die XIII augusti [1477].

Capta.

Quod pro veniendo in lucem et noticiam jlius qui secreta Consilij nostri Rogatorum dicitur revelasse Serenissimo domino regi Hungarie, ut relatum est nunc huic Consilio, unus consiliarius et caput ebdomade vadant ad residentiam despotisse nunc que huc venit, et ab ipsa, facta omni diligenti examinatione, videant jntelligere his melioribus modis et medijs què sibi visa fuerint quecumque possibilia circa materiam predictam.

De parte 10.

Ser Victor Superantio, miles.

Ser Francescus Sanuto, consiliarii.

Volunt quod dicatur hoc sero ser Catherino Geno, militi, quod cras mane veniat cum suprascripta domina despotissa ad nostrum dominium, sicut fecit hoc mane, dicendo illi quod volumus facere provisionem super castro suo, a qua, complecto sermone cum ea super dicto castro, videatur habere veritatem propositionis per ipsam facte circa illum qui revellat secreta nostra.

De parte 7.

De non 0.

Non synceri 0.

(*Misti Consiglio X*, fol. 24 Vo—5.)

LXII. LII

iunio 1478.

[Bartholomeus Lucari assecurat quod «el Bassa» existimat pacem probabilem esse «jn Schopia». Sandschacus in Verhosania, Skender, dicit] chel se contenta mal del Signòr turco e ehe, se'l podesse aconzarse cum la Signoria, el se partiva dal prefato Signor, cum gran vergogna e danno de quello, et habi deto che'l veda de jntrar jn pratica de qunesta cossa...

(*Ibid*, fol. 73.)

LXIII. LIII

MCCCCXXVIII, die XXVII octobris.

Ser Marcus Barbadico procurator, Sapiens Consilii, ser Marcus de Chà de Pesaro, ser Nicolaus Donado, ser Nicolaus Trivisano, Sapientes Terre Firme.

...Quod oratoribus Regie Maiestatis Hungarie, ad ea quae exposuerunt sub forma quarumdarum expostulationum super rebus christianis et impedito sub-

sidio, de indutiis factijs per nos per sex menses cum Turco, de presentibus perturbationibus Italie, super quibus requirit se esse arbitrum et compositorem et minatur se auxiliaturum Papæ et regi, et, ultimo loco, de comite Angelo de Frangepanis et de comite Carolo de Corbavia, sicut per Sere-nissimum ducem huic Consilio relatum est, respondeatur :

[Demonstretur quid fecerunt, «antiponendo el rispetto dele cosse christiane e'l bone e salute del reame de Hungaria».]

Et in questa parte non volemo dir altro perchè lo sà tuta Italia, come nuj; diremo poche parole anche a la parte del Vlacho, et poche ancho a quella de le triegue fate per nuj cum el Turcho per mexi sei. Et comenzaremo da questa, perche la fò prima. L'è vero che, preparando el Turcho grossissima armata quel'anno che la mandò a Chaffa, incerti tuti per quel luogo, et dubitando nuj di nostri luogi, come era raxonevolle, et non ci bastando el tempo ad opponersi sufficientemente, ce parse che'l fusse singular beneficio, non solamente nostro, ma de tuti christiani che habita in Levante, acceptar la segurtà che'l Turcho ne faceva per mexi sei et haver tempo de meglio fornir j luoghi et ingrossar l'armada nostra, nè per questo intervenne a la Regia Maestà alcun sinistro. Et cusi Dio volesse non li fosse intervenuto per la treugua, che lui haveva, in quel midesimo tempo, su la fiducia de la qual fù proxo et sachezato Varadino ! Unde non si pò honestamente reprinter el conseglio et deliberation nostra, utile a tuti che de l'armata predicta era in gran spavento. Del Vulacho non volemo altro giudice che la Maiestà Regia, la qual sà che sempre nuj stretta et efficacemente li raccomandassero dicto Vulacho come valente inimicho del Turcho et come quello che era in grande pericolo, andandolj el Turcho adosso cussi potente come luj andò. Et, se lo ricommandasemo al Pontefice, non fù già cossa non devuta et non ben honesta, et anche existimata per nuy utile et necessaria al reame de Hungaria, essendo quello vassalo et membro de dicto reame. Et, se li mandasemo nostro messo, non fò per altro fine, nè cum altro studio, se non per tenerlo in fede et devotione de la Regia Maestà et in favor de le cosse christiane, dubitandosse o de la soa oppressione et extinctione, o de partito suo cum el Turcho. Quanto al danaro da esserli dato, mai suadessemo li fosse dato se non cum bona voluntà de la Maiestà Regia, la qual non volse che dej danari de la decima el ne partecipasse, et cussi non partecipò, ma promise Sua Maiestà farli de la contributione, et in questo modo passò el facto de Stefano Vayvoda, favorito da nuy cum assai bone parolle, et non più effecti de quello hà voluto la Maiestà Regia, et tuto a recto, integro, studioxo et charitativo fine: sì anche de questa parte par a nuy meritar gratia et laudi, et non impropagatione...

.(*Senato Secreta*, l. c., fol. 128; *Esarcu*, l. c., pp. 73—75; *Hurmuzaki*, VIII, pp. 26, n.º xxviii.)

LXIV.

25 aprilis 1479.

[Pax cum Turcis.]

Edictum suprascriptum publicatum est in loco consueto iuxta eodem domini Marci, frequentissima populi multitudine, per Antonium Zagum, preconem, coram Serenissimo et Excellentissimo domino, domino Ioanne Mocenigo, Dei gratia Venetiorum, etc., duce, inclyto et Illustrissimo domino nostro, prefatis, assistentibus Magnificis viris domino Lutfi-bey, oratore suprascripti potentissimi domini Imperatoris Turcorum, domino Leonardo Botta, equite, Illustrissimorum ducum Mediolani, domino Thoma Soderino, milite, Excelsae Dominationis florentine, domino Alberto Cortesio, juris utriusque doctore, Illustris donum ducis Ferrarie oratoribus, Reverendo domino Petro Dandulo, primicerio Sancti Marci, domino Roberto de Hondeis, oratore Illustrissimi domini Pisauri, et universo Senatu (1).

(*Notatorio del Collegio, XX.*)

LXV.

L

22 augusti 1480.

Iacobo Barbaro, oratori ad Pontificem.

[Demonstratur quid fecerunt contra Turcas.] Dum apud christianos nihil proficeremus, quin immo tedio et fastidio venisse videremur, ad Sithas usque vagos et indomitos misimus et ad Persarum regem Ussonun-Cassanum, quem et ingenti pecunia incitavimus et movimus....

(*San. Terra, XXIX, fol. 126 Vo.*)

LXVI.

MCCCCLXXXIIIJ, die XVJ septembris.

Ser Nicolaus Mudatio,
Sapiens Terre Firme,
Ser Franciscus Valaresso,
Ser Iacobus Trivisano,
Sapientes Ordinum.

Ioanni Dario, secretario nostro in
Constantinopoli.

Redditę nobis fuere litterę tuę,
diei V et VI mensis augusti nuper
decursi, quibus progressus Illustris-

simi domini Turci contra Stephanum Vaivodam et deditonem Licostomi et Moncastri: jntelligimus ea omnia que prudenter commemoras nobis circa gra-

(1) Pro Cocco, misso ad Turcam, fol. 120 Vo. — Pro posteritate Michaelis Rali Issi, trucidati a Turcis, *ibid.*, fol. 148 (aprili 1480).

titudinem habendam erga prefatum Illu. d. Turcum [et] reliquos qui amice et favorabiliter auxilio et favori tibi fuerunt in cunctis rebus quę operatus es jussu nostro et in commodum rerum nostrarum, necnon nostrorum subditorum et mercatorum... Mittere ad te decrevimus per primum passagium certos panos auri et sericeos, laneos et alias res pro bona summa peccuniarum, ut quantum scribis valeas exequi..

(*Sen. Secreta*, XXXII.)

Tom. XXXIV.—Desbaterile Academiei în 1911—1912	4.—
XXXIV.— <i>Memoriile Secțiunii Istorice.</i>	20.—
Breaslă Blănarilor din Botoșani, Catastihul și actele ei, de <i>N. Iorga</i> .	—,50
Pagini din istoria culturală: I. Privilegiul din 1815 al Târgului-Frumos. — II. Din vieța moșnenilor vieri ai ținutului Săcuilor, de <i>N. Iorga</i>	1.—
Insemnătatea Divanurilor ad-hoc din Iași și București în istoria renașterii României, de <i>Dimitrie A. Sturdza</i> :	
— VI. Anul 1858. Adunarea electivă din Iași	1.—
— VII. Anul 1858. Căimăcămia din Valahia a domnilor Emanoil Băleanu, Ioan Manu și Ioan A. Filipescu și influența precumpănitoare a Adunării Elective din Iași asupra Adunării Elective din București	1,60
Turburări revoluționare în Țara-Românească între anii 1840—1843, de <i>Ioan C. Filitti</i>	1.—
Contribuții la istoria bisericii noastre: I. Despre Mănăstirea Neamțului. — II. Bălnești, de <i>N. Iorga</i>	—,40
O scrisoare din 1679 a Mitropolitului Dosofteiu, de <i>I. Bogdan</i>	—,50
Cetatea Ulmetum. Descoperirile primei campanii de săpături din vara anului 1911, de <i>Vasile Pârvan</i>	5.—
Insemnătatea europeană a realizării definitive a dorințelor rostite de Divanurile ad-hoc în 7/19 și 9/21 Octomvrie 1857, de <i>Dimitrie A. Sturdza</i> , I	—,40
— II.	—,80
— III.	—,70
Nicolae Kretzulescu, 1812—1900—1912, de <i>A. D. Xenopol</i>	—,20
Gheorghe Asachi ca tipograf și editor — după Catalogul lui din 1847, — de <i>N. Iorga</i>	—,60
Politica Austriei față de Unire. — I. Înainte de Conferințele din Paris, de <i>N. Iorga</i>	—,30
Un ofițer român în oastea lui Carol al XII-lea. — Câteva note, — de <i>N. Iorga</i>	—,20
Autoritatea faptului îndeplinit executat în 1863 de cei îndreptățiți, de <i>D. A. Sturdza</i>	2.—
Notă despre un studiu al d-lui Millet, de <i>I. Kalinderu</i>	—,20
Insemnătatea ținuturilor de peste Prut pentru istoria Românilor și pentru folclorul românesc, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Norma ponderală dela Perinthus, de <i>M. C. Sutz</i>	—,20
Un manifest românesc tipărit cu litere latine al Împăratului Leopold I din anul 1701, de <i>I. Ursu</i>	—,30
Contribuții privitoare la relațiile Bisericii românești cu Rusia în veacul XVII, de <i>Dr. Silviu Dragomir</i>	2.—
Memorii despre documentele cartografice privitoare la războiul din 1787—1791, de <i>N. Docan</i>	1,20
XXXV.—Desbaterile Academiei în 1912—1913	5.—
XXXV.— <i>Memoriile Secțiunii Istorice.</i>	8.—
Plângerea lui Ioan Sandu Sturza-Vodă împotriva sudiților străini în Moldova, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Din ținuturile pierdute. Boieri și răzeși în Bucovina și Basarabia în cele dintâi decenii după anexare, de <i>N. Iorga</i>	1.—
Câteva știri nouă privitoare la Istoria Românilor, de <i>N. Iorga</i>	—,30
Notele unui istoric cu privire la evenimentele din Balcani, de <i>N. Iorga</i>	—,50
Două plângeri ale episcopului de Râmnic Galaction, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Versuri nouă ale lui Ienăchiță Văcărescu, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Barbu Știrbei ca educator, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Insemnătatea lucrărilor Comisiunii europene dela gurile Dunărei, 1856 la 1912, de <i>Dimitrie A. Sturdza</i> , I, 1856 la 1866	—,30
— II. 1866—1905	—,50
— III. 1894—1912	1.—
Patrahirul lui Alexandru cel Bun: Cel dintâiu chip de Domn român, de <i>N. Iorga</i>	—,30
Ucraina moldovenească, de <i>N. Iorga</i>	—,30
Monete inedite din orașele noastre pontice, de <i>M. C. Sutz</i>	—,50
Condițiunile de politică generală în cari s'au întemeiat bisericile românești în veacurile XIV—XV, de <i>N. Iorga</i>	—,30
Două tradiții istorice în Balcani: a Italiei și a Românilor, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Bătăliile dela Gwozdziec și Obertyn (1531), de <i>I. Ursu</i>	—,50
Descoperiri nouă în Scythia minor, de <i>V. Pârvan</i>	2.—
Ideile de legi și de prevedere, de <i>A. D. Xenopol</i>	—,20
Principele ardelean Acațiu Bărcăi și Mitropolitul Sava Brancovici, de <i>Dr. Ioan Lupas</i>	—,30

Tom. XXXVI.—Desbaterile Academiei în 1913—1914	(Sub presă).	20.—
» XXXVI.— <i>Memoriile Secțiunii Istorice</i>		—40
Armenii și Români: O paralelă istorică, de <i>N. Iorga</i>		—40
Știri nouă din Dacia Malvensis, de <i>Vasile Pârvan</i>		1.—
Privilegiul lui Mohammed al II-lea pentru Pera (1-iu Iunie 1453), de <i>N. Iorga</i>		—50
Castrul dela Poiana și drumul roman prin Moldova de jos, de <i>Vasile Pârvan</i>		1.—
Ostași dela Prut cu un nou act dela Alexandru cel Bun.—Răzeși romașcani, de <i>N. Iorga</i>		—40
Ceva despre Episcopul maramurășan Iosif Stoica.—Câtevă frag- mente de vechi Cazanii românești, de <i>N. Iorga</i>		—50
Istoria Evreilor în țerile noastre, de <i>N. Iorga</i>		—40
Vasile Lupu ca următor al Impăraților de răsărit în tutelarea pa- triarhiei de Constantinopole și a Bisericii ortodoxe, de <i>N. Iorga</i>		—40
Clopotul dăruit de Caragheorghe, întemeietorul Serbiei, bisericii satului Topola (1811), de <i>N. Iorga</i>		—20
Cetatea Ulmetum, II 1. Descoperirile campaniei a doua și a treia de săpături din anii 1912 și 1913, de <i>Vasile Pârvan</i>		3.—
Cetatea Ulmetum, II 2. Descoperirile campaniei a doua și a treia de săpături din anii 1912 și 1913 de <i>Vasile Pârvan</i>		2.—
Dela Cetatea Tropaeum-Adamclisi: Basilica-cisternă. Studiu arheo- logic, de <i>G. Murnu</i>		1.—
Doă inscripții nouă găsite la Mănăstirea Bistrița (Neamț), de <i>N. Iorga</i>		—20
Muntele Athos în legătură cu țerile noastre, de <i>N. Iorga</i>		1.—
Din influențele politice europene asupra Istoriei noastre (Moise Vodă, 1529 Martie—1530 August), de <i>I. Ursu</i>		—20
Steagul lui Mihnea Vodă Radul în muzeul istoric din Belgrad, de <i>N. Iorga</i>		—50
Explorațiuni austriace pe Dunăre la sfârșitul veacului al XVIII-lea, de <i>N. Docan</i>		2.—
Contribuții documentare la Istoria Olteniei în veacul al XIX-lea, de <i>N. Iorga</i>		—20
Nifon II, Patriarhul Constantinopolului, de <i>Diaconul Dr. Nic. M.</i> <i>Popescu</i>		—80
Renegați în trecutul țerilor noastre și al neamului românesc, de <i>N. Iorga</i>		—20
Sedința Academiei Române dela 1 Maiu 1914, de <i>D. A. Sturdza</i>		—60
Fundațiuni religioase ale Domnilor Români în Orient, de <i>N. Iorga</i>		—20
Fundațiunile Domnilor Români în Epir, de <i>N. Iorga</i>		—30
Un act românesc privitor la începătorul culturii bulgare Dr. Ve- ron, de <i>N. Iorga</i>		—20
O hartă a Țerii-Românești din c. 1780 și un geograf dobrogean, de <i>N. Iorga</i>		—50
Nouă documente basarabene, de <i>N. Iorga</i>		—20
Situațiunea internațională a Principatului Țerii-Românești în vremea lui Șerban Cantacuzino (1678—1688), de <i>Ioan Radonić</i>		—30
Corespondența Domnilor și Boierilor români cu Metternich și cu Gentz între anii 1812—1828, de <i>Ioan C. Filitti</i>		—50
Stălpul lui Mihaiu Racoviță Vv, în Bucovina, de <i>Teodor V. Ste- fanelli</i>		—50
Veneția în Marea Neagră, I: Dobrotici, de <i>N. Iorga</i>		—40
Veneția în Marea Neagră, II: Legături cu Turcii și cu creștinii din Balcani dela lupta dela Cosovo până la cea dela Nicopole (1389—96), de <i>N. Iorga</i>		—50